

ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας

Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων

Πτυχιακή εργασία

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΝΤΙΣΤΑΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Λευκοθέα Φωτεινού

Επιβλέπων καθηγητής

Γεώργιος Λυμπέρης

Μεσολόγγι Μάιος 2015

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Λευκοθέα Φωτεινού, 2015

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον επιβλέπων καθηγητή μου για την προσωπική του ενασχόληση με την έρευνα μου και τις χρήσιμες συμβουλές και παρατηρήσεις του, κατά την διάρκεια εκπόνησης. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την οικογένεια μου για την υποστήριξη που μου παρείχε καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει τα βασικά θέματα τα οποία τα οποία αφορούν άμεσα τον τομέα της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αυτά επηρεάστηκαν ή μεταβλήθηκαν κατά την διάρκεια της οικονομικής ύφεσης που διανύει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Για την καλύτερη παρουσίαση του εν λόγω θέματος, η εργασία διαρθρώθηκε σε συνολικά τρία κεφάλαια, το περιεχόμενο κάθε ενός εκ των οποίων παρουσιάζεται ευθύς αμέσως.

Στο πρώτο και εισαγωγικό κεφάλαιο αναφέρουμε τις σημαντικότερες συνιστώσες της οικονομικής κρίσης οι οποίες επηρέασαν τις επιχειρήσεις στην Ελλάδα, κατά τα τελευταία έξι χρόνια. Η οικονομική κατάσταση στην χώρα μας, βάσει στοιχείων που παραθέτονται, έκανε τις επιχειρήσεις να έρθουν αντιμέτωπες με πληθώρα προκλήσεων σε όλα τα επίπεδα, με βασικότερο το θέμα της χρηματοδότησης τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζουμε αναλυτικά τα θέματα που σχετίζονται άμεσα με την έννοια της επιχειρηματικότητας. Συγκεκριμένα μέσα από την ανασκόπηση της διεθνούς και εθνικής βιβλιογραφίας αναφέρονται οι ορισμοί της επιχειρηματικότητας, της διεθνούς επιχειρηματικότητας και του επιχειρηματία, αλλά συζητώνται και τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά τους. Το θεσμικό περιβάλλον γύρω από την επιχειρηματικότητα, επίσης θεωρείται σημαντικό, ενώ σημαίνουσα είναι και η παράθεση και κατανόηση των κινήτρων που ωθούν τα άτομα στην επιχειρηματικότητα.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται στοιχεία από έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών, πριν και μετά το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης, ούτως ώστε να δούμε πως οι επιχειρηματικοί δείκτες μεταβλήθηκαν, αλλά και ποιοι ήταν οι ανασταλτικοί παράγοντες ίδρυσης καινούργιων επιχειρήσεων κατά το διάστημα αυτό. Η ανάλυση τελειώνει με την παρουσίαση παραδειγμάτων επιχειρήσεων οι οποίες αντιστάθηκαν στην οικονομική κρίση και με την παράθεση της πορείας της επιχειρηματικότητας σε χώρες της Ευρώπης οι οποίες βίωσαν ίδιες ή παρόμοιες οικονομικές συνθήκες με την Ελλάδα τα τελευταία έτη.

ABSTRACT

The purpose of this paper is to highlight the key issues that are directly related to the business sector in Greece, and the way in which was affected or changed during the economic downturn of our country in recent years as well. For the better presentation of this topic, the paper was divided into three chapters. The content of each chapter is described above.

In the first introductory chapter, we mention the most important components of the economic crisis which has affected businesses in Greece over the last six years. The economic situation in our country, based on figures set forth, made businesses confronted with numerous challenges at all levels, with the main of them, that of their funding sources.

The second chapter outlines the issues that are directly related to the concept of entrepreneurship. In particular through the review of international and national literature we present the definitions of entrepreneurship, international business and the entrepreneur, but also we discuss about their qualitative and quantitative characteristics. The institutional environment around entrepreneurship, is also considered important and influential, as well as incentives that push people in entrepreneurship.

In the third and final chapter we present data from surveys that was carried out in Greece during the last years, before and after the beginning of the economic crisis, in order to see how the business indicators changed, and which were the factors that inhibits the establishment of new enterprises in this period. The analysis ends with the presentation of examples of companies that have resisted the economic crisis and the listing of progress of entrepreneurship in European countries which have experienced the same or similar economic conditions like Greece in recent years.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	iv
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	vi
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	vii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	viii
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	ix
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	x
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ.....	1
1.1. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	1
1.2. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο : ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	13
2.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	13
2.2. ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑ	19
2.3.ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	27
2.4.ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΡΑ.....	30
2.5. Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο : ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΎΦΕΣΗΣ	36
3.1. ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΑ ΕΤΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ (2008-ΣΗΜΕΡΑ)	36
3.2. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΊΔΡΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	49
3.3. ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ.....	56
3.4. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΝΤΙΣΤΑΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.....	59
3.5. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ, ΙΣΠΑΝΙΑ ΚΑΙ ΙΡΛΑΝΔΙΑ – ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	70
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	78
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	82

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Πορεία Δείκτη Κατασκευών	Σ
φάσμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.	
Πίνακας 2: Ποσοστά Διακοπής Επιχειρηματικής Δραστηριότητας και Λόγοι Αποχώρησης από την Επιχείρηση	40
Πίνακας 3. Μεταβολές Βασικών Μεγεθών των 500 Πλέον Κερδοφόρων Εταιρειών (ποσά σε χιλ. €)	60
Πίνακας 4. Τομεακή Κατανομή Εταιρειών - Βασικών Μεγεθών των 500 Πλέον Κερδοφόρων Εταιρειών (2013)	61
Πίνακας 5. Οι Top 20 όμιλοι με τη μεγαλύτερη αριθμητική αύξηση κερδών EBITDA 2013-2012	63
Πίνακας 6.Οικονομικά Στοιχεία, Ελληνικά Πετρέλαια, 2009-2014	66
Πίνακας 7.Οικονομικά Στοιχεία, ΙΚΕΑ, 2010-2014	67
Πίνακας 8.Οικονομικά Στοιχεία, JUMBO, 2010-2014	68
Πίνακας 9.Οικονομικά Στοιχεία, Μυτιληναίος, 2010-2013.....	69
Πίνακας 10. Επιδόσεις Ελλάδας, Ιρλανδίας, Πορτογαλίας, Ισπανίας στο πλαίσιο της SBA .	74
Πίνακας 11. Χαρακτηριστικά Επιχειρηματικότητας Ελλάδας, Ιρλανδίας, Πορτογαλίας, Ισπανίας στο πλαίσιο της SBA.....	75

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Εικόνα 1: Αριθμός ΜΜΕ και την ΕΕ, 2008-Εκτίμηση 2015	10
Εικόνα 2: Ικανότητες Ατόμου	25
Εικόνα 3. Διαχρονική Εξέλιξη της Επιχειρηματικότητας Αρχικών Σταδίων στην Ελλάδα	39
Εικόνα 4: Διαχρονική Εξέλιξη της Κλαδικής Κατανομής των Νέων Επιχειρηματικών Εγχειρημάτων	39
Εικόνα 5. Επιχειρηματικές Ευκαιρίες το επόμενο Εξάμηνο	42
Εικόνα 6. Επιχειρηματικές Ευκαιρίες το επόμενο Εξάμηνο	43
Εικόνα 7. Επιδόσεις Ελλάδας στο πλαίσιο της SBA	46
Εικόνα 8. Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, 2008-2014.....	47
Εικόνα 9. Ανταπόκριση Δημόσιας Διοίκησης στην Επιχειρηματικότητα	48
Εικόνα 10. Πρόσβαση Ελληνικών ΜΜΕ στην Χρηματοδότηση.....	54
Εικόνα 11. Τομεακή Κατανομή Βάσει Κερδών EBITDA – 2013	61
Εικόνα 12. Τομεακή Κατανομή Βάσει Κερδών προ Φόρου – 2013.....	62
Εικόνα 13. Τομεακή Κατανομή Βάσει Κύκλου Εργασιών – 2013.....	62

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

IMF:	International Monetary Fund
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΜΜΕ	Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις
ΕΛΑ	Emergency Liquidity Assistance
ΙΜΕ/ΓΣΕΒΕΕ	Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας
SBA	Small Business Administration
ΙΟΒΕ	Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών
ΕΛΙΑΜΕΠ	Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής
GEM	Global Entrepreneurship Monitor

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιχειρηματικότητα αναφέρεται στην ικανότητα των ατόμων να διαβλέπουν συγκεκριμένες ευκαιρίες επένδυσης και μέσω της αξιοποίησης συγκριτικών πλεονεκτημάτων, να δημιουργούν προστιθέμενη αξία. Με άλλα λόγια η επιχειρηματικότητα, αποτελεί διαδικασία η οποία ουσιαστικά αντανάκλα την προσπάθεια για παραγωγή και πώληση προϊόντων και υπηρεσιών. Υπό αυτή την οπτική η επιχειρηματικότητα συνιστά από μόνη της μια καινοτομική διαδικασία. Και αυτό διότι, η επιχειρηματικότητα αναφέρεται στην ικανότητα των ατόμων να διαβλέπουν συγκεκριμένες ευκαιρίες επένδυσης, με σκοπό την εκμετάλλευση συγκριτικών πλεονεκτημάτων. Η επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει τόσο την ίδρυση μιας νέας επιχείρησης, όσο και την επέκταση μιας υπάρχουσας. Στο επίκεντρο ωστόσο αυτής της διαδικασίας βρίσκεται η δημιουργία προστιθέμενης αξίας. Καθώς το κίνητρο των επιχειρηματιών είναι το κέρδος, η απόκτηση του διέρχεται μέσα από την οργάνωση της παραγωγής.

Σημαντική επίδραση στην επιχειρηματικότητα προκάλεσε η επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών και η αβεβαιότητα για τη έκβαση της δημοσιονομικής κρίσης όπως καταγράφεται μέσα από μια ομάδα εθνικών και διεθνών ερευνών στην παρούσα εργασία. Οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες και η αβεβαιότητα για το μέλλον απέτρεψαν σημαντικό ποσοστό ατόμων με επιθυμία έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας να υλοποιήσουν το σχέδιό τους. Αξιολογώντας τις επιπτώσεις της κρίσης στις επιχειρηματικές ευκαιρίες, οι καθιερωμένοι επιχειρηματίες εμφανίζονται και πάλι πιο συγκρατημένοι σε σύγκριση με εκείνους που βρίσκονται στα πρώτα στάδια επιχειρηματικής δραστηριοποίησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

1.1. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σήμερα η χώρα μας είναι αντιμέτωπη με μια ουσιαστική οικονομική ύφεση η απαρχή της οποίας εντοπίζεται στις ΗΠΑ (Reinhart, 2008) ως χρηματοοικονομική κρίση το 2007 και η οποία στην συνέχεια μετατράπηκε σε μια παγκόσμια ύφεση η οποία αποτελεί απειλή για πολλές υπερχρεωμένες χώρες της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων είναι και η Ελλάδα. Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να διακόψει με αιφνιδιαστικό τρόπο την χορήγηση δανείων προς τα αδύνατα κράτη της Ευρώπης αποτέλεσε την αφορμή για το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης σε όλες τις χώρες του Ευρωπαϊκού νότου.

Το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης είναι γνώριμο σε όλα τα άτομα μεμονωμένα αλλά και στις επιχειρήσεις, ανεξάρτητα από το πόσο επηρεάζει την καθημερινότητα του κάθε ενός. Η οικονομική αυτή κατάσταση επενεργεί άμεσα στην ελληνική οικονομία, προβάλλοντας τις χρόνιες και διαρθρωτικές αδυναμίες της και ταυτόχρονα τις βραχυχρόνιες επιπτώσεις, με τον τρόπο που αυτές ενσωματώνονται στα στοιχεία εκτέλεσης του προϋπολογισμού. (Dolls, 2012).

Με τον όρο οικονομική κρίση νοείται η κατάσταση της οικονομίας μιας χώρας η οποία εκδηλώνεται μέσα από μια συνεχή και έκδηλη πτώση της οικονομικής της δραστηριότητας. Φυσικά ο ορισμός της «οικονομικής κρίσης» έχει αποδοθεί με διάφορους τρόπους από αρκετούς συγγραφείς. Βάσει των Rosenthal et al (1989) η οικονομική κρίση αποτελεί «μία σοβαρή απειλή κατά της υφιστάμενης δομής, των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του κοινωνικού συστήματος, η οποία επιβάλλει τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων εντός περιορισμένου χρόνου και υπό συνθήκες αβεβαιότητας».

Βάσει του ορισμού που έδωσε ο Sharpe (1963), η οικονομική κρίση αποδίδεται ως «η χρονική περίοδος κατά την οποία υπάρχει μεγάλη πτωτική κίνηση στην αγορά». Τέλος βάσει των Erol et al (2011), «η οικονομική κρίση συνεπάγεται από την διατάραξη της οικονομικής ισορροπίας και την εξασθένηση όλων των οικονομικών παραγόντων λόγω αιφνίδιων και αναπάντεχων γεγονότων τα οποία εμφανίζονται λόγω τοπικών ή παγκόσμιων αιτιών όπως τα οικονομικά και διοικητικά προβλήματα, η διαφθορά, η διατάραξη του φορολογικού συστήματος, τα προβλήματα πληρωμής του εξωτερικού χρέους, η αδυναμία εισαγωγής αρκετού εξωτερικού κεφαλαίου, προβλήματα ανεργίας ή ακόμα και φυσικές καταστροφές».

Οι μονεταριστές συμπλέκουν την οικονομική κρίση με τον τραπεζικό πανικό (Friedman & Schwatz, 1963). Σύμφωνα με ένα ευρύτερο ορισμό κατά την διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης προβλέπεται μια αιφνιδιαστική πτώση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων, καθώς και χρεοκοπίες μεγάλων επιχειρήσεων κλπ (Minsky, 1972).

Ο Mishkin (1992) προσφέρει ένα πλαίσιο ασύμμετρης πληροφόρησης για την αφομοίωση της ουσίας των χρηματοοικονομικών κρίσεων. Σύμφωνα με τον ορισμό του, μια οικονομική κρίση αποτελεί μια αναστάτωση στις χρηματοπιστωτικές αγορές στις οποίες τα προβλήματα δυσμενών επιλογών και ηθικού κινδύνου χειροτερεύουν, και οι χρηματοπιστωτικές αγορές δεν έχουν την δυνατότητα να διοχετεύσουν με αποτελεσματικό τρόπο τα κεφάλαια σε εκείνους οι οποίοι φέρουν τις πιο παραγωγικές επενδυτικές ευκαιρίες. Κατ' ακολουθίαν, η κρίση έχει την δυνατότητα να οδηγήσει την οικονομία μακριά από την ισορροπία.

Η απαρχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα εντοπίζεται χρονικά στο έτος 2006, στον τομέα των ακινήτων. Το ίδιο ακριβώς είχε γίνει ένα χρόνο πριν και στις ΗΠΑ όταν η χώρα οδηγήθηκε βαθμιαία σε ένα σημαίνοντα ψηλό αριθμό χρεοκοπιών των στεγαστικών δανείων κυμαινόμενου επιτοκίου. Γενικά μιλώντας, στο πρώτο εξάμηνο του 2008 η Ελλάδα κατέγραψε ανάπτυξη ύψους 3,5% η οποία ήταν μεγαλύτερη συγκριτικά με εκείνη της ευρωζώνης που ανερχόταν στο 1,8% (IMF, 2012). Ωστόσο ένα χρόνο μετά, τον Μάιο του 2009, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) κατόπιν εκτίμησης της αρμόδιας αποστολής του οργανισμού, έθεσε την Ελλάδα σε επιφυλακή, γιατί παρά την ανθεκτικότητα που είχε παρουσιάσει στην ένταση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης οι εκτιμήσεις αυτές έδειχναν ότι η χώρα εισερχόταν σε περίοδο ύφεσης (IMF, 2013a).

Η διάδοση της κρίσης στη ζώνη του ευρώ τελικά δε θα άφηνε ανέπαφη την ελληνική οικονομία. Από την άλλη η ελληνική οικονομία από μόνη της είχε παρουσιάσει καθορισμένες αδυναμίες όπως ήταν κατά κύριο λόγο το υψηλό δημόσιο χρέος, οι περιορισμένου εύρους μεταρρυθμίσεις, οι διαρθρωτικές ακαμψίες, οι ψηλές τιμές και το αυξημένο κόστος εργασίας, οι οποίες δεν θα της επέτρεπαν την αποφυγή επίδρασης της ευρωπαϊκής κρίσης επάνω της.

Τα στοιχεία της ελληνικής οικονομίας έδειχναν ότι η ανάπτυξη της χώρας στο 2008 βασίστηκε στον υπέρμετρο δανεισμό από την ευρωπαϊκή ένωση και την αυξημένη εσωτερική κατανάλωση λόγω αυτού, περιστατικό που δημιούργησε σημαντικές δημοσιονομικές και

εξωτερικές ανισοροπίες. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ομάδας αποστολής του ΔΝΤ το δημοσιονομικό έλλειμμα προβλεπόταν να ξεπεράσει το 6% του ΑΕΠ το 2009 και το 7% του ΑΕΠ το 2010. Επιπλέον η αναλογία χρέους/ΑΕΠ θα αυξανόταν συνεχώς με αποτέλεσμα η μελλοντική του διαχείριση να καταστεί δύσκολη (IMF, 2014).

Η παραπάνω πρόβλεψη ήρθε να επιβεβαιωθεί και από τις διαφορές των αποδόσεων των ελληνικών και γερμανικών ομολόγων, οι οποίες άξαναν ακόμη πιο πολύ λόγω του περιορισμού της ρευστότητας στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Το ΔΝΤ λοιπόν επέστησε την προσοχή των ελληνικών αρχών προτείνοντας την σύνταξη ενός δημοσιονομικού σχεδίου με σκοπό τη επαναφορά του ελληνικού χρέους σε βιώσιμα επίπεδα δίνοντας έμφαση στην επίτευξη σταδιακής προσαρμογής κατά 1,5% του ΑΕΠ ετησίως με σημείο εκκίνησης το 2010 προκειμένου το χρέος να εισέλθει σε καθοδική πορεία έως το 2012 (IMF, 2013b).

Πολλοί ήταν αυτοί οι οποίοι υποστήριζαν το γεγονός πως η οικονομική κρίση έχει τα αίτια της βαθιά ριζωμένα ήδη σε θέματα και παράγοντες οι οποίοι υφίστανται ήδη από το 2000. Συγκεκριμένα η οικονομική προσέγγιση καταλογίζει την εξέλιξη και τις σχέσεις ανάμεσα στα οικονομικά μεγέθη μετά το 2000 στους εξής συντελεστές (Βαληνάκης και άλλοι, 2013):

- [1] Ελλειμματική δημοσιονομική διαχείριση σε μόνιμη βάση η οποία κάλυπτε καταναλωτικές δαπάνες ακόμη και σε φάσεις ανάπτυξης. Ύστερα από την εισαγωγή στην ευρωζώνη οι δαπάνες εξακολούθησαν να πληθαίνουν, καθώς τα κρατικά έσοδα δεν τις επέβλεψαν.
- [2] Συσσώρευση χρεών. Ήταν επακόλουθο της ελλειμματικής δημοσιονομικής διαχείρισης που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο «μοντέλο ανάπτυξης». Την χρονική στιγμή που η οικονομία περιέπεσε σε ύφεση, κατέληξε σε αμφισβήτηση της φερεγγυότητας του ελληνικού κράτους το τελευταίο δίμηνο του 2009 και σημαντική μεγέθυνση του κόστους δανεισμού. Εκτός από τις αναδιανεμητικές επενέργειες σε βάρος των μελλοντικών γενιών έχει επιπλέον αρνητικά μακροχρόνια επακόλουθα στην ανάπτυξη όταν υπερβαίνει ένα ορισμένο επίπεδο.
- [3] Μεγέθυνση φαινομένων φοροδιαφυγής. Μια σημαίνουσα διαρθρωτικής φύσης δυσαναλογία μεταξύ της Ελλάδας και των λοιπών χωρών της ΕΕ υφίστανται περισσότερο στα έσοδα παρά στις δαπάνες. Το επίπεδο των δαπανών δεν διακρίνεται

από εκείνο της ΕΕ (πριν από την κρίση περίπου 45% ΑΕΠ), αλλά η ικανότητα της κυβέρνησης να συγκεντρώνει φόρους είναι φανερά μικρότερη.

[4] Ταχέως αυξανόμενη ιδιωτική κατανάλωση.

[5] Υπέρμετρη ανάπτυξη των κατασκευών.

[6] Χαμηλά επιτόκια (λόγω ένταξης στην Ευρωζώνη) που ενθάρρυναν τον δανεισμό ιδιωτών και κράτους.

[7] Μεγέθυνση των πραγματικών μισθών ιδιαιτέρως στον δημόσιο τομέα που συμπαρέσυραν και τον ιδιωτικό τομέα

[8] Η αδιάληπτη πτώση της εθνικής αποταμίευσης.

[9] Η παροχή αγαθών και υπηρεσιών η οποία χαρακτηριζόταν από αναποτελεσματική μεταχείριση των πόρων. Οι κοινωνικές δαπάνες για παράδειγμα δεν έφθαναν αυτούς που εικάζεται πως υποστήριζαν και, συνεπώς, δεν ελάττωναν αισθητά το ποσοστό φτώχειας.

[10] Η διεθνής ειδίκευση της χώρας που επιδειωνόταν συνεχώς συνάμα με την ανταγωνιστικότητά της.

Εξακριβώνουμε, συμπυκνωμένα, δύο σχετικές τάσεις: Πρώτον, υπήρχε υπερβάλλουσα ζήτηση η οποία προερχόταν από τα δημοσιονομικά ελλείμματα, τον κρατικό δανεισμό για την κάλυψή τους και (ως πρόσφατα) τον ευχερή δανεισμό των ιδιωτών. Αυτή η κατάσταση δεν ήταν διατηρήσιμη. Δεύτερο, η παροχή αγαθών και υπηρεσιών έφερε ως κύριο χαρακτηριστικό την αναποτελεσματική μεταχείριση των πόρων και στρεβλώσεις των αγορών. Συνεπώς, οι μεγάλοι ρυθμοί μεγέθυνσης μέχρι και το 2008 ήταν στηριγμένοι σε μη διατηρήσιμους παράγοντες (Μανιάτης, 2013).

Το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, είχε πληθώρα επιπτώσεων σε όλα τα επίπεδα. Όσο αφορά τις κοινωνικές συνέπειες αυτές εντοπίζονται στις επιχειρήσεις και την ανεργία, στην νοσοκομειακή περίθαλψη και στον τομέα της εκπαίδευσης. Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει προκαλέσει σοβαρή επιβράδυνση στον ρυθμό της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης. Αυτή η επιβράδυνση μείωσε την ζήτηση για αγαθά, τις υπηρεσίες και τα βιομηχανικά προϊόντα. Στην πραγματικότητα, οι επιχειρήσεις είναι υπό

έντονη πίεση για να προσαρμοστούν σε αυτές τις συνθήκες. Τακτικά είναι αναγκασμένες να ελαττώσουν το κόστος, να επανεξετάσουν την εταιρική τους στρατηγική, τις επενδύσεις και γενικότερα αποσκοπούν στην αναδιάρθρωση των δραστηριοτήτων τους. Όσο αφορά τον τομέα της ανεργίας, μπορούμε να πούμε πως η ανεργία δεν ήταν ένα φαινόμενο το οποίο ήταν σε χαμηλά επίπεδα στην χώρα μας ανεξάρτητα από τις υφιστάμενες οικονομικές οι οποίες απλώς την χειροτέρεψαν.

Γενικά, βάσει οικονομικών στοιχείων που παρατέθηκαν στην παρούσα είδαμε ο αριθμός των ανέργων αυξάνεται χρόνο με τον χρόνο, ενώ το επίπεδο αύξησης είναι μικρότερο κατά το 2013-2014 σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά των προηγούμενων ετών. Ο αριθμός των απασχολούμενων ως εκ τούτου μειώνεται αφού ο αριθμός των ανέργων αυξάνεται, σε ανάλογα ποσοστά. Τέλος στον τομέα της εκπαίδευσης οι αρνητικές συνέπειες έγκειται στις περικοπές σε σχολικό εξοπλισμό, την μείωση των σχολικών δαπανών, τις συγχωνεύσεις σχολείων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, και τις περικοπές στους μισθούς των εκπαιδευτικών.

Στις οικονομικές συνέπειες, εντάσσουμε κυρίως τις αλλαγές που επήλθαν στο τραπεζικό σύστημα, την γενικότερη οικονομία της χώρας αλλά και στα νοικοκυριά. Περιβάλλον. Αρχικά το ελληνικό τραπεζικό σύστημα στάθηκε αντιμέτωπο με πρωτόγνωρες προκλήσεις, τις οποίες έπρεπε να ξεπεράσει μέσα σε ένα κλίμα έντονης αβεβαιότητας. Οι συνεχείς υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής αξιολόγησης των ελληνικών τραπεζικών οργανισμών, απόρροια των ανάλογων υποβαθμίσεων γενικότερα της χώρας, η όλο και αυξανόμενη απομόνωση τους από τις διεθνείς αγορές άντλησης κεφαλαίων, όπως και ο περιορισμός της ρευστότητάς τους λόγω της έντονης εκροής καταθέσεων που παρατηρήθηκε στην ελληνική αγορά αντισταθμίστηκαν κυρίως από τα συνδυασμένα μέτρα ενίσχυσης της ρευστότητας εκ μέρους του ελληνικού Δημοσίου, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του μηχανισμού Έκτακτης Παροχής Ρευστότητας (ELA) της Τράπεζας της Ελλάδος. Όσο αφορά τα νοικοκυριά οι συνέπειες ήταν πολλαπλές και μέσα σε αυτές μπορούμε να εντάξουμε την μη ικανότητα πληρωμής δανείων, την αύξηση του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας, την μη ικανότητα πληρωμής λογαριασμών προς το Δημόσιο, τον περιορισμό της φορολογικής συνείδησης, τις δραματικές περικοπές στην κατανάλωση, κ.α. (Μανιάτης, 2013).

1.2. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει προκαλέσει σοβαρή επιβράδυνση στον ρυθμό της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης. Αυτή η επιβράδυνση μείωσε την ζήτηση για αγαθά, τις υπηρεσίες και τα βιομηχανικά προϊόντα. Στην πραγματικότητα, οι επιχειρήσεις είναι υπό έντονη πίεση για να προσαρμοστούν σε αυτές τις συνθήκες. Τακτικά είναι αναγκασμένες να ελαττώσουν το κόστος, να επανεξετάσουν την εταιρική τους στρατηγική, τις επενδύσεις και γενικότερα αποσκοπούν στην αναδιάρθρωση των δραστηριοτήτων τους (Ulrich, Rogovsky & Lamotte, 2009).

Οι συνέπειες από τις τρέχουσες προσπάθειες για την αναδιάρθρωση των επιχειρήσεων είναι τεράστιες. Πολλές εταιρείες έχουν σταματήσει την πρόσληψη και πολλοί είναι εκείνοι που απορρίπτουν μεγάλο αριθμό εργαζομένων. Ως εκ τούτου, είναι κατανοητό ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση άλλαξε ριζικά τις συνθήκες της αγοράς στην οποία λειτουργούν οι επιχειρήσεις. Η κρίση αποτελεί απειλή γενικότερα για την ζωή των επιχειρήσεων και των δραστηριοτήτων τους και καταστρέφει την παραγωγική τους ικανότητα (Vergiliel Tuz, 2004). Πράγματι, οι επιπτώσεις ήταν εκτεταμένες, ανεξάρτητα από το μέγεθος της βιομηχανίας ή της επιχείρησης ή της θέσης της στην αγορά. Ειδικότερα, η κρίση που αντιμετωπίζουν οι σημερινές επιχειρήσεις αποτελεί μια απρόβλεπτη κατάσταση που εσωκλείει μεγάλη ένταση, και απειλεί τις υπάρχουσες αξίες και τους στόχους τους. (Özdevecioğlu, 2002).

Γενικά, οι επιχειρήσεις οι οποίες επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό από την οικονομική κρίση είναι δύσκολο να παράγουν θετικά αποτελέσματα. Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι όσο καλύτερα προετοιμασμένες είναι οι επιχειρήσεις, τόσο πιο ανώδυνη είναι η κρίση που αντιμετωπίζουν. Ωστόσο, άλλες μελέτες που διεξήχθησαν κατά την ίδια περίοδο (Raghavan, 2009) έδειξαν ότι οι επιχειρήσεις ανταποκρίθηκαν στην κρίση, όπως ήταν αναμενόμενο. Σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις ξεκίνησαν από την μείωση του κόστους τους για την αντιμετώπιση της μείωσης των πωλήσεων και της έλλειψης τραπεζικών πιστώσεων. Η μείωση του κόστους σχετίζεται με ταξίδια, επικοινωνίες, και άλλες επιλεκτικές δαπάνες, αποθέματα, απαιτήσεις, περικοπές μισθών και απολύσεις. Αρκετές μάλιστα φαίνεται να είναι

οι εταιρείες που χρησιμοποιούν την ύφεση ως κίνητρο για την επέκταση, κυνηγώντας νέες ευκαιρίες και αναζητούν να αποκτήσουν νέους πελάτες.

Η επιδείνωση των ελληνικών οικονομικών συνθηκών είναι πλέον διάχυτη σε όλες τις εμπορικές δραστηριότητες, με κύρια γνωρίσματα την πτώση του κύκλου εργασιών, την κατάλυση της κερδοφορίας και τη μείωση της κεφαλαιακής βάσης του εμπορίου (Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2011). Η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σαφώς τις ελληνικές επιχειρήσεις δημιουργώντας τους αρκετές δυσκολίες σε λειτουργικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, η οικονομική κρίση είχε άμεσες επιπτώσεις όχι μόνο στις πωλήσεις τους, στα κέρδη των αποθεμάτων και των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου τους, αλλά και στην απασχόληση των εργαζομένων τους.

Επιπλέον η επίδοση της Ελλάδας στον τομέα της χρηματοδότησης παραμένει αρκετά κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Σύμφωνα με την ετήσια έρευνα της SBA για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, όλοι οι σχετικοί δείκτες δείχνουν ότι για πολλούς επιχειρηματίες η κατάσταση κατά τους τελευταίους 12 μήνες έχει επιδεινωθεί. Συγκεκριμένα ένας στους τρεις επιχειρηματίες που υπέβαλαν αίτηση δανειοδότησης είδε την αίτησή του να απορρίπτεται ή έλαβε προσφορά με όρους που δεν έγιναν δεκτοί. Η δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ΜΜΕ για να λάβουν δάνεια αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι περισσότεροι από τους μισούς επιχειρηματίες διαπίστωσαν ότι οι τράπεζες ήταν λιγότερο πρόθυμες να τους εγκρίνουν δάνεια από ό,τι κατά το προηγούμενο έτος. Σχεδόν όλες οι άλλες οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα είναι χειρότερες από ό,τι σε πολλά άλλα κράτη μέλη. Σε αυτές περιλαμβάνονται το σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα που απαιτείται για την καταβολή πληρωμών, πράγμα που έχει, ωστόσο, ελαφρώς μειωθεί από 113 ημέρες το 2008 σε 96 το 2013. Περιλαμβάνουν, επίσης, το υψηλό ποσοστό ζημιών από επισφαλή χρέη (πενταπλασιάστηκαν από λίγο άνω του 2% το 2008 σε σχεδόν 10% το 2013) που πρέπει να διαγραφούν, την έλλειψη κεφαλαίων, επιχειρηματικού κινδύνου και την απουσία ισχυρών νομικών δικαιωμάτων. Μόνο ένας δείκτης είχε χαμηλότερη βαθμολογία στην Ελλάδα σε σχέση με την υπόλοιπη ΕΕ: η διαφορά μεταξύ των επιτοκίων για τα μικρά και τα μεγάλα δάνεια.

Κατά το περασμένο έτος, ωστόσο, σχεδόν όλες οι επιμέρους κατηγορίες δανείων πέρασαν αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων από τις τράπεζες. Μια έρευνα που διεξήχθη από το IOBE σε συνεργασία με την McKinsey & Company το 2009 έδειξε ότι το 64 % των

εταιρειών προσδιορίζουν ως κύριο πρόβλημα της χρηματοδότησης τα όρια για τη ρευστότητα των πελατών/προμηθευτών. Άλλα σημαντικά ζητήματα χρηματοδότησης είναι σίγουρα τι υψηλότερο κόστος δανεισμού, η άρνηση των τραπεζών να εγκρίνουν νέα δάνεια και οι περιορισμοί ρευστότητας υπάρχουσων γραμμών δανεισμού. Από την άλλη πλευρά, οι μεγάλες εταιρείες (> 250 εργαζόμενοι) προσδιορίζουν ως τα κύρια προβλήματα για τη χρηματοδότησή τους από τις τράπεζες το υψηλότερο κόστος δανεισμού και την άρνηση των τραπεζών να εγκρίνουν νέα δάνεια και όχι τόσο τον περιορισμό της ρευστότητας των πελατών - προμηθευτών.

Με το πραγματικό ΑΕΠ το 2013 να είναι περίπου 23% κάτω από το επίπεδο του 2008, οι ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις έχουν σηκώσει το βάρος της οικονομικής κρίσης τα τελευταία χρόνια. Σε αυτή την περίοδο, η απασχόληση σε αυτές τις επιχειρήσεις μειώθηκε κατά 27%. Σχεδόν μία στις τέσσερις (πάνω από 205.000) των ΜΜΕ που υπήρχαν το 2008 έκλεισαν, μειώνοντας το συνολικό ύψος των εργασιών, το οποίο μετράται σε προστιθέμενη αξία, κατά το ένα τρίτο από τα επίπεδα του 2008. Ενώ η πτωτική τάση επιβραδύνθηκε το 2013, αποτελεί μια κατάσταση η οποία δεν έχει πλήρως αντιστραφεί ακόμα και σήμερα (SBA, 2014).

Με βάση την έρευνα του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, το 75,4% των μικρών επιχειρήσεων δήλωσε ότι η κατάσταση επιδεινώθηκε το 2013, ενώ αυτή η κατάσταση φαίνεται να επηρέασε περισσότερο τις ΜΜΕ στον λιανικό εμπόριο, ενώ οι πολύ μικρές επιχειρήσεις είναι αυτές που έχουν πληγεί περισσότερο από όλες τις υπόλοιπες. Η κατά μέσο όρο μείωση του κύκλου εργασιών για το πρώτο εξάμηνο του 2013 ήταν 27,3%. Δεδομένης της ίδιας μελέτης, τα πρωταρχικά προβλήματα για τις ΜΜΕ αποτελούν η μη ικανή οικονομική ρευστότητα (61,6%), η μεγάλη φορολογία (56,4%) και η μικρή καταναλωτή ζήτηση (46,8%), με την ρευστότητα να συγκροτεί το μείζον πρόβλημα για την συνέχιση της λειτουργίας των ΜΜΕ της Ελλάδας. Αυτό συμπίπτει με το περιστατικό ότι σχεδόν το 51,4% των ΜΜΕ αντιμετωπίζουν προβλήματα πληρωμής προς τους υπαλλήλους τους (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2014).

Οι εκθέσεις της Ελληνικής Επιθεώρησης Εργασίας επαληθεύουν αυτή την πραγματικότητα. Περισσότερες από τις μισές ΜΜΕ (50,5%) έχουν προβεί σε ελάττωση του αριθμού των ωρών ή ημερών εργασίας των απασχολούμενων τους. Σε αντιπαράθεση με τον Ιανουάριο του 2013 (43,6%), και τον Ιούνιο του 2013, το 49,3% των ΜΜΕ δήλωσαν επιπλέον πως ήρθαν αναγκαστικά στην θέση να μετριάσουν τους μισθούς των εργαζομένων τους. Ο κατασκευαστικός τομέας χτυπήθηκε πιο πολύ από την οικονομική ύφεση, και

εκπροσωπεί σχεδόν το ένα τρίτο της συνολικής διαφυγής της απασχόλησης στις ΜΜΕ. Από 337.000 εργαζόμενους το 2008, ο αριθμός μειώθηκε σε 140.000, μια απώλεια της τάξης του 58%. Το σύνολο των κατασκευαστικών ΜΜΕ και ο ενοποιημένος κύκλος εργασιών τους μειώθηκε σχεδόν στο μισό κατά την χρονική αυτή περίοδο. Η πτώση στον αριθμό των εκδιδόμενων αδειών οικοδόμησης κτιρίων επαληθεύει τα ως άνω στοιχεία. Συγκεκριμένα το 2010 ήταν 11,1%, το 2011 ήταν 28,5% (2011) και το 2012 ήταν 36,7%. Ο δείκτης κατασκευών (συμπεριλαμβανομένων των κτιρίων και των έργων πολιτικού μηχανικού) παρουσίασε μια συνεχόμενη πτώση, όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί (SBA, 2014).

Πίνακας 1. Πορεία Δείκτη Κατασκευών

Έτος	Πτώση Δείκτη Κατασκευών
2010	29,2%
2011	28,1%
2012	26,1
2013	19,0%

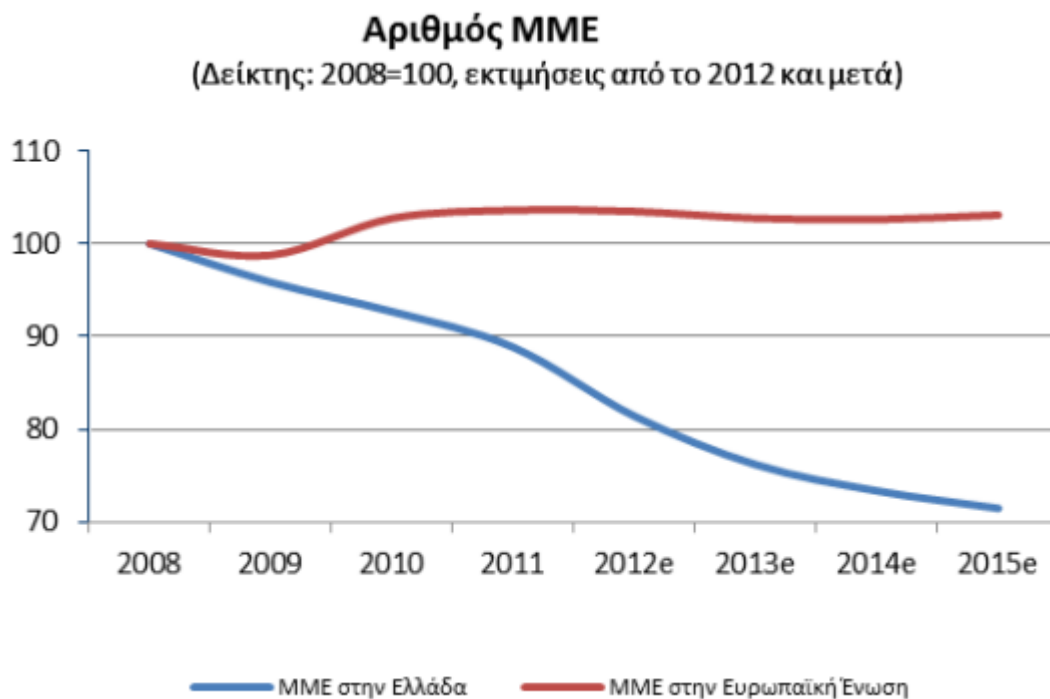
Πηγή: SBA, 2014

Οι υπόλοιποι τομείς οι οποίοι χτυπήθηκαν σημαντικά από την οικονομική ύφεση των τελευταίων ετών είναι το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, η επισκευή αυτοκινήτων και μοτοσυκλετών, ο τομέας πώλησης ακινήτων και οι επιχειρήσεις διαμονής και οι υπηρεσίες διατροφής. Υφίστανται αποκλειστικά δύο κλάδοι, οι οποίοι καθίστανται και οι δύο μικρής συμμετοχής στην ελληνική οικονομία, στους οποίους οι ΜΜΕ πέτυχαν να εξαπλωθούν. Αυτοί οι κλάδοι περιλαμβάνουν τα ορυχεία και λατομεία, την παροχή νερού, την επεξεργασία λυμάτων, την διαχείριση αποβλήτων και τις δραστηριότητες εξυγίανσης (SBA, 2014).

Η σοβαρή οικονομική ύφεση έχει επιδράσει σε αρνητικό βαθμό την ικανότητα των ΜΜΕ για επιβίωση. Σύμφωνα με μια έρευνα που διεξήχθη από την για ΓΣΕΒΕΕ, ποσοστό μεγαλύτερο από το 50% είναι σε κίνδυνο για οριστικό κλείσιμο στο εγγύς μέλλον. Με βάση το Ινστιτούτο για τις Μικρές Επιχειρήσεις, αθροιστικά 40.000 ΜΜΕ, αναμενόταν να κλείσουν κατά την χρονική διάρκεια του β' εξαμήνου του 2013, όπως και τελικά έγινε. Τα

αποτελέσματα της ίδιας μελέτης επιδεικνύουν επιπλέον πως κατά την χρονική διάρκεια του α' εξαμήνου του έτους 2013, 56.000 θέσεις εργασίας χάθηκαν, αριθμός ο οποίος ήταν τελικά χαμηλότερος από τον εκτιμώμενο, δηλαδή των 61.000 θέσεων εργασίας. Εξίσου μια απώλεια 45.000 θέσεων εργασίας είχε εκτιμηθεί πως θα χαθεί για το β' εξάμηνο του ίδιου έτους (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2014).

Στο διάγραμμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε την πορεία του αριθμού των ΜΜΕ από το 2008 και μετά, δηλαδή από το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης και μετά, καθώς και μια εκτίμηση για το έτος 2015. Ακόμα το διάγραμμα απεικονίζει και μικρή σύγκριση με αντίστοιχα ποσά της ΕΕ.

Εικόνα 1: Αριθμός ΜΜΕ και την ΕΕ, 2008-Εκτίμηση 2015

Πηγή: SBA, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2014/greece_el.pdf

Με βάση δεδομένα τα οποία αντλήθηκαν από το Γενικό Εμπορικό Μητρώο, αναφέρεται πως 39.441 επιχειρήσεις έχουν καταχωρηθεί από τον Οκτώβριο του 2012 ως τον Οκτώβριο του 2013, καθώς 32.407 έκλεισαν κατά τη διάρκεια αυτού του χρόνου, με αποτέλεσμα ένα θετικό καθαρό αποτέλεσμα των 7.034. Οι περισσότερες από αυτές τις επιχειρήσεις, ωστόσο ήταν ατομικές επιχειρήσεις, οικογενειακού τύπου οι οποίες δεν

απασχολούσαν υπαλλήλους, αντιπροσωπεύοντας το 74,7% του συνόλου των επιχειρήσεων οι οποίες συστάθηκαν την ίδια χρονική περίοδο. Αυτό το γεγονός, αν και ακόμα επίσημα καθίσταται ανεπιβεβαίωτο, θα μπορούσε να φανερώσει πως το ξεκίνημα μια νέας επιχείρησης είναι δυνατό σε κάποιες περιπτώσεις να απάρτιζε ένα τρόπο διαφυγής από το έντονο φαινόμενο της ανεργίας και της αποφυγής της φτώχειας και της λιτότητας (SBA, 2014).

Με βάση όλα τα παραπάνω αποκαλύπτεται πως μεταβλήθηκε σε σημαντικό βαθμό και η στάση των Ελλήνων προς την επιχειρηματικότητα. Συγκεκριμένα για το έτος 2012 το 12,9% των Ελλήνων πολιτών ανέφεραν πως είδαν επιχειρηματικές ευκαιρίες μέσα στο επερχόμενο εξάμηνο, καθώς το αντίστοιχο ποσοστό του έτους 2011 έφτασε το 10,9%. Από τα πρώτα δεδομένα για την διετία 2014-2015 δεν συνεπάγεται δηλωτική ανατροπή των διαθέσεων για τις ΜΜΕ. Αντίστροφα, η οικονομική ύφεση είναι δυνατόν να εξακολουθήσει για τις ΜΜΕ, ωστόσο κρίνεται πως αυτό θα πραγματοποιηθεί σε μικρότερο βαθμό από ότι τα προηγούμενα έτη. Η συνολική απασχόληση στις ΜΜΕ επίκειται να συρρικνωθεί κατά επιπλέον 106.000 άτομα, κοντεύοντας τα 1.651.000 άτομα το 2015 (SBA, 2014).

Επιπλέον το σύνολο των ΜΜΕ είναι δυνατόν να συρρικνωθεί κατά 40.000 προσεγγίζοντας τις 614.000 το 2015, ενώ ενδέχεται επιπροσθέτως να σημειώσει πτώση και η προστιθέμενη αξία τους. Πάντως, συγκεκριμένες μακροοικονομικές συνθήκες ενδέχεται να ευνοήσουν ώστε να μετριαστούν αυτές οι πτωτικές τάσεις. Η τελευταία έρευνα του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) για την ελληνική οικονομία εξακρίβωσε καθορισμένες ενδείξεις σταθεροποίησης για το 2014. Η ύφεση επίκειται να περιορισθεί και το ΑΕΠ ενδέχεται να παρουσιάσει αυξητικές τάσεις σε ποσοστό σχεδόν 0,6% (SBA, 2014).

Επιπλέον η πτώση της ιδιωτικής κατανάλωσης επίκειται να σημειώσει επιβράδυνση σε ποσοστό -2%. Ο δημόσιος τομέας επίκειται να συντελέσει σε μεγαλύτερο βαθμό στον τομέα των επενδύσεων από ό,τι το 2013. Ακόμα οι επενδύσεις ενδέχεται να παρουσιάσουν αύξηση δεδομένης της προόδου της κεφαλαιακής επάρκειας των ελληνικών τραπεζών μετά την ανακεφαλαιοποίηση, αναβάθμιση που αντανακλάται στα σχετικά χαμηλότερα επιτόκια δανεισμού προς τις ΜΜΕ. Οι επενδύσεις επίκειται συνεπώς να σημειώσουν αύξηση το 2014, με ταυτόχρονη μεγέθυνση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών (SBA, 2014).

Με βάση τις ως άνω θετικές προσημονίες και δεδομένων των πιο πρόσφατων εργασιακών μεταρρυθμίσεων με επιδίωξη να γίνει ελαστικότερη η αγορά εργασίας, η ανεργία ενδέχεται να παρουσιάσει μείωση στο 26%, ποσοστό μικρότερο του αντίστοιχου του έτους 2013 (27,4%) (SBA, 2014).

Στο σημαντικό ζήτημα τη φορολόγησης των επιχειρήσεων οι νόμοι 4172/2013, 4110/2013 και 4174/2013 ελαττώνουν ή ακυρώνουν κάποιες φοροαπαλλαγές, π.χ. το κατώτατο όριο για το μη φορολογήσιμο εισόδημα. Συγκεντρωτικά, ωστόσο οι ελληνικές ΜΜΕ συνεχίζουν να εκφράζουν την αβεβαιότητα τους στο μέλλον. Τα συμπεράσματα της μελέτης του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για το δεύτερο εξάμηνο του 2013 παρουσιάζουν πως η πλειοψηφία των επιχειρήσεων είχε αποφατικές προσδοκίες για το μέλλον. Το 2014 γενικά ήταν η πρώτη φορά από το 2011 κατά την οποία σημειώθηκε αύξηση των αρνητικών προσδοκιών για το μέλλον από τις ΜΜΕ (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2014).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο : ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

2.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η έννοια της επιχειρηματικότητας καθιερώθηκε για πρώτη φορά το 1700, ωστόσο το περιεχόμενο και η ερμηνεία της έχει εξελιχθεί σε σημαντικό βαθμό από τότε. Με απλά λόγια σημαίνει το ξεκίνημα μιας νέας επιχείρησης. Ωστόσο η πλειοψηφία των οικονομολόγων και των ερευνητών υποστηρίζουν πως πρόκειται για μια πολύ πιο διευρυμένη έννοια (Drucker, 1985).

Στην προσπάθεια για έναν ευρέως αποδεκτό ορισμό της έννοιας της επιχειρηματικότητας δεν καταλήξαμε σε κάποιο σαφές συμπέρασμα. Φαίνεται ωστόσο να υπάρχει συμφωνία στην άποψη πως η επιχειρηματικότητα αφορά τη δημιουργία κάτι νέου (Reynolds et al 2005). Ορισμένοι συγγραφείς έχουν υποστηρίξει ότι η επιχειρηματικότητα είναι στην ουσία «η δημιουργία νέων οργανώσεων» (Gartner, 1988). Υφίσταται και η άποψη πως η επιχειρηματικότητα αναπτύσσεται ως επιδίωξη ευκαιριών η οποία έχει τις ρίζες της στην Kirzner (1979).

Οι Davidsson et al (2006) συνοψίζουν την άποψη ότι η επιχειρηματικότητα υφίστανται με σκοπό την αναγνώριση και την αξιοποίηση των ευκαιριών στον ορισμό της επιχειρηματικότητας ως: «Η δημιουργία της νέας οικονομικής δραστηριότητας» (Davidsson et al 2006). Σύμφωνα με τους Oniatt και McDougall (2005) η διεθνής επιχειρηματικότητα ορίζεται ως «Η ανακάλυψη, η κύρωση, η αξιολόγηση και η αξιοποίηση των ευκαιριών, πέραν των εθνικών συνόρων μιας χώρας με σκοπό να δημιουργήσουν μελλοντικά, αγαθά και υπηρεσίες »(Oniatt και McDougall, 2005). Ωστόσο για να κατανοήσει καλύτερα ο αναγνώστης την έννοια της διεθνούς επιχειρηματικότητας, είναι σημαντικό η φράση να διερευνηθεί και από τις δύο πλευρές της, δηλαδή την πλευρά του «διεθνούς» και την πλευρά της «επιχειρηματικότητας». Η διεθνής επιχειρηματικότητα αποτελεί σημαντικό κομμάτι της επιχειρηματικότητας γενικά, γι' αυτό και την μελετάμε.

Καθώς όλο και περισσότερες χώρες γίνονται περισσότερο προσανατολισμένες προς την διεθνή αγορά και οικονομικά ανεπτυγμένες, η διάκριση μεταξύ ξένων και εγχώριων αγορών γίνεται όλο και λιγότερο έντονη. Προϊόντα και υπηρεσίες που πριν κάποια χρόνια ήταν μόνο εγχώριας παραγωγής, πλέον παράγονται διεθνώς. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, οι επιχειρήσεις έχουν ξεκινήσει μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της θέσης τους

στην αγορά, ώστε πλέον να χαρακτηρίζονται, αλλά και να είναι και στην πράξη παγκόσμιες. Η άσκηση πίεσης για διεθνοποίηση γίνεται όλο και πιο πολύ αισθητή σε κάθε τύπο οργανισμού: μη κερδοσκοπικό και κερδοσκοπικό, δημόσιο και ιδιωτικό, μεγάλο και μικρό. Αυτή η ανάγκη για διεθνοποίηση των οργανισμών επιταχύνεται λόγω της ιδιοτέλειας τους, καθώς και της επίδρασης ενός συνόλου εξωτερικών παραγόντων πάνω τους.

Επιπλέον πολλές είναι και οι χώρες οι οποίες έχουν συνάψει μεταξύ τους οικονομικές και εμπορικές συμφωνίες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων χωρών αποτελούν η Βορειοαμερικανική Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη NAFTA μεταξύ του Καναδά, του Μεξικό και των ΗΠΑ. Αυτές οι εμπορικές συμφωνίες αναμένεται να αυξηθούν όλο και πιο πολύ μέσα στα επόμενα χρόνια, ενώ παράλληλα μεμονωμένες χώρες αποτελούν από μόνες τους σημαντικές οικονομικές δυνάμεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας χώρας είναι η Κίνα.

Όλες οι παραπάνω μεταβολές είναι ευρέως αναγνωρισμένες από επιχειρήσεις και οργανισμούς που επενδύουν πλήθος οικονομικών πόρων στην παγκόσμια οικονομία που συγκαταλέγει και τις αναδυόμενες αγορές. Η αγορά των αυτοκινήτων και μοτοποδηλάτων για παράδειγμα φαίνεται να είναι μια από τις αναπτυσσόμενες αγορές. Επίσης ποσοστό περίπου 85% του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε αναπτυσσόμενες χώρες, και υπάρχει η ανάγκη για σημαντικές επενδύσεις στην ανάπτυξη των υποδομών και του κατασκευαστικού τομέα.

Συνεπώς προκύπτει η ανάγκη ύπαρξης ανθρώπινων και τεχνολογικών υποδομών, η οποία ήταν περισσότερο εμφανής στις αρχές του 2010, παρότι στη δεκαετία του 2000, σε μία από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες αγορές όπως για παράδειγμα η αγορά των χωρών του Ειρηνικού Ωκεανού. Πρόκειται για μια περιοχή η οποία προσφέρει οικονομικά βιώσιμες ευκαιρίες για τον τομέα των κατασκευών και του εμπορίου. Επιπρόσθετα περίπου το ήμισυ του παγκόσμιου πληθυσμού ζει στην Ασία, με την Κίνα να στεγάζει περισσότερο από το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού. Μόνο η Ινδία είναι δύο φορές το μέγεθος του πληθυσμού της Λατινικής Αμερικής. και ακολουθεί η Ιαπωνία, με την παγκόσμια οικονομία της να κρατείται σε ιδιαίτερα ψηλά επίπεδα παγκοσμίως λόγω του μεγάλου όγκου εισαγωγών και εξαγωγών.

Επιπλέον σημαντικές επιχειρηματικές ευκαιρίες εντοπίζονται και στις αγορές της Νοτίου Αμερικής, της Αφρικής, της Ουκρανίας, του Βιετνάμ, του Ιράκ και άλλων χωρών.

Αυτές οι περιοχές γίνονται όλο και περισσότερο ελκυστικές στις επιχειρήσεις που επιθυμούν να έχουν παγκόσμιο προσανατολισμό και να αναπτυχθούν σε διεθνές επίπεδο για να αποκτήσουν μια ισχυρή θέση στην αγορά, καθώς οι οικονομίες των χωρών αλλάζουν μέσω ιδιωτικοποιήσεων και απορρύθμισεων.

Η παγκοσμιοποίηση της επιχειρηματικότητας δημιουργεί πλούτο και απασχόληση που ωφελούν τα άτομα και τα έθνη σε όλο τον κόσμο. Η διεθνής επιχειρηματικότητα συνδυάζει πολλές πτυχές της εγχώριας επιχειρηματικότητας με άλλους κλάδους, όπως η ανθρωπολογία, η οικονομία, η γεωγραφία, η ιστορία, η νομολογία, και η γλώσσα. Στο σημερινό υπερανταγωνιστικό περιβάλλον και με την ταχέως μεταβαλλόμενη τεχνολογία, κρίνεται απαραίτητο για μια επιχείρηση να εξετάσει τουλάχιστον- αν όχι να πραγματοποιήσει - την είσοδο της σε μια παγκόσμια αγορά.

Ωστόσο υπάρχει κάτι πολύ σημαντικό, ένα βασικό αξίωμα στην επιχείρηση, το οποίο κανένας επιχειρηματίας δεν θα έπρεπε να παραβλέπει και αυτό είναι η αλλαγή. Οι επιχειρηματίες που κατανοούν το αξίωμα αυτό θα μπορέσουν να διαχειριστούν με αποτελεσματικό τρόπο την αλλαγή, και σταδιακά να την προσαρμόσουν στην οργανωσιακή τους κουλτούρα, τη δομή τους, τις διαδικασίες, και τη στρατηγική κατεύθυνση τους, καθώς και τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους σε δύο αγορές, εκ των οποίων η μια θα έχει εγχώριο προσανατολισμό και η άλλη διεθνή.

Από την άλλη οι επιχειρηματίες στις ανεπτυγμένες χώρες, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ιαπωνία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία θα πρέπει να πωλούν τα προϊόντα τους σε μια ποικιλία νέων και διαφορετικών τομέων της αγοράς όσο το δυνατόν νωρίτερα για την προώθηση της ανάπτυξης των επιχειρήσεών τους. Οι παγκόσμιες αγορές γενικά προσφέρουν στις επιχειρήσεις και οργανισμούς νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες. Από το 1950, η ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων είναι συχνά μεγαλύτερες από ό, τι η ανάπτυξη της εγχώριας οικονομίας, ακόμη και από εκείνη των Ηνωμένων Πολιτειών και της Κίνας (World Trade Report, 2008).

Η οικονομική έρευνα που ασχολείται με την επιχειρηματικότητα επικεντρώνεται κυρίως στην οικονομική σημασία και αξία της επιχειρηματικότητας, εξηγώντας την απόφαση των ατόμων να εισέλθουν σε αυτή ή τουλάχιστον να την επιδιώξουν (Parker, 2004; Wennekers, 2006).

Όπως είναι ήδη γνωστό, η παγκόσμια οικονομία πλήττεται από οικονομική κρίση η οποία ξεκίνησε στις ΗΠΑ ήδη από το 2006. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, εντείνονται συνεχώς οι υπαρκτές και χρόνιες συστημικές αδυναμίες της επιχειρηματικότητας όλων των χωρών που βιώνουν έντονα τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, οι οποίες συνοψίζονται στην έλλειψη αρκετών ανταγωνιστικών επιχειρήσεων στο διεθνή χώρο, στρεβλώσεις και περιορισμοί που δεν ενισχύουν τη διεξόδυση στις διεθνείς αγορές, δομικές αδυναμίες στην παραγωγή και χρήση υψηλής τεχνολογίας, περιορισμένες δαπάνες στην έρευνα για την καινοτομία, περιορισμένη συμμετοχή αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη σύγχρονη επιχειρηματικότητα.

Οι παράγοντες οι οποίοι ανακόπτουν την πορεία μιας χώρας προς την επιχειρηματικότητα είναι βρίσκονται συνήθως στο εσωτερικό οικονομικό περιβάλλον της χώρας, και έχουν να κάνουν με ζητήματα διακοπής ή αναστολής λειτουργίας των επιχειρήσεων λόγω της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης, οι μειωμένες ευκαιρίες απασχόλησης, η έλλειψη κερδοφορίας και χρηματοδότησης. Ωστόσο πιστεύουμε πως η συστηματική μεταχείριση και αντιμετώπιση όλων των παραπάνω παραγόντων που αποτελούν εμπόδια στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την καθλώνουν σε στάσιμο σημείο μπορούν να απελευθερώσουν τις δημιουργικές δυνάμεις κάθε χώρας και να συγκροτήσουν μόνιμη και ασφαλή διέξοδο από την οικονομική κρίση που η κάθε μια βιώνει σε διαφορετικό βαθμό καθώς και εγγύηση μακρόπνοης ανάπτυξης.

Εκτός από την εγχώρια επιχειρηματικότητα, εξίσου βαρύνουσας σημασίας είναι και η διεθνής επιχειρηματικότητα. Η έννοια της Διεθνούς Επιχειρηματικότητας αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα ο οποίος έχει ασκήσει σημαντική επίδραση στον τρόπο και τα μέσα με τα οποία οι άνθρωποι επεκτείνουν τον διεθνή προσανατολισμό τους. Κυρίως κατά την προηγούμενη δεκαετία δεν υπήρχαν επιχειρήσεις στην Ελλάδα οι οποίες να καλλιεργούσαν στο εσωτερικό τους την ιδέα πως η ανάπτυξη και η ευημερία τους περιορίζεται σε καθορισμένα γεωγραφικά όρια και αρκετές από αυτές είχαν αναπτύξει την δραστηριότητα τους και στις διεθνείς αγορές.

Η κατεύθυνση των επιχειρήσεων και οργανισμών στην διεθνή αγορά αναφέρεται στην διάθεση τους να παρέχουν αξία στους πελάτες και τους καταναλωτές τους, στις αγορές του εξωτερικού, ικανοποιώντας κατά αυτό τον τρόπο τις ανάγκες τους. Συνδέεται δε με άμεσο τρόπο με τις αξίες και τα «πιστεύω» του οργανισμού και κατ' ακολουθία θεωρείται χαρακτηριστικό γνώρισμα της οργανωτικής της κουλτούρας. Τα κυριότερα κίνητρα τα οποία

οδηγούν μια επιχείρηση στην ανάπτυξη της διεθνούς επιχειρηματικότητας είναι η απόκτηση καινούργιων και μεγαλύτερων μεριδίων αγοράς, η μεγέθυνση των πωλήσεων, η εκμετάλλευση των παρεχόμενων ευκαιριών που προκύπτουν από το άνοιγμα στις νέες διεθνείς αγορές, η δημιουργία γοήτρου για όσες χώρες κάνουν την επιλογή προς την διεθνοποίηση των δραστηριοτήτων τους, η θεμελίωση και παγίωση ενός βιώσιμου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, η εκμετάλλευση πιο συμφερούσων συνθηκών πάσης φύσης όπως πολιτικών, επιχειρηματικών, θεσμικών, εργασίας, κτλ. οι οποίες υπάρχουν σε ξένες χώρες.

Η έννοια του «πέρα από τα εθνικά σύνορα» στον ορισμό της διεθνούς επιχειρηματικότητας αναφέρεται είτε σε συγκρίσεις μεταξύ χωρών ή στην οργανωτική συμπεριφορά πέρα από τα σύνορα, δηλαδή τη διασυνοριακή επιχειρηματικότητα (Oviatt και McDougall, 2005). Η διασυνοριακή επιχειρηματικότητα περιλαμβάνει το νέο εγχείρημα της διεθνοποίησης γενικά (McDougall, 1989) αλλά και της διεθνοποίησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (Lu και Beamish, 2001).

Όσον αφορά τη διεθνοποίηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί ορισμοί για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις συνήθως ορίζονται από το μέγεθος τους σε σχέση με τον αριθμό των εργαζομένων. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για παράδειγμα, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις ορίζονται ως οι επιχειρήσεις που απασχολούν έως 250 εργαζόμενους και στις Ηνωμένες Πολιτείες οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις περιλαμβάνουν τις επιχειρήσεις με έως 500 εργαζόμενους. Όσον αφορά τις νέες διεθνοποιημένες επιχειρήσεις αυτές πλέον αναφέρονται με τον όρο «διεθνείς νέες επιχειρήσεις» (INVS) (Oviatt και McDougall, 1994) ή «Διεθνοποιημένες Επιχειρήσεις».

Αρχικά, οι θεωρίες διεθνοποίησης αναπτύχθηκαν για να εξηγήσουν γιατί τα εμπορικά έθνη διεξάγουν εμπόριο, όπως ήταν η θεωρία του απόλυτου πλεονεκτήματος (Smith, 1776), η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος (Richardo, 1817) και το Heckscher-Ohlin μοντέλο (Ohlin, 1933). Από το 1960 διάφορες θεωρίες έχουν εμφανιστεί για να εξηγήσουν γιατί οι επιχειρήσεις διεθνοποιούνται. Επιρροή στον τομέα αυτό έχουν ασκήσει ιδιαίτερα και οι θεωρίες των μονοπωλιακών πλεονεκτημάτων (Caves, 1971; Hymer, 1976), η θεωρία κύκλου ζωής του προϊόντος (Vernon, 1971), η οικονομική θεωρία του κόστους των συναλλαγών (Williamson, 1975) και το εκλεκτικό παράδειγμα για τη διεθνή παραγωγή (Dunning, 1981).

Αυτές οι θεωρίες κυρίως αναπτύχθηκαν για να εξηγήσουν γιατί μια μεγάλη επιχείρηση επιχειρεί να διεθνοποιηθεί.

Πιο πρόσφατα, οι περισσότερες μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί επικεντρώθηκαν στο να εξηγήσουν και να κατανοήσουν την διαδικασία μέσω της οποίας οι επιχειρήσεις διεθνοποιούνται (Johanson και Vahlne, 1977, 1990) καθώς επίσης μέσω της οποίας σχηματίζονται νέες διεθνείς επιχειρήσεις (Oviatt και McDougall, 1994). Όσο αφορά την έννοια της διεθνοποίησης, πολλοί από τους υπάρχοντες ορισμούς καλύπτουμε μόνο μία από αυτές τις πτυχές της διεθνοποίησης. Ένας ορισμός που χρησιμοποιείται ευρέως τα τελευταία χρόνια (Coviello και McAuley, 1999) είναι ένας ορισμός που αναπτύχθηκε από τον Beamish (1990). Ο ορισμός αυτός έχει το πλεονέκτημα ότι συμπεριλαμβάνει διάφορες πτυχές της διεθνοποίησης. Ο Beamish ορίζει την διεθνοποίηση ως « την διαδικασία με την οποία οι επιχειρήσεις θέλουν να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση τους για την άμεση και έμμεση επιρροή τους στις διεθνείς συναλλαγές για το μέλλον τους, και ταυτόχρονα να εγκαθίστανται και να πραγματοποιούν συναλλαγές με άλλες χώρες» (Beamish 1990).

Η διεθνής επιχειρηματικότητα έχει αναδειχθεί ως ένα ξεχωριστός τομέας έρευνας κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες και ξεκίνησε με ένα ενδιαφέρον για τη διασυνοριακή επιχειρηματικότητα, ιδίως στην διεθνοποίηση νέων επιχειρήσεων (McDougall, 1989), αλλά περιλαμβάνει επίσης και τη διεθνοποίηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (Lu και Beamish, 2001). Εκτός από τη διασυνοριακή επιχειρηματικότητα διεθνούς επιχειρηματικότητας περιλαμβάνει επίσης τη μελέτη της επιχειρηματικότητας σε πολλές χώρες (Coviello και Jones, 2004; Oviatt και McDougall, 2005).

Η διεθνής επιχειρηματικότητα είναι ένα πεδίο με πολλαπλά χαρακτηριστικά που στηρίζεται στις θεωρητικές βάσεις των διεθνών επιχειρήσεων και της επιχειρηματικότητας. Η διεθνής επιχειρηματική έρευνα, η οποία επικεντρώνεται στη διεθνοποίηση της επιχείρησης πρέπει να κυριαρχείται από την έρευνα για τις μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις, αλλά τώρα δίνει εξίσου ουσιαστική σημασία και στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τις νέες διεθνοποιημένες επιχειρήσεις.

Η διασυνοριακή επιχειρηματικότητα θα μπορούσε να προσελκύσει το ενδιαφέρον για τους οικονομικούς ερευνητές που ενδιαφέρονται για την επιχειρηματικότητα, λόγω της δημιουργίας αξίας στο ρόλο στο πλαίσιο των εθνικών οικονομιών και θα μπορούσε να είναι

ιδιαίτερης σημασίας για τη διεθνή οικονομική έρευνα με δεδομένη την αυξημένη συμμετοχή των μικρών και νέων επιχειρήσεων στη διεθνή οικονομία.

Η επιχειρηματικότητα συχνά συνδέεται με τον κυρίαρχο, ριψοκίνδυνο και ανεξάρτητο επιχειρηματία ο οποίος είτε βρίσκεται στο στάδιο δημιουργίας επιχείρησης είτε με επιθετικό τρόπο αναζητά νέες ευκαιρίες για την δημιουργία πλούτου. Η άποψη αυτή για την επιχειρηματικότητα δεν είναι όμως σήμερα καθολικά αποδεκτή.

2.2. ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑ

Η έννοια «επιχειρηματίας» είναι πολύ δύσκολο να προσδιοριστεί επακριβώς. Σύμφωνα με τον Jennigs (1994), οι ορισμοί που έχουν προταθεί είναι επηρεασμένοι από τη λογική και την μεθοδολογία του εκάστοτε επιστημονικού τομέα εντός του οποίου πραγματοποιείται η ανάλυση (κυρίως στα πλαίσια της οικονομικής επιστήμης, της ψυχολογίας της προσωπικότητας και της στρατηγικής διοίκησης. Παρά το γεγονός ότι έχουν διατυπωθεί αρκετές κοινές απόψεις για τον ορισμό του επιχειρηματία εντούτοις μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ένα κοινό θεωρητικό πλαίσιο ικανό να τις συνθέσει.

Οι απόψεις που υπάρχουν στη βιβλιογραφία για την έννοια του επιχειρηματία μπορούν να ομαδοποιηθούν με βάση δύο γενικές προσεγγίσεις την οικονομοκεντρική προσέγγιση και την ανθρωποκεντρική προσέγγιση. Αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η επιχειρηματικότητα προήλθε από την οικονομική επιστήμη. Ο Verin (1982), εξέτασε την προέλευση και εξέλιξη της λέξης «entrepreneur» (που στα ελληνικά σημαίνει επιχειρηματίας). Η έρευνα του έδειξε ότι ο όρος απέκτησε τη σημερινή του έννοια το 17ο αιώνα. Η λέξη προέρχεται από το γαλλικό ρήμα «entreprendre» που σημαίνει «επιχειρώ-αναλαμβάνω».

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι επιχειρηματίες παρουσιάζονται με πολλά και διαφορετικά προσωπικά χαρακτηριστικά, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις τα εμπειρικά αποτελέσματα οδηγούν και σε αντιφατικά συμπεράσματα. Ο Webster (1977) για παράδειγμα, ανέφερε 5 διαφορετικούς τύπους επιχειρηματιών:

- [1] Ο «επιχειρηματίας του Cantillon» (1755) ο οποίος προκαλεί την αλλαγή προκειμένου να δημιουργήσει μονοπωλιακή θέση στην αγορά. Ο τύπος αυτός

αποτελεί την κλασική θεώρηση των οικονομολόγων για τους επιχειρηματίες, ως άτομα τα οποία αναλαμβάνουν υψηλά ρίσκα.

[2] Ο «δημιουργός της αγοράς», ο οποίος ανοίγει νέους δρόμους μέσω καινοτομιών και στην ουσία εφευρίσκει την περιουσία του. Το γεγονός αυτό του δίνει τη δυνατότητα να κυριαρχήσει στην αγορά.

[3] Ο «διοικητικός επιχειρηματίας», ο οποίος σχετίζεται με μια μόνο επιχείρηση την οποία είτε έχει δημιουργήσει είτε έχει αναδιοργανώσει.

[4] Ο «ιδιοκτήτης μικρομεσαίας επιχείρησης», ο οποίος επιθυμεί στην ουσία η επιχείρηση του να παραμένει μικρή και πρωταρχικά δουλεύει για τον εαυτό του.

[5] Ο «ανεξάρτητος επιχειρηματίας», ο οποίος δημιουργεί χωρίς να αναλαμβάνει ρίσκα ενθαρρύνοντας άλλους να επενδύσουν σε ριψοκίνδυνες επιχειρηματικές προσπάθειες.

Μια πρώτη προσέγγιση για την έννοια του επιχειρηματία δείχνει ότι η κοινή λογική είναι επηρεασμένη από άτομα τα οποία δραστηριοποιούνται στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Η θεώρηση αυτή του επιχειρηματία βρίσκεται ριζωμένη σε προσεγγίσεις που εμφανίστηκαν το 18ο και 19ο αιώνα και οι οποίες σήμερα έχουν διαφοροποιηθεί σημαντικά. Με τον επιχειρηματία και τα χαρακτηριστικά του θα ασχοληθούμε ιδιαίτερα στο επόμενο κεφάλαιο.

Η δημιουργία νέων επιχειρήσεων αποτελεί καταλύτη για την οικονομική ανάπτυξη αφού μέσω της λειτουργίας τους επανατοποθετούν τους πόρους από περιοχές με σχετικά χαμηλή παραγωγικότητα σε περιοχές υψηλής παραγωγικότητας. Οι επιχειρηματίες είναι άτομα ριψοκίνδυνα επειδή επενδύουν τα δικά τους χρήματα. Σύμφωνα με τον Cantillon, ο επιχειρηματίας καθοδηγείται από το κέρδος που προκύπτει από μια γνωστή τιμή αγοράς και μια αβέβαιη τιμή πώλησης. Με την εμφάνιση της νέο κλασικής οικονομικής σχολής, το ενδιαφέρον για την επιχειρηματικότητα άρχισε να φθίνει. Η νεοκλασική οικονομική θεωρία βασίστηκε στην βελτιστοποίηση της διάθεσης των πόρων για την επίτευξη οικονομικής ισορροπίας. Αυτή η άποψη αποτέλεσε και το βασικό άξονα πάνω στον οποίο κινήθηκε η σκέψη του Marx, του Keynes και άλλων .

Οι επιχειρηματίες επίσης παρουσιάζουν ένα υψηλό επίπεδο αντοχής στην αβεβαιότητα, το οποίο τους δίνει τη δυνατότητα να εργάζονται υπό συνθήκες έντονων αλλαγών ενώ επίσης συνδέονται με την οικονομική ανάπτυξη δίνοντας έμφαση στη αποτελεσματικότητα της λήψης αποφάσεων και τον αποδοτικό συντονισμό των πόρων. Ακόμα οι επιχειρηματίες χρησιμοποιούν τους διαθέσιμους πόρους με υψηλές αποδόσεις.

Σύμφωνα με τους Gupta et al (2013) υπάρχουν δύο γενικές κατηγορίες επιχειρηματιών: οι «μάνατζερ-επιχειρηματίες» και οι «καινοτόμο επιχειρηματίες». Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τον κλασικό επιχειρηματία και η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις προσεγγίσεις των Schumpeter (1934) και Drucker (1990). Ο Schumpeter (1934) συγκεκριμένα αναφέρει πως οι επιχειρηματίες πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν αποφάσεις βάσει της διαίσθησης και όχι βάσει της ανάλυσης πληροφοριών καθώς είναι άτομα τα οποία προωθούν την επιχειρηματικότητα. Ο Peter Drucker (1990) ορίζει ως επιχειρηματία «αυτόν που δημιουργεί κάτι το καινούριο, κάτι το διαφορετικό, αυτός που αλλάζει ή μεταβάλλει αξίες». Με λίγα λόγια οι δύο συγγραφείς συνδέουν τον επιχειρηματία με την τεχνολογία.

Είναι γεγονός πως για την ερμηνεία της επιχειρηματικότητας χρειάζεται γνώση των προσωπικών χαρακτηριστικών των επιχειρηματιών. Οι επιχειρηματίες είναι άτομα καινοτόμα και ανεξάρτητα, ο ηγετικός ρόλος των οποίων δίνει την αίσθηση μιας επίσημης εξουσίας. Στην ουσία όμως υπήρξαν και άλλες έρευνες οι οποίες συνέδεσαν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών με την επιχειρηματική συμπεριφορά.

Ο McClelland ανέφερε ότι η ανάγκη για επίτευξη υψηλών στόχων (need for achievement), αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό του επιχειρηματία ενώ εστίασε το ερευνητικό του ενδιαφέρον του στην αναζήτηση ενός ιδανικού τύπου επιχειρηματία. Χαρακτηριστικά ο McClelland (1961) ανέφερε ότι: *«επιχειρηματίας είναι κάποιος που ασκεί έλεγχο πάνω στην παραγωγή η οποία δεν προορίζεται μόνο για δική του κατανάλωση».*

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980 οι προσπάθειες των ερευνητών επικεντρώθηκαν στον ορισμό του επιχειρηματία μέσω της εύρεσης συγκεκριμένων χαρακτηριστικών. Χαρακτηριστικά της προσωπικότητας όπως η «ανάγκη για αυτονομία» η «ανάγκη για κυριαρχία» η «επιμονή» η «επιθυμία για έλεγχο» έχουν βρεθεί να επηρεάζουν τις επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Μια άλλη προσέγγιση που ακολουθήθηκε ήταν αυτή της δημιουργίας επιχειρηματικών προφίλ, συνθέτοντας προσωπικά χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα οι Sexton και Bowman (1986), μπόρεσαν να διακρίνουν επιχειρηματίες από μάνατζερ βασιζόμενοι σε συνδυασμό χαρακτηριστικών της ανθρώπινης προσωπικότητας όπως η αυτοπεποίθηση η αισιοδοξία και η ανεξαρτησία.

Μέχρι σήμερα δεν έχει καταγραφεί ένα σταθερό και συγκεκριμένο σύνολο χαρακτηριστικών της ανθρώπινης προσωπικότητας το οποίο να διακρίνει τους επιχειρηματίες σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Ως αποτέλεσμα, από τις αρχές τις δεκαετίας 1990, οι έρευνες στράφηκαν περισσότερο στις ενέργειες και τη δραστηριότητα των επιχειρηματιών και όχι στα προσωπικά χαρακτηριστικά τους (Gupt et al, 2013). Βασική προϋπόθεση αυτών των νέων ερευνητικών προσπαθειών αποτέλεσε η άποψη ότι η επιχειρηματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα συγκεκριμένων συνθηκών.

Οι πρώτες προσπάθειες επικεντρώθηκαν για παράδειγμα στο πώς ένας επιχειρηματίας διαμορφώνει την πρόθεση για δημιουργία επιχείρησης. Στις έρευνες αυτές η «πρόθεση» ορίζεται ως εκείνη η κατάσταση του μυαλού η οποία καθοδηγεί την προσοχή την εμπειρία και τελικά τη δράση του ατόμου προς ένα συγκεκριμένο στόχο. Μάλιστα, έρευνες αποδεικνύουν ότι οι θετικές προθέσεις ενός ατόμου για συγκεκριμένες συμπεριφορές προβλέπουν με ικανοποιητική βεβαιότητα την εκδήλωση της συμπεριφοράς αυτής. Σύμφωνα με τον Chaston (2010) προσωπικοί και κοινωνικοί παράγοντες επηρεάζουν έμμεσα τη συμπεριφορά του επιχειρηματία επιδρώντας στις προθέσεις του.

Οι Boyd και Voslakis (1994), διαπίστωσαν ότι οι περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιδράσεις προηγούνται της διαμόρφωσης επιχειρηματικής πρόθεσης ενώ σημαντική επίδραση έχουν και οι προσωπικοί στόχοι και το όραμα του ατόμου. Η ύπαρξη οράματος για τη εξήγηση της επιχειρηματικής συμπεριφοράς αποτέλεσε αντικείμενο και άλλων ερευνητών.

Η επιχειρηματική δραστηριότητα έχει ως στόχο την μεταβολή ενός συστήματος προς την κατεύθυνση της αυξημένης παραγωγικότητας μέσω του περιορισμού του κόστους των επιμέρους τμημάτων από τα οποία αποτελείται το σύστημα αυτό. Το τελικό αποτέλεσμα είναι η αύξηση της κοινωνικής αξίας. Υπό το πρίσμα αυτό η τάση του ατόμου για αλλαγή είτε προσωπική είτε του συστήματος στο οποίο δραστηριοποιείται θεωρείται ότι αποτελεί βασικό στοιχείο της επιχειρηματικής συμπεριφοράς. Λοιπές κοινές συμπεριφορές ανάμεσα

στους επιχειρηματίες είναι η αναζήτηση επιχειρηματικών ευκαιριών και η συγκέντρωση πόρων για την πραγματοποίηση της ευκαιρίας (Kuratko, 2009).

Οι Pearce et al (1997), διεξήγαγαν έρευνα στα πλαίσια μεγάλης κατασκευαστικής επιχείρησης σε 833 υπαλλήλους και σε 102 προϊσταμένους τους. Διαπίστωσαν ότι προϊστάμενοι που παρουσιάζουν επιχειρηματική συμπεριφορά προσφέρουν μεγαλύτερη ικανοποίηση στους υπαλλήλους σε σχέση με προϊσταμένους που έχουν γραφειοκρατική συμπεριφορά. Οι προϊστάμενοι με επιχειρηματική συμπεριφορά δημιουργούν ένα κλίμα το οποίο προάγει τη συνεργασία, ενώ οι ίδιοι έχουν στρατηγικό όραμα για τον οργανισμό και τάση για αλλαγή.

Οι Busenitz και Barney (1997) πραγματοποίησαν μια σειρά από έρευνες σε μεγάλους οργανισμούς αναζητώντας τις διαφορές ανάμεσα στους επιχειρηματίες και μάνατζερ ως προς τους τρόπους λήψης αποφάσεων. Διαπίστωσαν ότι στους επιχειρηματίες είναι περισσότερο διαδεδομένη η χρήση ευρηματικών κανόνων. Οι ευρηματικοί κανόνες είναι μη-λογικοί κανόνες οι οποίοι απλοποιούν διαδικασία λήψης μιας απόφασης. Έχει βρεθεί ότι οι ευρηματικοί κανόνες συχνά διευκολύνουν τους επιχειρηματίες στη λήψη αποφάσεων χωρίς να είναι απαραίτητη η αναζήτηση μεγάλου όγκου πληροφοριών.

Σημαντικό είναι το ενδιαφέρον αναφορικά με το κατά πόσο οι επιχειρηματίες παρουσιάζουν μεγαλύτερη τάση για την ανάληψη ρίσκου σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει ένας κοινός ορισμός για την «ανάληψη κινδύνου», εντούτοις οι επιχειρηματίες θεωρούνται ότι είναι άτομα τα οποία έλκονται από τον κίνδυνο και επενδύουν σε ριψοκίνδυνες επιχειρήσεις οι οποίες υπόσχονται μεγιστοποίηση των οικονομικών απολαβών. Έρευνες όμως, δείχνουν ότι οι επιχειρηματίες δεν παρουσιάζουν μεγαλύτερη τάση για ανάληψη κινδύνου σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό (Mitchell et al, 2002). Στην πράξη οι επιχειρηματίες παρουσιάζουν μια τάση να κατατάσσουν αμφίβολα και αβέβαια σενάρια με περισσότερο θετικό τρόπο εξαιτίας ειδικών γνωσιακών μοντέλων (cognitive models).

Παρά το έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον γύρω από την επιχειρηματικότητα μέχρι σήμερα δεν υπάρχει έχει διατυπωθεί ένα ενιαίο θεωρητικό πλαίσιο. Αναμφισβήτητα, οι επιχειρηματίες δραστηριοποιούνται σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον και μαθαίνουν μέσα από τις δραστηριότητες που αναπτύσσουν. Σύμφωνα με τον Kuratko (2009), οι επιχειρηματίες θα πρέπει να θεωρούνται προϊόντα του περιβάλλοντος στο οποίο

δραστηριοποιούνται. Με την άποψη αυτή συμφωνούν και έρευνες οι οποίες αναφέρουν ότι οι επιχειρηματίες, αντανακλούν τα χαρακτηριστικά της περιόδου και του τόπου που ζουν και δραστηριοποιούνται.

Σε όλο τον κόσμο γενικά υπάρχει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την επιχειρηματικότητα και τον κεντρικό ρόλο που διαδραματίζει σε αυτή ο επιχειρηματίας. Σύμφωνα με την μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με τη χορήγηση πιστώσεων προς τους νέους επιχειρηματίες, αναφέρεται πως οι καινούργιοι επιχειρηματίες υφίστανται διακρίσεις σε σχέση με τους επιχειρηματίες των υφιστάμενων και ήδη μεγάλων επιχειρήσεων σχετικά με τις δυνατότητες χρηματοδότησης. Οι χρηματοδότες αυτών των επιχειρηματικών ενεργειών αντιλαμβάνονται πως η έναρξη λειτουργίας μιας επιχείρησης έχει ένα υψηλότερο επιχειρηματικό κίνδυνο, σχετικά υψηλό κόστος εκκίνησης, ανεπαρκείς εγγυήσεις χρηματοδότησης και αυτό οφείλεται φυσικά στη μικρή ή καθόλου επιχειρηματική εμπειρία που διαθέτουν (Gupta et al, 2013).

Οι περισσότερες τράπεζες που είναι συχνά χρηματοδότες ζητούν την κατάρτιση επιχειρηματικού σχεδίου από τις καινούργιες επιχειρήσεις, ενώ το υπόβαθρο και οι δυνατότητες του επιχειρηματία δύσκολα λαμβάνονται υπόψη σε αυτό το σχέδιο. Η απόφαση των χρηματοδοτών βασίζεται κυρίως στις αναφερθείσες οικονομικές προβλέψεις που αναγράφονται στο επιχειρηματικό σχέδιο. Επιπλέον μέσα από την μελέτη της βιβλιογραφίας διαφαίνεται ξεκάθαρα πως οι νέοι επιχειρηματίες θεωρούν το επιχειρηματικό πλάνο μικρής στρατηγικής σημασίας και δύσκολα το ακολουθούν και εργάζονται πάνω σε αυτό μετά την έναρξη της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας (Levi & Lichtenstein, 2010).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι περίπου το 50% των εγκατεστημένων επιχειρήσεων κλείνουν μέσα σε πέντε χρόνια, η λήψη απόφασης για τη χορήγηση πιστώσεων η οποία βασίζεται αποκλειστικά στην εκτίμηση των χρηματοοικονομικών προβλέψεων θα μπορούσε να αμφισβητηθεί. Θα ήταν καλύτερο να λαμβάνονται υπόψη περισσότερο αντικειμενικά μετρούμενα χαρακτηριστικά του επιχειρηματία (Lorunka et al, 2011).

Ο πιο σημαντικός λόγος για τον οποίο χρησιμοποιούνται αντικειμενικά κριτήρια της επιχειρηματικότητας είναι η σημασία της αυτογνωσίας για την επιτυχημένη επιχειρηματικότητα (Timmons, 1989) Αυτό εκφράζεται και στον ορισμό του Timmons (1989) ο οποίος ορίζει την επιχειρηματικότητα ως την « ικανότητα δημιουργίας μιας ιδρυτικής ομάδας, η οποία αλληλοσυμπληρώνει τις ικανότητες και το ταλέντο του ίδιου του

επιχειρηματία». Άλλοι συγγραφείς ωστόσο ορίζουν την επιχειρηματικότητα, ως την αναζήτηση ευκαιριών για αυτούς που έχουν ήδη στήσει την δική τους επιχείρηση, ενώ για τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις, ως την δημιουργία αξίας σε μια ομάδα ατόμων ή στην κοινωνία μέσα από την επιχειρηματική δραστηριότητα. Ο επιχειρηματίας όπως ήδη έχουμε αναφέρει είναι κάποιος που κατέχει και λειτουργεί μια επιχείρηση για ίδιο λογαριασμό και με δική του ευθύνη. Στην παρούσα παράγραφο λοιπόν θα μελετήσουμε τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει ένας επιχειρηματίας ώστε να θεωρηθεί ικανός.

Μια ικανότητα ή επιδεξιότητα μπορεί να περιγραφεί, ως ένας τομέας στον οποίο ένα άτομο είναι πολύ καλό. Είναι ένα ταλέντο, το οποίο δίνει την ευκαιρία στα άτομα να κάνουν τη δουλειά τους καλά. Ο Chaston (2010) αναφέρει πως αυτή η ικανότητα είναι μια συλλογή γνώσεων, δυνατοτήτων, χαρακτηριστικών, και συμπεριφορών σε σχέση με μια καλή απόδοση. Οι ικανότητες μπορούν να ερμηνευθούν ως η επιτυχής συμπεριφορά η οποία ολοκληρώνεται μέσα από τις γνώσεις, τις επιδεξιότητες και την γενικότερη στάση του ατόμου στις καταστάσεις.

Στο σχήμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τα στοιχεία αυτά τα οποία συνθέτουν τις ικανότητες ενός ατόμου, ενώ στην συνέχεια θα αναλύσουμε κάθε ένα από αυτά τα στοιχεία χωριστά σε σχέση με την επιχειρηματικότητα.

Εικόνα 2: Ικανότητες Ατόμου

Πηγή: Wennekers, 2006

Τα κίνητρα σχετίζονται με την επιθυμία του ατόμου. Τα κίνητρα εξαρτώνται από την φιλοδοξία, (εσωτερικά καθοδηγούμενη) και τις αξίες ενός ατόμου. Κάποιος με μεγάλη γνώση πάνω σε ένα συγκεκριμένο έργο από την στιγμή που θα έχει τις ικανότητες για την εκτέλεση του, δεν είναι πολύ πιθανό να επιτύχει πολλά πράγματα, αν δεν έχει τα κίνητρα για να το κάνει αυτό. Για το ξεκίνημα μιας επιχείρησης υπάρχουν πολλά κίνητρα. Στην βιβλιογραφία τα κίνητρα αυτά διακρίνονται σε παράγοντες ώθησης και παράγοντες έλξης. Οι παράγοντες ώθησης αναφέρονται στην κατάσταση που ένα άτομο ωθείται στην επιχειρηματικότητα. Για παράδειγμα, η ανεργία μπορεί να «αναγκάσει» κάποιον για να ξεκινήσει μια επιχείρηση. Ένας παράγοντας ώθησης εξωτερικά οδηγείται και οδηγεί ένα άτομο να δράσει. Άλλοι παράγοντες ώθησης είναι η ανακάλυψη μιας ευκαιρίας στην αγορά, η σιγουριά για την ύπαρξη των δυνητικών πελατών, και η μη εύρεση εργασίας.

Οι παράγοντες έλξης αναφέρονται στην κατάσταση που ένα άτομο προσελκύεται στην επιχειρηματικότητα. Για παράδειγμα, κάποιος ο οποίος έχει πάντα ονειρευόταν τη δική του επιχείρηση, μπορεί να οδηγηθεί στην διαδικασία αυτή. Ένας παράγοντας έλξης οδηγείται εσωτερικά από το άτομο. Ως εκ τούτου, τα κίνητρα χωρίζονται σε εξωτερικά (παράγοντες ώθησης) και εσωτερικά κίνητρα (παράγοντες έλξης). Υπάρχουν τρία εσωτερικά κίνητρα, για την έναρξη μιας επιχείρησης. Αυτά είναι η ανάγκη για αυτονομία, η ανάγκη για την επίτευξη και η ανάγκη για την ενέργεια (Nandram και Samson, 2000).

Τα χαρακτηριστικά είναι η δεύτερη συνιστώσα της επιχειρηματικής ικανότητας. Τα χαρακτηριστικά είναι αυτά που κάνουν τους ανθρώπους λιγότερο ή περισσότερο ικανούς για την επιχειρηματικότητα. Πολλές μελέτες έχουν εξετάσει τα χαρακτηριστικά των επιτυχημένων επιχειρηματιών (Nandram και Samson, 2000). Ένας αριθμός χαρακτηριστικών εξετάζονται σε σχεδόν κάθε μία από αυτές τις μελέτες. Αυτά είναι η ανάγκη για επίτευξη πραγμάτων, η ανάγκη για δύναμη και εξουσία και κινδύνου, εσωτερική πηγή ελέγχου, και η τάση για ανάληψη κινδύνου. Κατά μέσο όρο, οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες έχουν υψηλότερη βαθμολογία σε αυτά τα χαρακτηριστικά από εκείνους που δεν έχουν την δική τους επιχείρηση. Σημειωτόν επίσης πως τα τρία αυτά χαρακτηριστικά μπορούν να θεωρηθούν και ως κίνητρο για την έναρξη μιας επιχείρησης.

Η τρίτη συνιστώσα της επιχειρηματικότητας είναι αυτή των δυνατοτήτων. Οι δυνατότητες διαφέρουν από τα χαρακτηριστικά. Αυτή η διαφορά αυτή βασίζεται στην

ικανότητα της μάθησης. Τα χαρακτηριστικά είναι περισσότερο ή λιγότερο μια πραγματικότητα και δεν είναι εύκολο να αλλάξουν ούτε να μαθευτούν. Οι δυνατότητες είναι πιο εύκολο να μαθευτούν και να αλλάξουν (Nystrom, 1979). Η βιβλιογραφία προσδιορίζει μια σειρά από δυνατότητες που συμβάλλουν στην επιτυχία ενός επιχειρηματία. Από την στιγμή που οι δυνατότητες είναι περισσότερο ή λιγότερο συνυφασμένες με την επιχείρηση και τον κύκλο ζωής της επιχείρησης, τότε μπορούμε να τις χωρίσουμε σε δύο ομάδες, τις πρώιμες δυνατότητες και τις ώριμες δυνατότητες. Στις πρώιμες δυνατότητες αναγνωρίζουμε τον προσανατολισμό στην αγορά, τη δημιουργικότητα και την ευελιξία. Στις ώριμες κατατάσσονται η ηγεσία, η οργάνωση και ο προγραμματισμός, η παροχή κινήτρων και ο οικονομικός προγραμματισμός. Αυτές είναι επτά σημαντικές δυνατότητες οι οποίες σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα και δεν χρειάζεται καμία περαιτέρω διευκρίνιση.

Η γνώση είναι το τέταρτο και τελευταίο στοιχείο της επιχειρηματικής ικανότητας. Φανερά η γνώση σχετίζεται με τη μάθηση και αναφέρεται στο ορθολογικότερο μέρος της επιχειρηματικότητας. Μιλάμε για την γνώση των κανόνων διοίκησης, τις αρχές του μάρκετινγκ, και τα λοιπά θέματα.

Η έννοια «επιχειρηματίας» είναι πολύ δύσκολο να προσδιοριστεί επακριβώς. Σύμφωνα με τον Jennigs (1994), οι ορισμοί που έχουν προταθεί είναι επηρεασμένοι από τη λογική και την μεθοδολογία του εκάστοτε επιστημονικού τομέα εντός του οποίου πραγματοποιείται η ανάλυση (κυρίως στα πλαίσια της οικονομικής επιστήμης, της ψυχολογίας της προσωπικότητας και της στρατηγικής διοίκησης (Mitchell et al, 2002). Παρά το γεγονός ότι έχουν διατυπωθεί αρκετές κοινές απόψεις για τον ορισμό του επιχειρηματία εντούτοις μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ένα κοινό θεωρητικό πλαίσιο ικανό να τις συνθέσει.

2.3.ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Σε αυτή την ενότητα θα μελετήσουμε το ευρύτερο υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο της επιχειρηματικότητας στην χώρα μας υπό την οπτική γωνία της οικονομικής κρίσης. Η επιχειρηματικότητα, εκτός από τους υπόλοιπους παράγοντες, επηρεάζεται και από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μία ευρύτερης τοποθεσίας. Σε επίπεδο χώρας, τα συγκριτικά προτερήματα σε συνταίριασμα με τις αξίες, τους κανόνες συμπεριφοράς και το ευρύτερο επικρατές κλίμα σε μια περιοχή. Τα γνωρίσματα αυτά κατασκευάζουν τα θεμέλια

εκδίπλωσης της εγχώριας επιχειρηματικότητας. Αυτό γίνεται ως επακόλουθο των αφορμών επιχειρηματικότητας που οι περιστάσεις αυτές δημιουργούν σε μια χώρα. Η ετήσια έκθεση του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα (2011 - 2012), εκμεταλλεύθηκε καθολικά έξι διαστάσεις οι οποίες συντέθηκαν μέσα από συνεντεύξεις με γνώστες και άτομα τα οποία έχουν ως πρωταρχικό θέμα ενασχόλησης την επιχειρηματικότητα (ακαδημαϊκοί, επιχειρηματίες, πολιτικοί).

Συνολικά, οι συνεντεύξεις ολοκληρώθηκαν με επαφές με 36 άτομα συνολικά, ενώ οι έξι διαστάσεις ήταν οι εξής:

- [1] χρηματοδοτική υποστήριξη
- [2] εκπαίδευση μετά-δευτεροβάθμια
- [3] κυβερνητικά προγράμματα
- [4] παιδεία και μόρφωση (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια)
- [5] εθνικές πολιτικές-νομοθεσία
- [6] γενικότερο πλαίσιο εθνικών πολιτικών

Σύμφωνα με τις αποκρίσεις οι οποίες συλλέχθηκαν στην μελέτη, η χώρα μας προσεγγίζει σε μόνο δύο από τις έξι προαναφερθείσες συνιστώσες (εκπαίδευση και βασική εκπαίδευση) τις υπόλοιπες χώρες καινοτομίας. Επιπλέον, τα ήδη χαμηλά σκορ διακρίνονται στις κυβερνητικές τακτικές για την επιχειρηματικότητα και τη χρηματοδότηση της εφαρμοσμένης μελέτης για την εξέλιξη των καινοτομιών. Πρόκειται για αποτέλεσμα το οποίο σχετίζεται με άμεσο τρόπο με την υφιστάμενη οικονομική ύφεση τόσο σε επίπεδο δημοσιονομικής κρίσης όσο και σε επίπεδο ρευστότητας.

Η όξυνση της αβεβαιότητας και ιδιαιτέρως η πτώση της καθολικής προσφοράς χρήματος έχει ελαττώσει σε δηλωτικό βαθμό τις προϋπάρχουσες προοπτικές χρηματοδότησης της επιχειρηματικότητας όσο και της ενίσχυσης της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Βέβαια εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης, υπήρξαν εταιρείες και οργανισμοί οι οποίες οδηγήθηκαν σε κλείσιμο εξαιτίας της μείωσης των εσόδων τους. Στο άθροισμα τους, μιλάμε για 180.000 άτομα, τα οποία λειτουργούσαν ως μικρομεσαίοι ή ατομικοί επαγγελματίες και οι οποίοι κατευθύνθηκαν στην έξοδο από την αγορά. Αυτή είναι η άλλη

διάσταση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, και χωρίς αμφιβολία προκαλεί μια αρνητική ψυχολογική ατμόσφαιρα.

Το δέσιμο αυτού του αποτελέσματος με τα προαναφερθέντα δύναται να γίνει ευνόητο όσον αφορά τη ρευστότητα καθώς και όσον σχετίζεται με τη δυσχέρεια λήψης άμεσων αποφάσεων. Ανάλογα αποφαστική είναι δυνατόν να εκδηλωθεί και η εκτίμηση των συμμετεχόντων στην μελέτη αναφορικά με την συνοχή του πλαισίου των εθνικών πολιτικών και της νομοθεσίας που είναι σχετικά με την επιχειρηματικότητα. Τόσο οι πολιτικές όσο και το γενικότερο πλαίσιο νομοθεσίας οι οποίες επηρεάζουν είτε με έμμεσο, είτε με άμεσο τρόπο στην οικονομία. Συνεπώς η καθορισμένη επίδοση έχει σημαντική βαρύτητα υπό την σημασία ότι καθορίζει τις στρεβλώσεις και τις δυσαρμονίες οι οποίες υφίστανται σε θεσμικό επίπεδο και οι οποίες λειτουργούν ως εμπόδιο στην εκδίπλωση της ελληνικής επιχειρηματικότητας.

Συνοπτικά λοιπόν οι Έλληνες εμπειρογνώμονες οι οποίοι ρωτήθηκαν για τις περιστάσεις εξέλιξης της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, εκτίμησαν καταφατικά τις εμπορικές και υλικές βάσεις, σε αρμονία με τις μεγαλύτερες χώρες καινοτομίας, καθώς στον αντίποδα εντοπίζονται οι κυβερνητικές κατευθύνσεις, η εκπαίδευση πρώτης και δεύτερης βαθμίδας και η Έρευνα και Ανάπτυξη. Επιπλέον το «τρίγωνο της γνώσης» (Παιδεία – Έρευνα - Καινοτομία) προσδιορίζει, σε σημαντικό βαθμό, την οικονομική επίδοση μιας χώρας μέσα στο χρόνο. Αναφορικά με αυτό οι εμπειρογνώμονες επισημαίνουν την υποχρέωση για άμεση αλλαγή κατεύθυνσης, όχι μόνο από την πλευρά της πολιτείας, αλλά και από τους εμπλεκόμενους στους τομείς της Παιδείας και της Έρευνας. Επιπλέον πρέπει να σημειωθούν ότι υπάρχουν στρεβλώσεις στο ελληνικό περιβάλλον οι οποίες συνήθως αποτελούν εμπόδιο στην εξέλιξη της επιχειρηματικότητας.

Από τη μία πλευρά το αλληλένδετο περίπλοκο νομοθετικό πλαίσιο, λειτουργεί ως φρένο για καινούργιες επενδύσεις οι οποίες θα λάβουν υπόψη της τα συγκριτικά προτερήματα της χώρας. Από την άλλη μεριά η ανυπαρξία ενός δίκαιου φορολογικού συστήματος απογοητεύει αρκετούς φιλόδοξους επιχειρηματίες να βαδίσουν προς νέα μονοπάτια. Τέλος δεν ενδείκνυται να μην αναφερθεί η έλλειψη σύνδεσης της λειτουργίας των ανώτατων εκπαιδευτικών και τεχνολογικών ιδρυμάτων με την επιχειρηματικότητα και την αγορά εργασίας. Κάνουμε λόγο πιθανώς για το μείζον κενό, αφού δεν ενώνει την εφαρμοσμένη μελέτη με την επιχειρηματικότητα προκειμένου να καταφέρνουν να δημιουργηθούν καινοτομικά προϊόντα και υπηρεσίες.

Ωστόσο δεν δύναται να μην αναφερθεί ότι με δεδομένο τις απαντήσεις των καινούργιων επιχειρηματιών έχει παρατηρηθεί μια σημαντική μείωση του βαθμού δυσκολίας αναφορικά με την δημιουργία καινούργιων επιχειρήσεων. Παρότι ο ρυθμός της εξασθένησης αυτής παρέρχεται με αργούς ρυθμούς ωστόσο σχετίζεται με την οικονομική ύφεση υπό την οπτική γωνία ότι συγκροτεί συνέπεια της. Τα παραπάνω στοιχεία παίρνουν βάση αν προστεθεί και το γεγονός αναφορικά με το ότι η θετική απόκριση σχετικά με πολλές επιχειρηματικές ευκαιρίες έχει παρουσιάσει τριπλασιασμό μέσα σε ένα χρόνο (12,6% το 2010 σε 37,7% το 2011) (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2013). Αναμφισβήτητα λοιπόν η οικονομική ύφεση συνθέτει ιδιαίτερα δηλωτικές ευκαιρίες για τους καινούργιους επιχειρηματίες και προπάντων με αύξοντα ρυθμό αλλαγής σε αντιπαράθεση με τις χρήσεις πριν το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης.

Τα επακόλουθα αυτά δύναται να σχετιστούν με την ενδυνάμωση της δραστηριοποίησης των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Τα πανεπιστήμια από την στιγμή που αποτελούν μονάδες αριστείας, παραγωγής γνώσης και καινοτομίας δύναται να συνεισφέρουν στην ανάδειξη και στην εκμετάλλευση καινούργιων επιχειρηματικών ευκαιριών. Κάτω από αυτή την συνθήκη, στην εκδίπλωση της επιχειρηματικότητας η εκπαίδευση είναι δυνατόν να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο, αφού προσφέρει τα θεμέλια για αναβάθμιση των δεξιοτήτων και ενδυνάμωση των γνώσεων των καινούργιων επιχειρηματιών. Οι ΗΠΑ είναι κυρίαρχη χώρα στην εκπαίδευση των καινούργιων επιχειρηματιών, μέσω των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Η πανεπιστημιακή ή/και η τεχνολογική εκπαίδευση απαρτίζουν δηλωτικούς χαρακτηριστικούς συντελεστές στην δημιουργία αποτελεσματικής επιχειρηματικότητας, έπειτα από την αποφοίτηση.

2.4.ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΙΝΗΤΡΑ

Οι διαφορετικές προσεγγίσεις και ορισμοί για την έννοια της επιχειρηματικότητας δίνουν το έναυσμα να ξεκαθαρίσουμε τρία επιμέρους σημεία. Το πρώτο σημείο σχετίζεται με την αντίληψη ότι το βασικό κίνητρο για την επιχειρηματικότητα είναι το οικονομικό κέρδος. Στην πραγματικότητα το οικονομικό κέρδος αποτελεί μόνο μια διάσταση της δημιουργούμενης αξίας, ενώ πολλοί είναι οι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την κερδοφορία πέρα από μια γενική και αόριστη συμβολή της επιχειρηματικότητας. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη παράγραφο υπάρχουν και άλλα κίνητρα πάνω στα οποία

βασίζεται η επιχειρηματικότητα, όπως η ανάγκη για επίτευξη υψηλών στόχων (McClelland, 1961), η ανάγκη για ανεξαρτησία κτλ. Τέλος, η επιτυχία της επιχειρηματικότητας μπορεί να κριθεί και με κριτήρια διαφορετικά από το οικονομικό κέρδος όπως η δημιουργία κοινωνικής αξίας φαινόμενο γνωστό ως κοινωνική επιχειρηματικότητα.

Το δεύτερο σημείο έχει να κάνει με το γεγονός ότι η ιστορική αναδρομή στην έννοια της επιχειρηματικότητας έδειξε ότι τόσο οι ορισμοί όσο και τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στους επιχειρηματίες περιορίζονται κυρίως στα πλαίσια του ιδιωτικού τομέα. Όμως, η εικόνα του θαρραλέου επιχειρηματία-ιδιοκτήτη ο οποίος επιτυγχάνει αυτό που κανείς άλλος δεν έχει καταφέρει είναι απομεινάρι της εποχής όπου οι μικρές επιχειρήσεις αποτελούσαν την κυρίαρχη μορφή ιδιωτικής οικονομικής οργάνωσης. Οι προσεγγίσεις της επιχειρηματικότητας για μεμονωμένα γεγονότα όπως η δημιουργία νέας επιχείρησης, η εισαγωγή νέων προϊόντων στην αγορά δεν είναι σε θέση να ερμηνεύσουν επιχειρηματικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε επίπεδο οργανισμών, φαινόμενο γνωστό ως εταιρική επιχειρηματικότητα. Η επιχειρηματική δραστηριότητα στα πλαίσια οργανισμών αποτελεί ένα ξεχωριστό τρόπο διοίκησης ο οποίος βασίζεται στην αναγνώριση ευκαιριών και δεν περιορίζεται ούτε από το μέγεθος ή την ηλικία του οργανισμού αλλά ούτε από τον τομέα στον οποίο ο οργανισμός δραστηριοποιείται (Majumdar, 2008).

Τέλος το τρίτο σημείο είναι ότι όλες οι προσεγγίσεις για την έννοια του επιχειρηματία και της επιχειρηματικότητας δεν είναι αναγκαστικά αμοιβαία αποκλειόμενες μεταξύ τους. Ο επιχειρηματίας δρα ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες και τις ευκαιρίες που εμφανίζονται. Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι οι επιχειρηματίες του ιδιωτικού τομέα αποτελούν μια κατηγορία που ανήκουν σε μια ευρύτερη ομάδα αυτή των ανθρώπων που παρουσιάζουν «επιχειρηματική συμπεριφορά» η οποία δεν περιορίζεται μόνο στους ιδιοκτήτες επιχειρήσεων αλλά εμφανίζεται και στα πλαίσια οργανισμών (Thompson, 2004).

Αναφορικά με τις επιχειρηματικές προθέσεις σε σχέση με το φύλο, αρκετές μελέτες παρουσιάζουν το γεγονός ότι οι προθέσεις των ατόμων για την επιχειρηματικότητα διαφοροποιούνται με βάση το φύλο τους, με τους άνδρες να φέρουν ισχυρότερες προθέσεις από τις γυναίκες (Muthaih & Venkatesh, 2012), οι οποίες είναι λιγότερο πιθανό να ιδρύσουν τη δική τους επιχείρηση. Ειδικότερα, διαφορές εντοπίζονται στις προθέσεις των δύο φύλων. μέσα από την επίδραση των κοινωνικών κανόνων και του αντιλαμβανόμενου ελέγχου της συμπεριφοράς.

Η αντιλαμβανόμενη από το άτομο ικανότητά του να ιδρύσει μία επιχειρηματική δραστηριότητα και οι στάσεις και οι αντιλήψεις που έχει για την επιχειρηματικότητα, αποτελούν σημαντικές προβλεπτικές μεταβλητές των επιχειρηματικών του προθέσεων. Οι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων στην αντιλαμβανόμενη αυτεπάρκεια ως προς τις επαγγελματικές τους επιδιώξεις, έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών άλλων ερευνητικών προσπαθειών. Στις περισσότερες αποτυπώνεται η διαφοροποίησή τους, με τις γυναίκες να εμφανίζουν χαμηλότερα επίπεδα από τους άνδρες (Wennekers, 2006). Επίσης, οι γυναίκες εμφανίζονται να μειώνουν ευκολότερα τις προσδοκίες τους για επαγγελματική καριέρα εξαιτίας του ότι πιστεύουν ότι έχουν μειωμένες ικανότητες (Muthaih & Venkatesh, 2012).

Ακόμη και σε επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παρατηρήθηκαν διαφορές, ως προς την αντιλαμβανόμενη αυτεπάρκεια και τις επιχειρηματικές προθέσεις. Ειδικότερα τα αγόρια παρουσίασαν ισχυρότερη αντιλαμβανόμενη αυτεπάρκεια και ισχυρότερες προθέσεις για την ίδρυση μιας επιχείρησης από τα κορίτσια (Chaston, 2010), και έτσι φαίνεται ότι η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα δεν μπορεί να λειτουργήσει ως φίλτρο για τη μείωση των υφιστάμενων διαφορών.

Επίσης έρευνα έχει επιδείξει πως οι φοιτητές έχουν υψηλότερο επίπεδο αυτεπάρκειας από τις φοιτήτριες, διότι θεωρούν τους εαυτούς τους περισσότερο ικανούς για τη δημιουργία μιας επιχείρησης, καθώς δίνουν μικρότερη σημασία στους κοινωνικούς κανόνες και συνολικά διαθέτουν ισχυρότερες προθέσεις (Winter et al, 1998). Στην ίδια μελέτη υποστηρίζεται ότι τα αγόρια εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα επιχειρηματικών προθέσεων, χωρίς, όμως, να μπορούν να διαπιστωθούν οι λόγοι για τους οποίους αυτές οι διαφορές παρατηρούνται. Πάντως σημειώνεται ότι τα κορίτσια, εφόσον διαθέτουν τα προσόντα και τις δεξιότητες για να ακολουθήσουν μία επιχειρηματική καριέρα, μπορεί να επιλέξουν τελικά μία διαφορετική από αυτή που επιθυμούσαν ή επέλεξαν αρχικά, εάν πιστεύουν ότι έχουν ισχυρότερες δεξιότητες στη δεύτερη, μειώνοντας, έτσι, το ενδιαφέρον τους για την επιχειρηματικότητα. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τη σημασία που έχει η επιχειρηματική εκπαίδευση στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης των γυναικών. Ενώ, δηλαδή οι (Winter et al, 1998) διαπίστωσαν ότι το φύλο επιδρά στην αυτεπάρκεια του ατόμου, ισχυρίζονται, όμως, ότι η εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα μπορεί να μετριάσει τις διαφορές που παρουσιάζουν οι άνδρες και οι γυναίκες.

2.5. Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ

ΕΛΛΑΔΑ

Πολλές έρευνες και μελέτες έχουν εκπονηθεί με στόχο την ανάδειξη των διαφορών που παρουσιάζουν οι άνδρες και οι γυναίκες στην επιχειρηματική τους δραστηριοποίηση. Και ενώ οι γυναίκες αναλαμβάνουν συνεχώς νέους ρόλους στην κοινωνία και εκπροσωπούνται, ως ένα βαθμό, στην αγορά εργασίας, η επιχειρηματικότητα εξακολουθεί να είναι, κυρίως, «ανδρική» υπόθεση, καθώς οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται σε αυτό το χώρο, δηλαδή, κατέχουν λιγότερο από το 51% μιας επιχείρησης και δεν συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων στρατηγικής σκοπιμότητας που αφορούν την ανάπτυξη της επιχείρησης (Στρατηγάκη, 2005).

Η μειωμένη συμμετοχή των γυναικών στην ίδρυση και ιδιοκτησία επιχειρήσεων, εάν συνδυασθεί και με τα μειωμένα ποσοστά απασχολησιμότητας σε σχέση με τους άνδρες, φαίνεται να εντείνει ακόμη περισσότερο το πρόβλημα ανεργίας που αντιμετωπίζουν. Συνεπώς, η εντονότερη παρουσία των γυναικών στην επιχειρηματικότητα μπορεί να αποτελέσει σημαντική διέξοδο για την απασχόλησή τους και την οικονομική τους ενίσχυση.

Στην κατηγορία των επίδοξων και νέων επιχειρηματιών, σε όλες τις χώρες φαίνεται ότι οι άνδρες παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά σε σχέση με τις γυναίκες, στο σύνολο του πληθυσμού. Διαπιστώνεται ότι οι άνδρες είναι περισσότερο πιθανό να γίνουν επιχειρηματίες από τις γυναίκες κατά τη διάρκεια των αρχικών σταδίων. Αυτή η διαπίστωση είναι ανεξάρτητη από την ομάδα χωρών που εξετάζεται, αν και οι παρατηρούμενες διαφορές είναι ελαφρώς μεγαλύτερες στις χώρες υψηλού εισοδήματος. Αυτό, ενδεχομένως, σημαίνει ότι οι διαφορές που παρουσιάζουν στην επιχειρηματικότητα τα δύο φύλα, δεν οφείλονται μόνο σε περιβαλλοντικούς παράγοντες, όπως για παράδειγμα η οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Μέσα από την βιβλιογραφία φαίνεται πως στις χώρες υψηλού εισοδήματος, η διαφορά στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, μεταξύ ανδρών και γυναικών, είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι στις χώρες χαμηλού εισοδήματος. Μία πιθανή ερμηνεία αποτελεί η επιχειρηματικότητα «ανάγκης», δεδομένου ότι στις χώρες χαμηλού εισοδήματος η επιχειρηματικότητα αποτελεί μία διέξοδο βιοπορισμού και ανάγκης καθώς οι θέσεις εργασίας είναι περιορισμένες και είναι δύσκολο, πολλές φορές, για τις γυναίκες να καταλάβουν.

Αντίθετα, στις χώρες με υψηλό εισόδημα, η χαμηλή επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων μπορεί να ερμηνευτεί από τις περισσότερες δυνατότητες απασχόλησης που δίνονται στις χώρες αυτές, καθώς και από τις περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης σε ποιοτικές θέσεις εργασίας, γεγονός που συνεπάγεται υψηλότερα εισοδήματα. Έτσι, τα άτομα που είναι ικανοποιημένα από το εισόδημά τους και από τις συνθήκες εργασίας, δεν αισθάνονται την ανάγκη να αλλάξουν αυτή την εργασιακή τους κατάσταση, εκκινώντας μια νέα επιχειρηματική δραστηριότητα. Ιδιαίτερα για τις γυναίκες, σε χώρες υψηλού εισοδήματος, το σύστημα κοινωνικής φροντίδας μπορεί να βοηθήσει τη μητέρα να αναθρέψει καλύτερα τα παιδιά της. με την παροχή περισσότερων κοινωνικών υπηρεσιών, χωρίς να χρειάζεται να επιλέξει μία απασχόληση, η οποία θα της παρέχει αρκετά ευέλικτο ωράριο εργασίας, όπως η δημιουργία μιας επιχείρησης. Είναι επομένως πιθανό, η μισθωτή εργασία και κατακτά τις προτιμήσεις των γυναικών σε αναπτυγμένες χώρες, σε αντίθεση με την προοπτική της επιχειρηματικότητας.

Το ποσοστό των γυναικών οι οποίες εντοπίστηκαν το έτος 2012 στην αρχική φάση επιχειρηματικής δραστηριοποίησης (επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων) στο άθροισμα του γυναικείου πληθυσμού (ηλικίας 18-64) βρέθηκαν σε ποσοστό 4.3%. Στην αντίθετη πλευρά, το ομόλογο ποσοστό των ανδρών στο άθροισμα του ανδρικού πληθυσμού (18-64) φτάνει στο 8.6%. Κατ' ακολουθίαν είναι φανερό πως η γυναικεία επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων υπολείπεται δηλωτικά (σχεδόν κατά το ήμισυ) της ανδρικής. Όλες οι εθνικές μελέτες του GEM για τις χώρες καινοτομίας φανερώνουν πως η εισφορά του γυναικείου πληθυσμού σε επιχειρηματικές δραστηριότητες αρχικών σταδίων μειονεκτεί έναντι της ομόλογης συμμετοχής του ανδρικού πληθυσμού.

Όσο αφορά τα κίνητρα της γυναικείας επιχειρηματικότητας, η επιχειρηματικότητα ανάγκης στην χώρα μας παρουσιάζεται περισσότερο ισχυρή στις γυναίκες επιχειρηματίες αρχικών σταδίων έναντι των ανδρών. Είναι αισθητό πως η Ελλάδα καταγράφει ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά ως προς το κίνητρο ανάγκης ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας. Η πιθανότερη εκδοχή για το καθορισμένο εύρημα είναι πως η παρατεταμένη οικονομική κρίση στην χώρα μας έχει μετριάσει δραματικά τις αφορμές για μισθωτή απασχόληση και ταυτόχρονα τα ποσοστά ανεργίας πολλαπλασιάζονται με ταχείς ρυθμούς και συνεπώς η ανάγκη για κάλυψη εισοδήματος στις ελληνικές οικογένειες σπρώχνει τις γυναίκες σε κάποιου τύπου επιχειρηματική δραστηριοποίηση.

Από το 2004 (όπου η σχετική συμμετοχή των ανδρών στην επιχειρηματικότητα είναι τρεις φορές μεγαλύτερη από την αντίστοιχη των γυναικών) έως και το 2008, καταγράφεται μία τάση σύγκλισης των ποσοστών συμμετοχής των δύο φύλων στην επιχειρηματικότητα. Η ποσοστιαία αυτή σχετική αύξηση της συμμετοχής των γυναικών ενδεχομένως να οφείλεται στην αύξηση των δράσεων με τη συγχρηματοδότηση κοινοτικών και εθνικών πόρων με στόχο την υποστήριξη και ενθάρρυνση της γυναικείας επιχειρηματικότητας. Η σχετική συμμετοχή των γυναικών στην επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων φαίνεται πως σταθεροποιείται την περίοδο της κρίσης σε ποσοστό της τάξεως του 38%. Εξαίρεση αποτελεί το έτος 2012 όπου καταγράφεται σημαντική πτώση της εν λόγω συμμετοχής στο 32%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3Ο : ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΎΦΕΣΗΣ 3.1. ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΑ ΕΤΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ (2008- ΣΗΜΕΡΑ)

Με βάση την ετήσια έκθεση του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών για το 2013 (IOBE, 2013) για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα (2011 - 2012) θα παρουσιάσουμε την κατάσταση στην οποία εντοπίζεται η επιχειρηματικότητα για τα έτη 2011-2012. Το σχετικό ποσοστό στην Ελλάδα ανήλθε σε σχετικά υψηλά ποσοστά (8%), κατατάσσοντας τη χώρα μας το 2011 στην 4^η θέση των χωρών με το υψηλότερο εισόδημα.

Παρά τις παλινδρομήσεις οι οποίες παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών η πρόοδος αυτού του δείκτη προβάλλει την αντίδραση των Ελλήνων στην κρίση, η οποία φυσικά περιλάμβανε εκτός των άλλων, την σύσταση μικρών επιχειρήσεων. Είναι σημαδιακό ότι από το ξεκίνημα της κρίσης (2007) ο δείκτης αυτός πλησίασε το 10% φανερώνοντας με έμμεση στάση την αντίδραση των Ελλήνων. Αναφορικά με τα ποιοτικά γνωρίσματα της επιχειρηματικότητας στην χώρα, η Ελλάδα εντοπίζεται σε υψηλά στάδια, τόσο σε σχέση με τους επίδοξους όσο και τους καινούργιους επιχειρηματίες. Δεν είναι λοιπόν ασυνήθιστο το συμβάν ότι η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων περιστρέφεται γύρω από υψηλά επίπεδα συνοδεύοντας την πορεία των καθιερωμένων επιχειρηματιών και συνεπώς οδηγώντας την επιχειρηματική δραστηριότητα προς τα πάνω.

Η κατανομή των κλαδικών δραστηριοτήτων περιλαμβάνει την επίμονη παρουσία του τριτογενούς τομέα με τη μεταποιητική δραστηριότητα να ακολουθεί και τον πρωτογενή τομέα να ολοκληρώνει το σύνολο. Η ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα ενισχύει αρκετά τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης λόγω του μεγάλου αριθμού μικρών επιχειρήσεων. Αυτό όμως έχει ως βασική συνέπεια τη δημιουργία έως και 4 θέσεων απασχόλησης ανά επιχείρηση, καθώς η επίδραση στην κλίμακα 5-19 εργαζόμενοι και 20+ είναι αρκετά μικρότερη.

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το αποτέλεσμα αυτό είναι κυρίως ζήτημα δομών της ελληνικής οικονομίας. Η αύξηση της απασχόλησης παίζει πρωτεύοντα ρόλο για την επιχειρηματικότητα και αυτό γιατί οι επενδύσεις δημιουργούν αφ' ενός συνθήκες αυξημένης

συνολικής ζήτησης και αφ' ετέρου συνθήκες αύξησης της προσφοράς, ιδιαίτερα όταν είναι προσανατολισμένες στην άνοδο της παραγωγικότητας. Σημαντικό ρόλο στην συνολική επίδραση της επιχειρηματικότητας κατέχει η καινοτομία. Και σε αυτό το πεδίο η νέα επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα κινείται σε αρκετά ικανοποιητικά επίπεδα. Σύμφωνα με το IOBE (2013), η Ελλάδα βρίσκεται στην 8^η η θέση της σχετικής κατάταξης, με τα νέα επιχειρηματικά εγχειρήματα να χαρακτηρίζονται ως καινοτόμα σε βαθμό που ξεπερνά το 30%.

Πρόκειται αναμφίβολα για ένα ιδιαίτερα σημαντικό εύρημα το οποίο τονίζει ότι οι επιχειρηματικές δραστηριότητες στη χώρα αντιλαμβάνονται ότι η πρωτοπορία αποτελεί βασική επιλογή της επιχειρηματικής επιτυχίας. Ακόμη αναδεικνύεται ένα ακόμη εύρημα το οποίο δεν είναι άλλο από την επίδραση που ασκεί η οικονομική ύφεση στις παραδοσιακές δραστηριότητες. Η ανάδειξη νέων επιχειρηματικών ευκαιριών λόγω του μετασχηματισμού που υφίσταται η αγορά σε περίοδο ύφεσης συνδέεται άμεσα με την καινοτομία.

Ένα άλλο ζήτημα το οποίο αναδεικνύεται στη μελέτη του IOBE (2013) είναι η εξωστρέφεια η οποία αποτελεί μια καταλυτική επιλογή πλέον για τις ελληνικές επιχειρήσεις. Η σημαντική πτώση της συνολικής εγχώριας ζήτησης σε συνδυασμό με την ανάδειξη ευκαιριών στις αγορές του εξωτερικού ωθεί τις ελληνικές επιχειρήσεις να επιλέγουν την εξαγωγική δραστηριότητα. Με άλλα λόγια έχει ιδιαίτερη σημασία κατά πόσο τα ελληνικά προϊόντα που βασίζονται στην καινοτομία απευθύνονται στην εξωτερική ή στην εσωτερική αγορά.

Λαμβάνοντας υπόψη τον σχετικό δείκτη του GEM ο οποίος προσμετρά το ποσοστό των πελατών των ελληνικών επιχειρήσεων που βρίσκονται εκτός της χώρας, η Ελλάδα βρίσκεται αρκετά ψηλά στην αποκλειστική εξυπηρέτηση εγχώριων πελατών (44,8%). Σχετικά με την εξωστρεφή δραστηριότητα οι ελληνικές επιχειρήσεις που καλύπτουν τη ζήτηση τους μέχρι και 25% από πελάτες του εξωτερικού βρίσκονται περίπου στο 40%, ενώ ακολουθούν μονάδες με εντονότερη εξαγωγική δραστηριότητα.

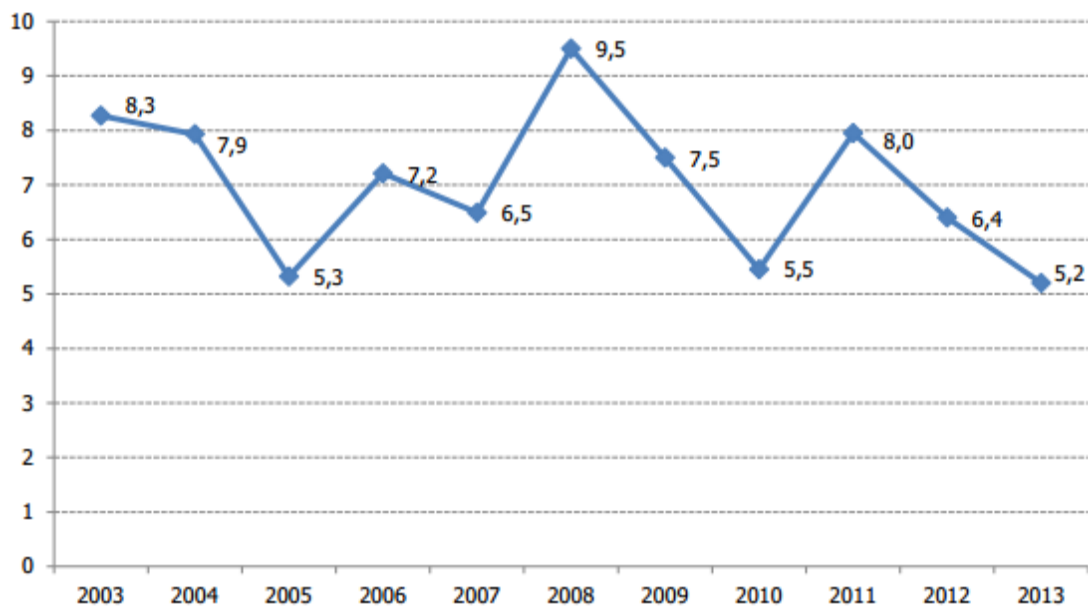
Μελετώντας τα στοιχεία αυτά, στη διάρκεια των χρόνων αναδεικνύεται η επίμονη ικανοποίηση των τοπικών αναγκών και όχι των διεθνών διακυμάνσεων της ζήτησης. Πρόκειται αναμφίβολα για ένα δομικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας το οποίο την καθιστά στατική στην αντιμετώπιση της κρίσης. Αν ληφθεί υπόψη και η αρκετά υψηλή

καινοτομικότητα που παρατηρήθηκε οι ευκαιρίες που χάνονται βρίσκονται σε ακόμη υψηλότερα επίπεδα.

Τέλος μια ακόμη σημαντική μεταβλητή στην ανάπτυξη της επιτυχούς επιχειρηματικότητας είναι η τεχνολογία. Σε καμία περίπτωση τα αποτελέσματα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως αποθαρρυντικά, ούτε όμως και ως ιδιαίτερα ενθαρρυντικά. Πιο συγκεκριμένα το 17,1% των νέων επιχειρήσεων βασίζεται στη χρήση εντελώς νέων τεχνολογιών. Από την άλλη πλευρά σε ενδιάμεση φάση (νέες τεχνολογίες) βρίσκεται το 24,2% των επιχειρήσεων, ενώ στον αντίποδα το κυρίαρχο 58,7% χρησιμοποιεί παλιές τεχνολογίες.

Ενδεχομένως λοιπόν η χαμηλή εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων να οφείλεται και στον όχι εδραιωμένο νέο τύπο τεχνολογιών. Εντούτοις μνεία αξίζει να γίνει στο γεγονός ότι η τεχνολογία αυτή μετρείται κυρίως με βάση τα χαρακτηριστικά και τα στοιχεία στην παραγωγική διαδικασία που χρησιμοποιούνται σε κάθε χώρα ξεχωριστά. Και αυτό διότι η τεχνολογία που χρησιμοποιείται είναι συνυφασμένη με την ικανοποίηση των τοπικών αναγκών. Ως εκ τούτου μπορεί να υποστηριχθεί ακόμη ότι υπάρχει μια αυξητική τάση χρήσης της νέας τεχνολογίας από τους νέους και τους επίδοξους επιχειρηματίες σύμφωνα με τα στοιχεία της συγκεκριμένης έρευνας. Το βασικό χαρακτηριστικό της τεχνολογίας είναι ότι συμβάλλει στη βελτίωση και στη σύνδεση των βασικών επιχειρηματικών διεργασιών, ώστε οι ροές εργασίας, πληροφορίας και παραγωγής να λειτουργούν ακόμη αποτελεσματικότερα.

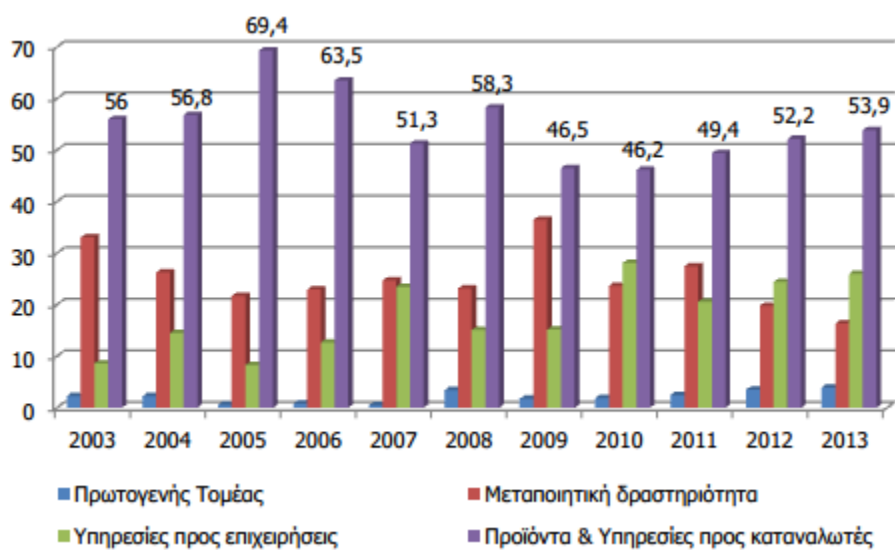
Στο διάγραμμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε την διαχρονική εξέλιξη της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων από το έτος 2013 και μετά, ώστε να δούμε την πτωτική της πορείας από το έτος 2008 και μετά.

Εικόνα 3. Διαχρονική Εξέλιξη της Επιχειρηματικότητας Αρχικών Σταδίων στην Ελλάδα

Πηγή : Ίδρυμα Βιομηχανικών και Κοινωνικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), 2014

Στο διάγραμμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε την διαχρονική εξέλιξη της κλαδικής κατανομής των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα, από το 2003 ως σήμερα.

Εικόνα 4: Διαχρονική Εξέλιξη της Κλαδικής Κατανομής των Νέων Επιχειρηματικών Εγχειρημάτων στην Ελλάδα

Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα στην Ελλάδα, και το 2013 πάνω από τα μισά νέα εγχειρήματα κατευθύνονται στην διάθεση προϊόντων και υπηρεσιών στον τελικό καταναλωτή. Ο δείκτης αυτός ήταν διαχρονικά υψηλός στη χώρα μας, ιδιαίτερα μέχρι και το 2008. Από το 2009, δηλαδή κατά την περίοδο της κρίσης, πράγματι έλαβε χώρα μια διόρθωση η οποία ενθυλακώνει ακριβώς τη μεγάλη κάμψη της καταναλωτικής ζήτησης, που αποθάρρυνε τα άτομα από αντίστοιχη επιχειρηματική δραστηριοποίηση.

Ωστόσο, έκτοτε και ειδικά την τελευταία τριετία το ποσοστό αυτό ενισχύεται και πάλι. Την ίδια περίοδο πάντως παρατηρείται άνοδος του ποσοστού των νέων εγχειρημάτων που προσφέρουν υπηρεσίες προς επιχειρήσεις, κάτι που ωθεί το σχετικό δείκτη πλησιέστερα στο μέσο όρο των χωρών καινοτομίας. Όμως αντίθετα, το μερίδιο των μεταποιητικών εγχειρημάτων περιορίζεται, εξέλιξη που όπως αναφέρθηκε δεν είναι γενικά επιθυμητή. Τέλος ένα από τα ζητήματα που εξετάζει η έρευνα του GEM και το οποίο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη σημερινή οικονομική συγκυρία είναι το κατά πόσο ο πληθυσμός της χώρας – ανεξαρτήτως αν δραστηριοποιείται επιχειρηματικά ή όχι – θεωρεί ότι θα υπάρξουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στο περιβάλλον τους κατά το επόμενο εξάμηνο και βεβαίως πώς έχει διαχρονικά εξελιχθεί αυτή η αντίληψη. Η αντίληψη αυτή μπορεί να συνδέεται με προσδοκίες για ολοκλήρωση της ύφεσης και έναρξη ενός νέου κύκλου ανάπτυξης, κατά τον οποίο δημιουργούνται επιχειρηματικές ευκαιρίες προς αξιοποίηση.

Στην έκθεση του IOBE επίσης διερευνάται σε ετήσια βάση η αναστολή επιχειρηματικής δραστηριότητας. Σχετικά με το θέμα αυτό, ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει δύο ειδών δεδομένα. Πρώτον, το ποσοστό του πληθυσμού στην Ελλάδα που δήλωσαν ότι διέκοψαν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα το προηγούμενο έτος. Δεύτερον, καταγράφονται οι λόγοι που οδήγησαν στην αποχώρηση από τον επιχειρηματικό στίβο.

Πίνακας 2: Ποσοστά Διακοπής Επιχειρηματικής Δραστηριότητας και Λόγοι Αποχώρησης από την Επιχείρηση

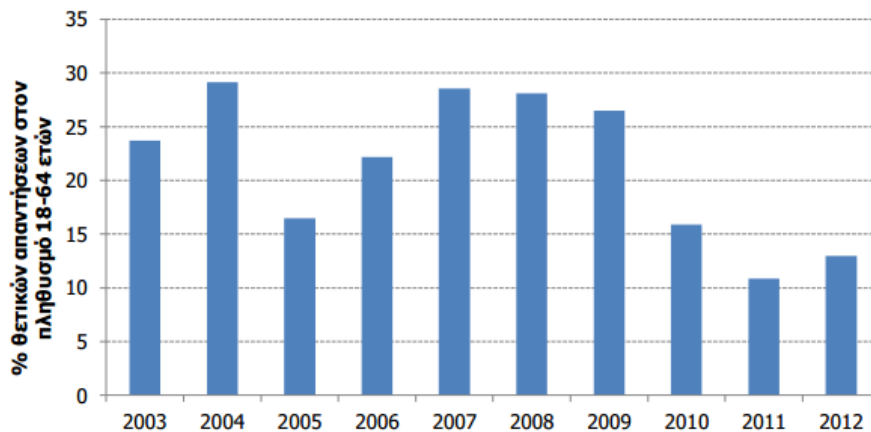
	% του συνολικού πληθυσμού 18-64 ετών	Λόγοι αποχώρησης από επιχείρηση (%)			
		Μη κερδοφόρα επιχείρηση	Προβλήματα χρηματοδότησης	Συνταξιοδότηση	Λοιποί λόγοι
Ελλάδα	2,4	48,9	6,6	37,3	7,2
Χώρες Γ	2,7	28,6	10,9	6,8	53,6
M.O. GEM	5,6	29,2	15,2	3,6	52,0

Πηγή : Ίδρυμα Βιομηχανικών και Κοινωνικών Ερευνών (IOBE), 2014

Το ποσοστό λοιπόν των Ελλήνων που δήλωναν το 2012 ότι διέκοψαν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα το προηγούμενο δωδεκάμηνο ήταν 2,4%, σημαντικά χαμηλότερο από το 3% που είχε καταγραφεί το 2011. Παρ' όλη λοιπόν την ύφεση στην οποία βρίσκεται η ελληνική οικονομία, το ποσοστό διακοπής επιχειρηματικής δραστηριότητας δεν φαίνεται ιδιαίτερα υψηλό.

Τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν παραπάνω αντανακλούν μια μάλλον αρνητική εικόνα για την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, όπως είναι άλλωστε αναμενόμενο με δεδομένη τη βαθιά κρίση που μαστίζει τη χώρα. Ωστόσο, υπάρχουν δύο ενδιαφέροντα ευρήματα, τα οποία φαίνεται πως υποδηλώνουν την αρχή μιας μεταστροφής του κλίματος. Το πρώτο αφορά το κατά πόσον οι πολίτες θεωρούν πως θα υπάρξουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στον περίγυρό τους κατά το επόμενο εξάμηνο. Με 12,9% η Ελλάδα καταγράφει μια από τις χαμηλότερες επιδόσεις παγκοσμίως.

Ωστόσο, σημαντικά συμπεράσματα για την Ελλάδα εξάγονται από την απεικόνιση της εξέλιξης του δείκτη καθ' όλα τα έτη ελληνικής συμμετοχής στο ερευνητικό πρόγραμμα του GEM, όπως φαίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

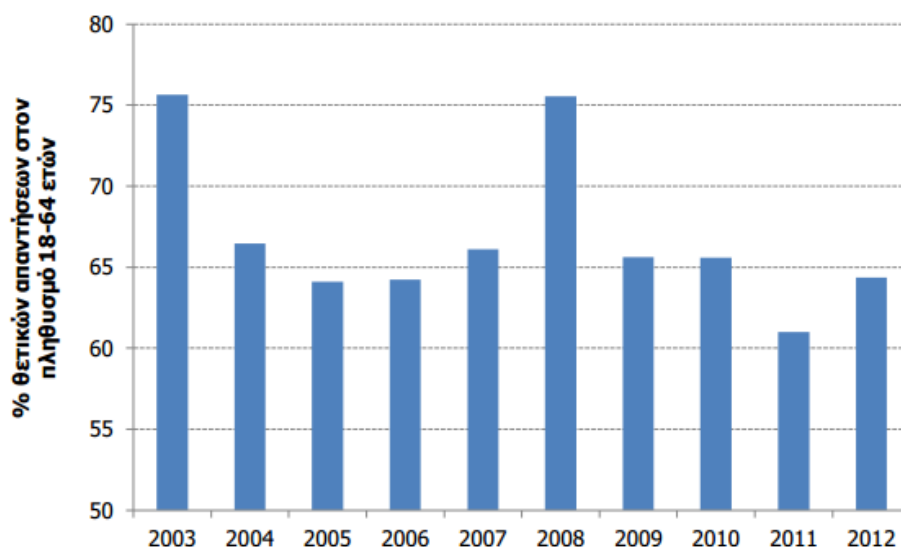

Εικόνα 5. Επιχειρηματικές Ευκαιρίες το επόμενο Εξάμηνο

Πηγή : Ίδρυμα Βιομηχανικών και Κοινωνικών Ερευνών (IOBE), 2014

Η σταθερή πτώση του δείκτη μεταξύ 2008 και 2011 δικαιολογείται προφανώς από τη μεγάλη ύφεση στην οποία βρίσκεται η ελληνική οικονομία αυτό το χρονικό διάστημα. Ωστόσο, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η επίδοση του 2012, καθώς φαίνεται να υποδηλώνει μια σαφή αντιστροφή της πτωτικής τάσης. Το ποσοστό λοιπόν των Ελλήνων που δήλωναν το 2012 ότι βλέπουν επιχειρηματικές ευκαιρίες το επόμενο εξάμηνο ήταν 12,9%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 2011 ήταν 10,9%. Το εύρημα αυτό ταιριάζει απόλυτα με μια τάση που είχε ήδη διαφανεί από το προηγούμενο έτος. Ενώ μειωνόταν το ποσοστό εκείνων που έβλεπαν επιχειρηματικές ευκαιρίες, όταν τέθηκε το ερώτημα κατά πόσο προσδοκούν περισσότερες ευκαιρίες για το 2012 σε σύγκριση με το 2011, πάνω από δύο στα τρία άτομα απαντούσαν θετικά. Σε συνδυασμό τα δύο ευρήματα φαίνεται λοιπόν ότι διαγράφουν μια τάση ανάκαμψης της οικονομίας, καθώς περισσότερα άτομα από ό,τι στο παρελθόν διαπιστώνουν ότι υπάρχουν επιχειρηματικές ευκαιρίες γύρω τους.

Το δεύτερο ενδιαφέρον εύρημα είναι στο κατά πόσο οι πολίτες εκτιμούν ότι η είσοδος στον επιχειρηματικό στίβο συνιστά μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας. Το που ακολουθεί παρουσιάζει τα δεδομένα για την Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία.

Εικόνα 6. Επιχειρηματικές Ευκαιρίες το επόμενο Εξάμηνο

Πηγή : Ίδρυμα Βιομηχανικών και Κοινωνικών Ερευνών (IOBE), 2014

Και εδώ είναι βέβαια προφανής η σταθερή πτώση του δείκτη μετά το 2008, την περίοδο της κρίσης δηλαδή. Καθώς η οικονομία συρρικνωνόταν, όλο και λιγότερα άτομα εκτιμούσαν ότι η επιχειρηματική δραστηριοποίηση θα ήταν σε θέση να εξασφαλίσει στον επιχειρούντα υψηλότερο εισόδημα, εργασιακή ασφάλεια και ανεξαρτησία, όλα δηλαδή τα θεωρούμενα ως θετικά επακόλουθα της επιχειρηματικότητας ως επαγγελματικής επιλογής. Ωστόσο, και εδώ έχει ενδιαφέρον η επίδοση του δείκτη κατά το 2012. Το 64,4% του δείγματος απαντά ότι η επιχειρηματικότητα είναι καλή επιλογή σταδιοδρομίας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 2011 ήταν μόνο 61%. Η αύξηση αυτή υποδηλώνει μια θετικότερη εκτίμηση για τις προοπτικές βιωσιμότητας νέων εγχειρημάτων σε σύγκριση με το παρελθόν, άρα την εκτίμηση ότι οι προοπτικές της οικονομίας αναμένεται να βελτιωθούν.

Στην συνέχεια θα καταγράψουμε τα οικονομικά στοιχεία που αφορούν την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα για τα έτη 2005 – 2006, δηλαδή τα έτη πριν το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης έτσι όπως αυτά καταγράφηκαν από τον IOBE (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών) και το GEM (Global Entrepreneurship Monitor – Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας).

Τα βασικά ευρήματα που καταγράφηκαν από την έρευνα του GEM στον ενεργό πληθυσμό ηλικίας 18-64 ετών, είναι τα εξής:

- [1] Κατά το 2005 στην Ελλάδα σχεδόν το 17% αυτού του πληθυσμού (πάνω από 1,1 εκατ. άτομα) σχετίζεται με κάποιου τύπου επιχειρηματική δραστηριοποίηση είτε αυτή είναι ενεργή, είτε έχει μόλις ξεκινήσει ή πρόκειται να ξεκινήσει σύντομα.
- [2] Διαρθρωτικά, το 10,5% (περίπου 700 χιλ. άτομα) ήταν Καθιερωμένοι Επιχειρηματίες, συμμετείχαν δηλαδή στην ιδιοκτησία εξ ολοκλήρου ή μέρους ενός επιχειρηματικού εγχειρήματος, το οποίο λειτουργεί για διάστημα μεγαλύτερο των 42 μηνών.
- [3] Το υπόλοιπο 6,5% του πληθυσμού (περίπου 420 χιλ. άτομα) βρισκόταν το 2005 στα αρχικά στάδια έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας (συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης), δηλαδή ήταν επίδοξοι ή/και νέοι επιχειρηματίες (5,8% το 2004).
- [4] Το 5,2% (περίπου 340 χιλ. άτομα) του πληθυσμού ήταν Επίδοξοι Επιχειρηματίες, είχαν δηλαδή κατά το τελευταίο 12-μηνο ξεκινήσει κάποιες προκαταρκτικές ενέργειες στην κατεύθυνση έναρξης ενός νέου εγχειρήματος ή λειτουργούσαν ένα εγχείρημα το πολύ για τρεις μήνες

Η συγκέντρωση δεδομένων για μια ολόκληρη πλέον τριετία πριν και μέχρι το 2005 κάνει κατορθωτή και την παρατήρηση των χαρακτηριστικών της επιχειρηματικότητας που δεν μετατρέπονται βραχυπρόθεσμα, και προσδιορίζουν έτσι το πλαίσιο της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα. Η έρευνα μέσα στα τρία αυτά έτη φέρει σταθερά χαρακτηριστικά, τα οποία συσταίνουν ισάριθμες δυσκολίες για την αύξηση της επιχειρηματικότητας στη χώρα μας. Η παρατήρηση των προβλημάτων αυτών είναι δυνατόν να συντελέσει στη διαμόρφωση στοχευμένων πολιτικών, οι οποίες θα επικεντρώνονται σ' αυτά και θα επιζητούν την άμβλυση των συνεπειών τους. Γι' αυτό στην Έκθεση αναλύονται τα συγκεκριμένα προβλήματα της επιχειρηματικότητας και αναζητούνται τα μέτρα πολιτικής που ενδέχεται να επηρεάσουν θετικά τα προβλήματα αυτά. Έμφαση δίνεται κυρίως στα μέτρα που αφορούν το μέλλον και περιλαμβάνονται στο Σχέδιο του Υπουργείου Ανάπτυξης (2006) για το ΕΠΑΝ II και στο Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων. Τα χαρακτηριστικά είναι:

- [1] Η εκτίμηση ότι σπανίζουν οι επιχειρηματικές ευκαιρίες
- [2] Ο προσανατολισμός των νέων εγχειρημάτων προς την τελική κατανάλωση
- [3] Ο κεντρικός ρόλος της οικογένειας στη χρηματοδότηση νέων εγχειρημάτων

[4] Ο μεγάλος φόβος της αποτυχίας

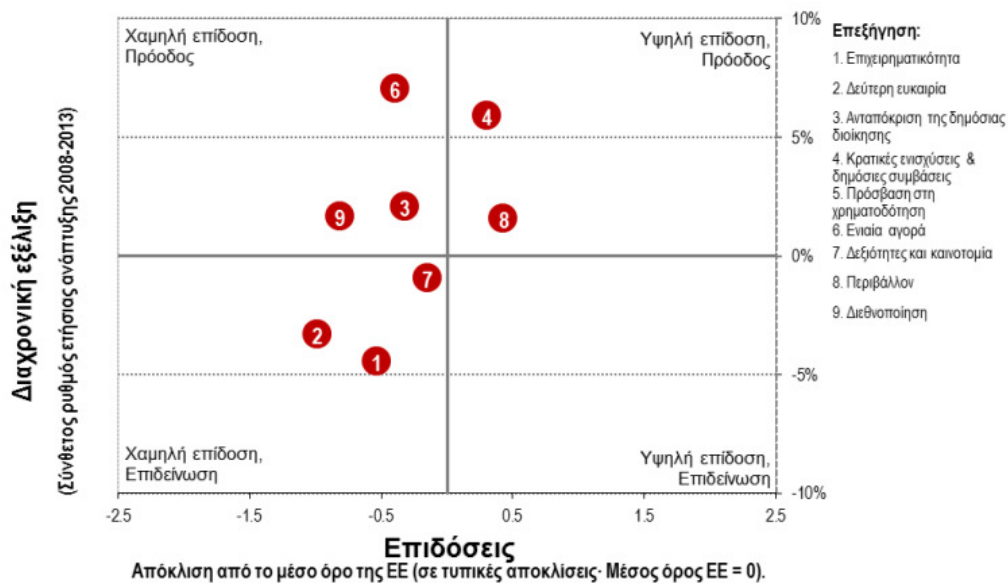
[5] Η αδυναμία του εκπαιδευτικού συστήματος

[6] Η αμφίθυμη στάση της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματικότητα

Η Ελλάδα βάσει της έρευνας του 2005 καταγράφει το μεγαλύτερο ποσοστό στην Ευρώπη νέων εγχειρημάτων που έχουν ως αντικείμενο την παροχή προϊόντων και υπηρεσιών στον τελικό καταναλωτή. Το ποσοστό αυτό παραμένει εντυπωσιακά αμετάβλητο στη διάρκεια της τριετίας 2003-2006, πάνω από το 50%. Μάλιστα, η έρευνα για το 2005, η οποία για πρώτη φορά διερεύνησε τα χαρακτηριστικά των «καθιερωμένων» επιχειρηματιών, αποκαλύπτει ότι παρόμοια ποσοστά καταγράφονται και σε αυτό τον τύπο επιχειρηματικότητας. Όπως έχει ήδη σχολιαστεί, το ανησυχητικό εδώ είναι ότι οι επιχειρηματικές δραστηριότητες που σήμερα ξεκινούν φαίνεται ότι απλώς αναπαράγουν, αντί να μεταβάλλουν, την τομεακή κατανομή της επιχειρηματικότητας στην ελληνική οικονομία (IOBE, 2006).

Πάνω στον τομέα της επιχειρηματικότητας σημαντική είναι και η έρευνα της SBA (Small Business Administration) η οποία δημοσιεύεται ετησίως για όλες τις χώρες της Ευρώπης και τα αποτελέσματά της είναι συγκριτικά μεταξύ των χωρών. Σύμφωνα λοιπόν με την έρευνα αυτή το προφίλ της Ελλάδας αναφορικά με την πολιτική SBA διαμένει ανεπαρκές. Δεν υφίσταται ούτε ένα πεδίο στο οποίο η επίδοσή της να είναι μεγαλύτερη από τον μέσο όρο της ΕΕ. Ιδιαίτερα μένει πολύ πίσω από τον μέσο όρο σε τρεις τομείς -τη δεύτερη ευκαιρία, την πρόσβαση στη χρηματοδότηση και τη διεθνοποίηση. Το μεγαλύτερο χάσμα μεταξύ της Ελλάδας και των ομολόγων της στην ΕΕ συνίσταται στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση. Ένα θετικό σημείο είναι ότι καλυτερεύουν πολλοί δείκτες για το περιβάλλον των ΜΜΕ στους διάφορους τομείς της SBA. Συνεπώς, οι περισσότεροι τομείς βελτιώθηκαν μεταξύ του 2008 και του 2013. Κατά την περίοδο αυτή, οι επιδόσεις μόνο χειροτέρευσαν στους τομείς της επιχειρηματικότητας, της δεύτερης ευκαιρίας, καθώς και των δεξιοτήτων και της καινοτομίας (SBA, 2014).

Στο διάγραμμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τις επιδόσεις της Ελλάδας στο πλαίσιο της SBA κατά την περίοδο 2008-2014

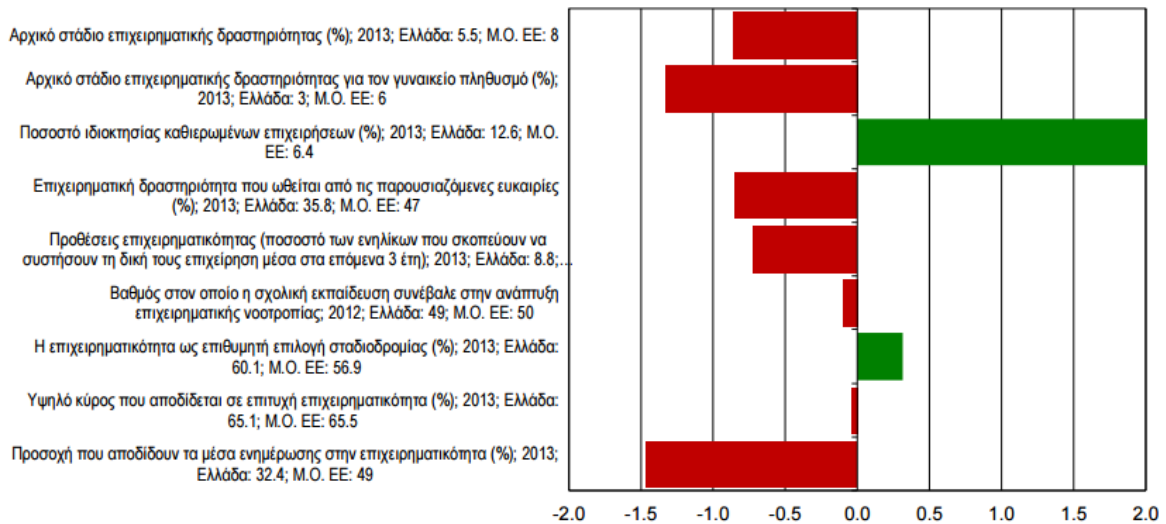

Εικόνα 7. Επιδόσεις Ελλάδας στο πλαίσιο της SBA

Πηγή : SBA, 2014

Όπως παρατηρούμε και από την παραπάνω εικόνα η Ελλάδα στα έτη 2008-2014 είχε χαμηλή επίδοση στον τομέα της επιχειρηματικότητας, με την κατάσταση να βρίσκεται σε σημαντική επιδείνωση, ενώ το ίδιο ισχύει και για τις δεξιότητες και την καινοτομία.

Επιπλέον στο διάγραμμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τα σημαντικότερα μεγέθη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τους αντίστοιχους μέσους όρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα οι ράβδοι δεδομένων που δείχνουν προς τα δεξιά εμφανίζουν επιδόσεις καλύτερες του μέσου όρου της ΕΕ, ενώ οι ράβδοι δεδομένων προς τα αριστερά δείχνουν ασθενέστερες επιδόσεις.

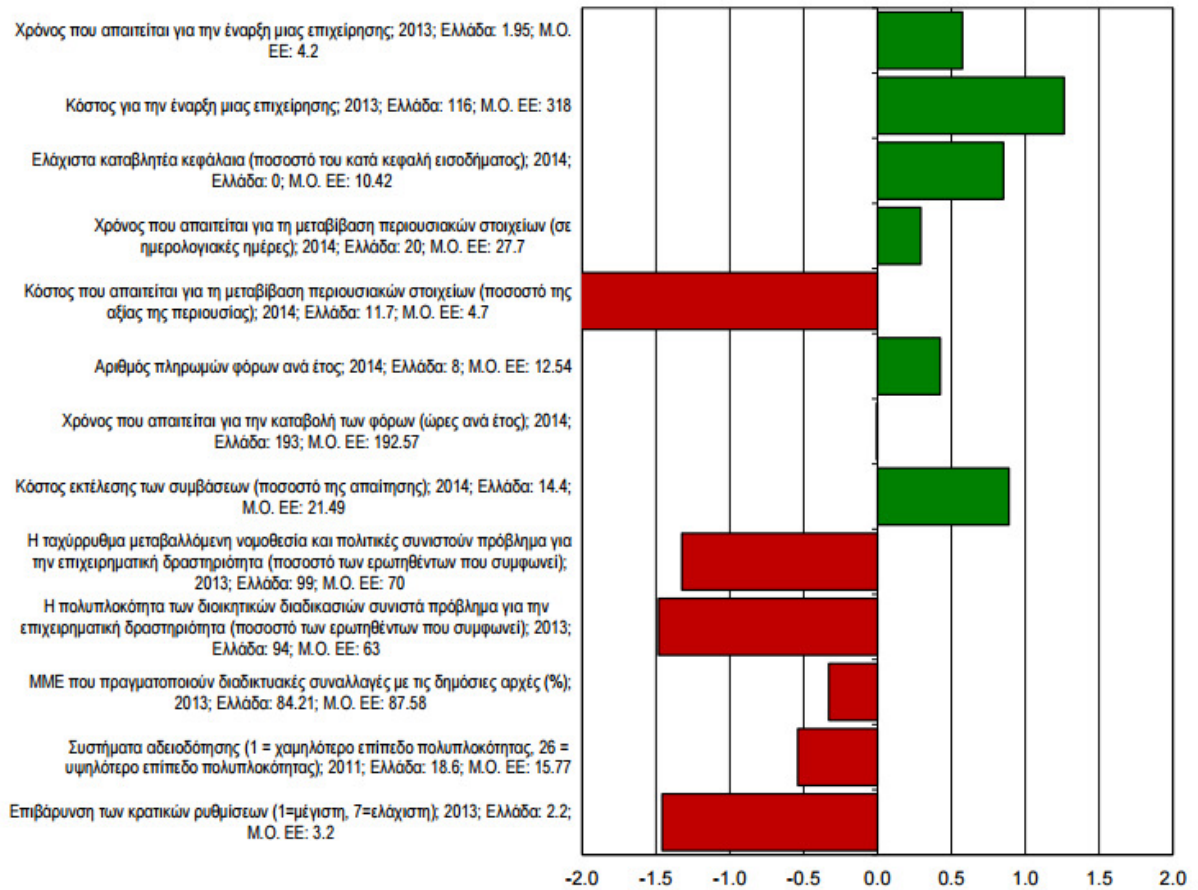
Εικόνα 8. Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, 2008-2014

Πηγή: SBA, 2014

Σχεδόν όλοι οι δείκτες μέτρησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας ή έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας σε πρώιμο στάδιο είναι κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η παρατεταμένη οικονομική κρίση φαίνεται να έχει επηρεάσει τον ενθουσιασμό για το ξεκίνημα μιας νέας επιχείρησης, δεδομένου ότι οι περισσότεροι από τους δείκτες είναι πιο χαμηλά από τα αποτελέσματα του προηγούμενου έτους. Το μεγαλύτερο χάσμα έχει ανοίξει όσον αφορά το πρώιμο στάδιο της γυναικείας επιχειρηματικότητας, μόνο το ήμισυ του μέσου όρου της ΕΕ (3% έναντι 6%), η οποία μειώθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης, από 7,7% που ήταν το 2008.

Η προσοχή των μέσων ενημέρωσης στην επιχειρηματικότητα επίσης υποχώρησε κατά τη διάρκεια της κρίσης. Το 2008, το 55% του πληθυσμού της χώρας πίστευε ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έδωσαν αρκετή προσοχή στην επιχειρηματικότητα. Το ποσοστό αυτό μειώθηκε σε μόλις 32% το 2013. Ωστόσο, το επίπεδο της επιχειρηματικότητας εξακολουθεί να είναι υψηλό ακόμη και σε σχέση με τα πρότυπα της ΕΕ. Η Ελλάδα έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά πολύ μικρών εταιρειών στην ΕΕ, σε συνδυασμό με το πολύ υψηλό ποσοστό ιδιοκτησίας υφιστάμενων επιχειρήσεων. Με 12,6% σε σύγκριση με το μέσο όρο της ΕΕ στο 6,4%, οι Έλληνες έχουν διπλάσιες πιθανότητες από τους άλλους πολίτες της ΕΕ να είναι αυτοαπασχολούμενοι (SBA, 2014).

Μέσα από την έρευνα επίσης μετράται και η ανταπόκριση της δημόσιας διοίκησης στο ξεκίνημα μίας νέας επιχείρησης. Η μέτρηση αυτή σε σύγκριση με τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ απεικονίζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί:

Εικόνα 9. Ανταπόκριση Δημόσιας Διοίκησης στην Επιχειρηματικότητα

Πηγή: SBA, 2014

Η βαθμολογία της Ελλάδας ευθυγραμμίζεται με τον μέσο όρο της ΕΕ στον εν λόγω τομέα, με μεικτά αποτελέσματα για τους επιμέρους δείκτες. Όλοι οι δείκτες που μετρούν τον βαθμό φιλικότητας των της ελληνικής διοίκησης προς τις επιχειρήσεις δείχνουν ότι η χώρα υστερεί σε σχέση με τους ομολόγους της στην ΕΕ. Πολλοί περισσότεροι Έλληνες επιχειρηματίες (99%) από ό,τι στην υπόλοιπη ΕΕ (70%) δηλώνουν ότι οι ταχέως μεταβαλλόμενες νομοθεσία και πολιτικές αποτελούν πρόβλημα για την επιχειρηματική τους δραστηριότητα (SBA, 2014).

Η συνολική κατάσταση όσον αφορά τις ειδικές διοικητικές πτυχές είναι πολύ πιο θετική. Απαιτείται λιγότερος χρόνος και μικρότερο κόστος για την εκκίνηση μιας

επιχείρησης από ό,τι πριν από την κρίση. Το ίδιο ισχύει και για τον αριθμό των φορολογικών πληρωμών ετησίως, το κόστος εκτέλεσης των συμβάσεων και τον χρόνο που απαιτείται για τη μεταβίβαση ιδιοκτησίας. Εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένα προβλήματα, όπως το πολύ υψηλό κόστος μεταβίβασης της ιδιοκτησίας (SBA, 2014).

Στις αρχές του 2014 σημειώθηκε και πρόοδος της πολιτικής στον τομέα αυτόν. Τον Μάιο του 2014 ψηφίστηκε ένα νέο νομοθετικό πλαίσιο (4262/2014) σχετικά με την απλούστευση των διαδικασιών αδειοδότησης που καλύπτει ολόκληρο το φάσμα των οικονομικών δραστηριοτήτων και τη συμπλήρωση του υφιστάμενου Ν. 3982/11. Ο νόμος-πλαίσιο εισάγει ευρύτερες αλλαγές με οριζόντιες παρεμβάσεις στις διαδικασίες αδειοδότησης σε όλα τα υπουργεία και τους δημόσιους φορείς (π.χ. σε σχέση με τις περιβαλλοντικές άδειες, τα πιστοποιητικά πυρασφάλειας) και κάθετες παρεμβάσεις στις διαδικασίες αδειοδότησης σε ορισμένους τομείς (π.χ. μεταποίησης, τουρισμού, ορυχείων) (SBA, 2014).

3.2. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΎΔΡΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Ωστόσο την τελευταία χρόνια στην Ελλάδα αλλά και σε πολλές άλλες Ευρωπαϊκές χώρες υφίστανται ένα σημαντικό εμπόδιο το οποίο έχει ανακόψει την πορεία της χώρας μας προς την ανάπτυξη της διεθνούς επιχειρηματικότητας. Το εμπόδιο αυτό συνίσταται στην επιδείνωση της οικονομική κατάσταση της χώρας από το 2007 και μετά, ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας και Ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης. Παρατηρείται ανάπτυξη προς ύφεση την τελευταία δεκαετία. Πρόκειται για το κυκλικό φαινόμενο που υπάρχει εδώ και εκατοντάδες χρόνια. Μέσω της διπλωματικής εργασίας αυτής θα αναλύσουμε ποια είναι η οικονομική κατάσταση του κόσμου και ιδιαίτερα της Ελλάδος.

Η οικονομική κρίση που διανύει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, έχει καταστήσει πλήθος επιχειρήσεων, ιδιαίτερα τις μικρομεσαίες, μη βιώσιμες, με αποτέλεσμα να ανακόπτεται τελείως η ανάπτυξη τους στο εσωτερικό της Ελλάδας και εν συνεχεία και διεθνώς. Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων συχνά που κάνουν την επιλογή προς την διεθνοποίηση, αρχικά δοκιμάζουν τις δυνάμεις τους στο εσωτερικό της χώρας προκειμένου στην συνέχεια να είναι έτοιμες να διευρύνουν τους επιχειρηματικούς τους ορίζοντες και στις διεθνείς αγορές. Όμως με τις υφιστάμενες οικονομικές συνθήκες στον Ελλαδικό χώρο, μια ανάπτυξη στο εσωτερικό της χώρας κρίνεται ένα δύσκολο εγχείρημα.

Στην συνέχεια θα αναφέρουμε βασικά οικονομικά στοιχεία τα οποία παρουσιάζουν την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα κατά τα δύο τελευταία έτη, αλλά και την πορεία που έχει επιδείξει στο πέρασμα της τελευταίας δεκαετίας, βάσει στοιχείων που συλλέχθηκαν από το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) και από το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας (GEM).

Με βάση τις προκαταρκτικές επεξεργασίες της φετινής έκθεσης που θα δημοσιευτεί από το IOBE στα τέλη του 2014 η «επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων», ήτοι το ποσοστό των ατόμων σε ηλικία 18 ως 64 ετών το οποίο εντοπιζόταν το στάδιο εκκίνησης μιας νέας επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, είναι περιορισμένο για δεύτερο συνεχόμενο έτος στο χαμηλότερο επίπεδό του από την απαρχή της έρευνας, δηλαδή το έτος 2003 .

Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα, το μέρος πληθυσμού το οποίο εντοπίζεται σε στάδιο εκκίνησης επιχειρηματικής δραστηριότητας για το έτος 2013 υπολογίζεται περίπου στο 5,2%. Είναι ορατό πως η δύσκολη οικονομική συγκυρία, η περιορισμένη ρευστότητα και οι αστάθειες που επικρατούσαν και το 2013 στην ελληνική οικονομία, επιδρούν καθοριστικά στη τάση του ελληνικού πληθυσμού να λάβει οποιουδήποτε είδους επιχειρηματική πρωτοβουλία, παρόλο που οι επιλογές απασχόλησης είναι περιορισμένες λόγω της ύφεσης και η ανεργία κινείται στο 27%. Θα ήταν δηλαδή αναμενόμενο κάποιος, ακόμα και για λόγους βιοπορισμού, να επιλέξει να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά. Παρ' όλα αυτά είναι φανερό πως οι μακροοικονομικοί παράγοντες και η συνολική οικονομική αστάθεια κυριαρχούν και λειτουργούν τελικά αποτρεπτικά στην εκδήλωση εντονότερης επιχειρηματικής πρωτοβουλίας από τους πολίτες της χώρας.

Μια άλλη σημαίνουσα διάσταση η οποία ερευνάται από τον IOBE είναι η κλαδική ταυτότητα των επιχειρηματικών εγχειρημάτων οι οποίες γεννώνται στη χώρα ετησίως. Είναι προφανές ότι το επιθυμητό είναι τα καινούργια εγχειρήματα τα οποία εισχωρούν, να βελτιώνουν την ταυτότητα του επιχειρηματικού κόσμου μέσα από τις εξής πτυχές:

[1] Να βελτιώνουν την τεχνολογική και καινοτομική ουσία,

[2] Να είναι πιθανώς παραπάνω εξαγωγικά,

[3] Να αφορούν στην αξιοποίηση της γνώσης,

[4] Να συνεισφέρουν στην ποιοτική προαγωγή του επιχειρηματικού συστήματος της χώρας, στον προσανατολισμό που οι περισσότεροι συνακολουθούν ότι

συσταίνει ένα νέο πρότυπο ανάπτυξης για την Ελλάδα, το οποίο στηρίζεται στη γνώση.

Γενικά, στην πλειοψηφία των χωρών παγκοσμίως, η πλειοψηφία των νέων εγχειρημάτων τα οποία γεννιούνται σχετίζονται με την παροχή προϊόντων και υπηρεσιών προς τον τελικό καταναλωτή. Ωστόσο, στις αναπτυγμένες χώρες, αυτές δηλαδή που θεμελιώνουν την ανάπτυξή τους σε μεγαλύτερο μέρος σε διαστάσεις της καινοτομίας, ο ευρύτερος τομέας των υπηρεσιών προς επιχειρήσεις, καθίσταται σταθερά υψηλότερος. Αυτός ο τομέας λογίζεται επιθυμητός ως τομέας ανάπτυξης νέας επιχειρηματικότητας διότι ακριβώς δε στηρίζεται απλά σε μια «λιανική» αγορά, αλλά εισέρχεται σε μια λογική αλυσίδα αξίας μιας παραγωγικής δραστηριότητας, κατακτώντας έναν κρίκο σε μία εθνική ή/και παγκόσμια αλυσίδα αξίας. Επιθυμητά είναι ασφαλώς και τα εγχειρήματα μεταποιητικού χαρακτήρα, ενώ επενδύσεις αυτής της φύσης σχετίζονται με μεγαλύτερες επενδύσεις κεφαλαιουχικού εξοπλισμού, αφετέρου έχουν – κατά κανόνα - και ισχυρότερο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην οικονομία.

Ως προς τους δείκτες και κίνητρα επιχειρηματικότητας, η βούληση εκκίνησης επιχειρηματικής δραστηριότητας συρρικνώθηκε λόγω των υφιστάμενων οικονομικών συνθηκών και της αβεβαιότητας. Η παύση λειτουργίας επιχειρήσεων αποδίδεται στην έλλειψη κερδοφορίας για την πλειοψηφία των επιχειρήσεων. Η επιχειρηματικότητα ανάγκης συρρικνώθηκε γενικά, αν και για στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων έχει μεγαλώσει σε μικρό βαθμό, περιστατικό που ενδεχομένως να φανερώνει ότι η κρίση είναι δυνατόν να έχει επιδείξει κάποιες επιχειρηματικές ευκαιρίες, ενώ και η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας περιορίστηκε.

Ως προς τα κλαδικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας των αρχικών σταδίων ο τομέας των προϊόντων/υπηρεσιών προς καταναλωτές, απορροφά το μεγαλύτερο μερίδιο των νέων εγχειρημάτων στην Ελλάδα. Η έρευνα για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας των αρχικών σταδίων παρουσιάζει χαμήλωμα του βαθμού καινοτομίας, και έλλειψη ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, ως προς το βαθμό εξωστρέφειας, διαφενεται ύφεση στην ένταση του εξαγωγικού προσανατολισμού των επιχειρήσεων, ενώ ως προς το επίπεδο τεχνολογίας, δηλωτικό ποσοστό αναφέρει πως εκμεταλλεύεται τεχνολογίες που είναι διαθέσιμες στην αγορά λιγότερο από ένα έτος.

Ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας των αρχικών σταδίων, η έμφυλη διάρθρωση της επιχειρηματικότητας παρουσιάζει ότι το μερίδιο της γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων συγκαλύπτει το ένα τρίτο των επιχειρηματιών, ενώ στο επίπεδο εκπαίδευσης διακρίνεται εκτίναξη του ποσοστού των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων, διότι η συνεπακόλουθη της κρίσης ανεργία, κατευθύνει αρκετούς πτυχιούχους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην επιχειρηματική ενασχόληση, αντί της αναζήτησης εργασίας ως μισθωτών.

Αποκαλυπτική είναι και η έρευνα του IOBE για την οικονομική συγκυρία στην Ελλάδα μέχρι τα τέλη Ιουνίου του 2012. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, ο Γενικός Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα παρουσιάζει τη μικρότερη τιμή του έτους στο τέλος του έκτου μήνα του 2012, με τους αντίστοιχους δείκτες για την ΕΕ και για την Ευρωζώνη να εξακολουθούν να απέχουν από τους μακροχρόνιους μέσους όρους και για τις δύο ζώνες.

Η επιχειρηματικότητα στις μέρες μας συνδέεται άμεσα με την καινοτομία και την τεχνολογία. Γενικά οι περισσότερες επιχειρηματικές ευκαιρίες για τα άτομα εντοπίζονται σε τομείς οι οποίοι είναι άμεσα συνδεδεμένοι με τα νέα τεχνολογικά εργαλεία και μεθόδους, οπότε σε αυτούς τους τομείς θα πρέπει να δίνεται μεγαλύτερη έμφαση. Πρέπει να τονιστεί εδώ πως τα τεχνικά επαγγέλματα δεν είναι κατ'ανάγκη πολύ επιστημονικά, και μερικές φορές η κοινή λογική και η αυτοπεποίθηση είναι αρκετά προσόντα ώστε τα άτομα να υπερέχουν σε αυτά. Συχνά όμως τα νεαρά άτομα δεν έχουν αυτοπεποίθηση αρκετή για να δημιουργήσουν μια επιχείρηση υψηλής τεχνολογίας ή οποία στηρίζεται σε τεχνικά θέματα (ΣΕΓΕ, 2010).

Αυτό που πραγματικά χρειάζεται, προκειμένου να προωθηθούν τα άτομα στην επιχειρηματικότητα είναι η προετοιμασία των εν δυνάμει επιχειρηματιών στον τομέα της τεχνολογίας και της καινοτομίας σε πρώιμα στάδια. Τα άτομα θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να εξοικειωθούν με τα τεχνικά επαγγέλματα. Το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να επιτρέπει και να ενθαρρύνει τα άτομα να έχουν την ιδέα της επιλογής ενός τεχνικού επαγγέλματος, ώστε να πάρουν πραγματική εργασιακή εμπειρία κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης. Αυτό θα επιτευχθεί με την διδασκαλία ειδικών μαθημάτων κατάρτισης σε σχέση με τεχνικά επαγγέλματα. Εναλλακτικά, οι μαθητές στο πλαίσιο του σχολικού τους προγράμματος θα πρέπει να επισκεφθούν μια εταιρεία και να εξοικειωθούν με την τεχνολογία και την οργάνωση της παραγωγής.

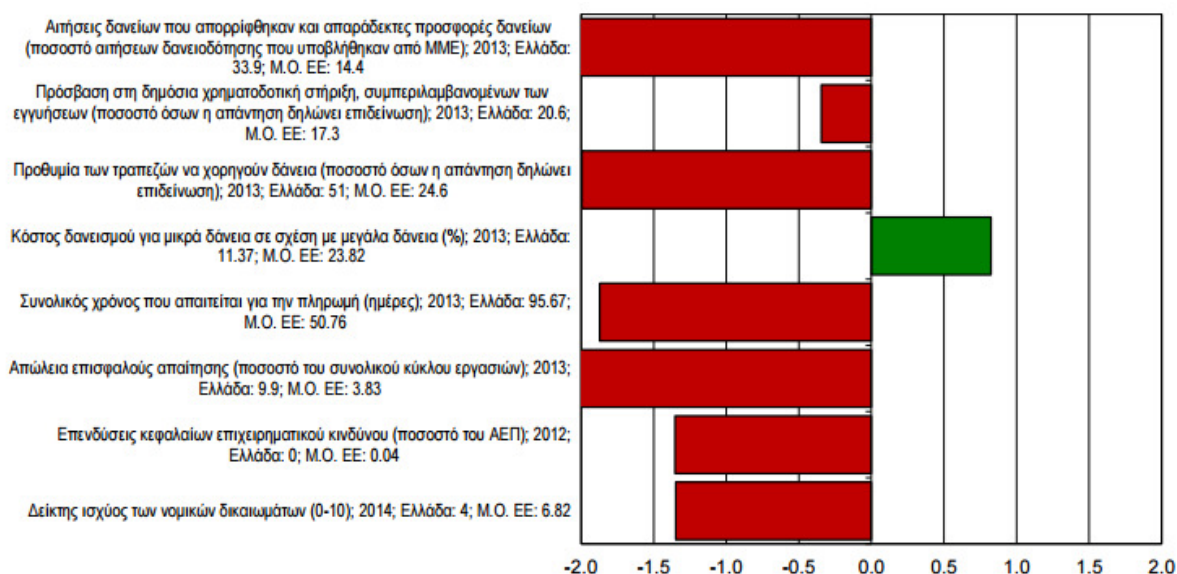
Άλλο σημαντικό εμπόδιο στην εκκίνηση της επιχειρηματικότητας είναι η γραφειοκρατία και η έλλειψη κρατικής υποστήριξης. Η δυσκολία της συναναστροφής με τις δημόσιες υπηρεσίες στην Ελλάδα (που χαρακτηρίζεται από ένα φτωχό επιχειρηματικό περιβάλλον με σημαντικά κενά πληροφόρησης) είναι ένα κοινό εμπόδιο για κάθε επιχειρηματία. Στην Ελλάδα, προκειμένου κάποιος να ξεκινήσει τη δική του επιχείρηση απαιτείται πολύ γραφειοκρατική δουλειά και τουλάχιστον 98 μεγάλα βήματα / διαδικασίες, οι οποίες πρέπει να αναληφθούν απο μια επιχείρηση. Η νέα νομοθεσία που έχει υιοθετηθεί τα τελευταία χρόνια απλοποιεί τις διαδικασίες, αλλά εξακολουθεί να κάνει την εκκίνηση μιας επιχείρησης έναν μαραθώνιο για άνδρες και γυναίκες δυνητικούς επιχειρηματίες (ΣΕΓΕ, 2010).

Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα είναι η εύρεση κατάλληλων πηγών χρηματοδότησης, αφού απαιτούνται οι σχετικές επαφές με το τραπεζικό σύστημα και με άλλες αρμόδιες δημόσιες υπηρεσίες. Η πρόσβαση στην πίστωση είναι πράγματι ένα βασικό στοιχείο για τη στήριξη των επιχειρήσεων και η περιορισμένη πρόσβαση στη χρηματοδότηση αποτελεί ένα σημαντικό εμπόδιο που αντιμετωπίζουν κυρίως οι γυναίκες επιχειρηματίες. Ειδικά στην Ελλάδα, υπάρχει μια έλλειψη χρηματοδότησης έργων που θα μπορούσε να βοηθήσει τους πιθανούς επιχειρηματίες στη δημιουργία μιας επιχείρησης συνοδευόμενη από την έλλειψη ενημέρωσης, όταν τα σχέδια αυτά είναι διαθέσιμα (ΣΕΓΕ, 2010). Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα προσωπικά κεφάλαια πρέπει να χρησιμοποιούνται σε ένα άκρως γραφειοκρατικό περιβάλλον. Σε περίπτωση που υπάρχουν κλήσεις χρηματοδότηση έργων στο πλαίσιο της γυναικείας επιχειρηματικότητας, σε πολλές περιπτώσεις τα κριτήρια που πρέπει να πληρούνται δεν επιτρέπουν την πλήρη αξιοποίηση των κονδυλίων αυτών υπέρ των εν δυνάμει επιχειρηματιών.

Το κύριο όργανο το οποίο παρέχει οικονομική υποστήριξη σε εν δυνάμει επιχειρηματίες είναι ο Ελληνικός Οργανισμός Μικρών και Μεσαίων Επιχειρήσεων (EOMMEX). Η χρηματοδότηση που παρέχεται καλύπτει έως και το 50% των ολοκληρωμένων επιχειρηματικών σχεδίων ανάλογα με τον τομέα και το είδος των προτεινόμενων επιχειρήσεων. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αποθαρρύνει τις τα άτομα να χρησιμοποιούν αυτά τα προγράμματα είναι η απαίτηση της οικονομικής συμμετοχής που στις περισσότερες περιπτώσεις συνδέεται με τα τραπεζικά δάνεια. Από την άλλη πλευρά, η διαδικασία του να πάρει κάποιος χρηματοδότηση είναι πολλές φορές αποθαρρυντική και μη

επιλέξιμη από τον εν δυνάμει νέο επιχειρηματία, ο οποίος δεν είναι καλά ενημερωμένος ή αρμόδιος να ασχοληθεί με όλες τις γραφειοκρατικές απαιτήσεις (ΣΕΓΕ, 2010).

Σύμφωνα με την έρευνα της SBA πάνω στον τομέα της πρόσβασης στην χρηματοδότηση των ΜΜΕ, η επίδοση της Ελλάδας είναι ιδιαίτερα χαμηλή αναφορικά με τις αντίστοιχες μετρήσεις στις χώρες της ΕΕ. Στο διάγραμμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τα στοιχεία αυτά.

Εικόνα 10. Πρόσβαση Ελληνικών ΜΜΕ στην Χρηματοδότηση

Πηγή: SBA, 2014

Σε σύγκριση με το μέσο όρο της ΕΕ που βρίσκεται στο 14%, ένας στους τρεις επιχειρηματίες που υπέβαλαν αίτηση δανειοδότησης είδε την αίτησή του να απορρίπτεται ή έλαβε προσφορά με όρους που δεν έγιναν δεκτοί. Η δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές ΜΜΕ για να λάβουν δάνεια αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι περισσότεροι από τους μισούς επιχειρηματίες διαπίστωσαν ότι οι τράπεζες ήταν λιγότερο πρόθυμες να τους εγκρίνουν δάνεια από ό,τι κατά το προηγούμενο έτος. Σχεδόν όλες οι άλλες οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα είναι χειρότερες από ό,τι σε πολλά άλλα κράτη μέλη. Σε αυτές περιλαμβάνονται το σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα που απαιτείται για την καταβολή πληρωμών, πράγμα που έχει, ωστόσο, ελαφρώς μειωθεί από 113 ημέρες το 2008 σε 96 το 2013. Περιλαμβάνουν, επίσης, το υψηλό ποσοστό ζημιών από επισφαλή χρέη (πενταπλασιάστηκαν από λίγο άνω του 2% το 2008 σε σχεδόν 10% το 2013) που πρέπει να διαγραφούν, την έλλειψη κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου και την απουσία ισχυρών

νομικών δικαιωμάτων. Μόνο ένας δείκτης είχε χαμηλότερη βαθμολογία στην Ελλάδα σε σχέση με την υπόλοιπη ΕΕ: η διαφορά μεταξύ των επιτοκίων για τα μικρά και τα μεγάλα δάνεια (SBA, 2014).

Η ολοκλήρωση αναγραφής των απαραίτητων αιτήσεων συνήθως απαιτεί ειδικές δεξιότητες, καθώς η δομή του είναι τόσο πολύπλοκη, ώστε δεν μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει τους δικούς του πόρους προκειμένου να είναι επιτυχής. Επιπρόσθετα η περίοδος της αξιολόγησης των επιχειρηματικών σχεδίων είναι υπερβολικά μεγάλη, η διαδικασία παρακολούθησης είναι υπερβολική και η διαδικασία πληρωμής εξίσου φέρει μεγάλες γραφειοκρατικές διαδικασίες και καθυστερήσεις. Με άλλα λόγια, ακόμα κι αν κάποιος καταφέρει να πάρει χρηματοδότηση, οι κανονιστικές απαιτήσεις κατά την εκτέλεση του έργου είναι τόσο περίπλοκες που αποθαρρύνουν τη συμμετοχή.

Η προσεκτική επιλογή των δραστηριοτήτων της εταιρείας, αφενός, και η επιλογή των σωστών συνεργατών τους, από την άλλη είναι ένας κίνδυνος που κάθε άτομο πρέπει να μετράει. Πληροφορίες και καθοδήγηση στο ξεκίνημα μιας επιχείρησης είναι απαραίτητη όχι μόνο στον τομέα των επιχειρηματικών δεξιοτήτων, αλλά και από την άποψη της ψυχολογικής υποστήριξης των επιχειρηματιών. Η συνεχής επιμόρφωση μέσω σεμιναρίων και πρόσβασης στη δικτύωση είναι αναγκαία για την κάλυψη της έλλειψης γνώσης και τον φόβο της αποτυχίας.

Οι περιορισμοί που θέτει η οικογένεια σε σχέση με την έλλειψη κοινωνικών δομών για την υποστήριξη της οικογένειας θεωρείται επίσης ως ένα από τα σημαντικότερα εμπόδια για τις Ελληνίδες επιχειρηματίες καθώς πιστεύεται πως ο ρόλος των γυναικών στο σπίτι είναι αντικρουόμενος με τον επαγγελματικό και αυτό οδηγεί σε λιγότερες δυνατότητες για επαγγελματική και οικονομική επιτυχία. Πολλές γυναίκες αποθαρρύνονται να προσανατολισθούν επιχειρηματικά καθώς φοβούνται το μεγάλο φόρτο εργασίας που συνοδεύει την εγκατάσταση και τη λειτουργία μιας εταιρείας (ΣΕΓΕ, 2010). Επίσης έντονα υπάρχει η άποψη ότι οι άνδρες ευνοούνται για να ακολουθήσουν μια καριέρα χωρίς εμπόδια επειδή δεν μεγαλώνουν τα παιδιά. Ένα μεγάλο ποσοστό των γυναικών πιστεύουν επίσης ότι η εγκυμοσύνη και η μητρότητα δεν μπορεί να συνδυαστεί εύκολα με υψηλά επαγγελματικά σχέδια. Οι περισσότερες γυναίκες πιστεύουν ότι υπάρχουν μεγάλες δυσκολίες συνδυάζοντας με επιτυχία οικογενειακές και επαγγελματικές υποχρεώσεις, και ιδίως αν είναι υπεύθυνες της λειτουργίας των επιχειρήσεων και ειδικά όταν η ελληνική οικογένεια κινείται μακριά από τον

παραδοσιακό χαρακτήρα του παρελθόντος, όπου οι παππούδες και οι γιαγιάδες θα είχαν αναλάβει δεδομένο το ρόλο της φύλαξης παιδιών (Ροσγοβά, 2010).

3.3. ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ

Είναι γεγονός πως η διαδικασία της επιχειρηματικότητας, εσωκλείει πέντε βασικά σημεία τα οποία αποτελούν την ακολουθία υλοποίησης της κάθε επιχειρηματικής ιδέας. Αυτά τα σημεία είναι:

- [1] Το επιχειρηματικό περιβάλλον
- [2] Η επιχειρηματική ευκαιρία
- [3] Ο σχεδιασμός της νέας επιχείρησης
- [4] Η εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων
- [5] Η λειτουργία της νέας επιχείρησης

Στην παράγραφο αυτή θα προσπαθήσουμε να οριοθετήσουμε, αλλά και να διερευνήσουμε, την έννοια της επιχειρηματικής ευκαιρίας και να δούμε τις δυσκολίες που εμφανίζονται στον εντοπισμό της. Η επιχειρηματική ευκαιρία είναι η ικανότητα του επιχειρηματία να ικανοποιήσει μια καινούργια ανάγκη η οποία γεννάται στην αγορά. Για την επιτυχή έκβαση αυτής της διαδικασίας επιβάλλεται η δημιουργική συνένωση οικονομικών πόρων ή ικανοτήτων οι οποίοι διαμένουν ανεκμετάλλευτοι, με σκοπό να προκύψει ένα βελτιωμένο προϊόν, το οποίο θα πραστατεύει τη καινούργια αυτή ανάγκη της αγοράς. Στη διεθνή βιβλιογραφία υφίστανται αδιάληπτες αναφορές οι οποίες ερευνούν τον τομέα των επιχειρηματικών ευκαιριών, μέσα από διάφορες οπτικές γωνίες, ξεκινώντας από την απόδοση του όρου της επιχειρηματικής ευκαιρίας και φτάνοντας στην διαδικασία εντοπισμού της και εκτίμησης της.

Όπως πολύ χαρακτηριστικά δηλώνει ο Πετράκης (2008), «Μια ευκαιρία είναι μια καλή ιδέα με εμπορική αξία. Μια καλή ιδέα και μια σίγουρη αγορά συνιστούν μια επιχειρηματική ευκαιρία». Ομόγνωμα με τους Ardichvili et al (2003), «η επιχειρηματική

ευκαιρία είναι δυνατόν να πηγάσει από τη δυνατότητα να ευχαριστήσουμε την ανάγκη της αγοράς με ένα καινούργιο προϊόν, ή από την ικανότητα δημιουργικού συνταϊριάσματος υποαπασχολούμενων πόρων, με σκοπό να προκύψει ένα βελτιωμένο προϊόν, το οποίο καλύπτει μια ανάγκη της αγοράς.

Στην βιβλιογραφία οι μελετητές θεωρούν τέσσερις διαφορετικές περιπτώσεις επιχειρηματικών ευκαιριών, αντίστοιχα με τη απάντηση την οποία υποδεικνύουν και την ανάγκη την οποία ικανοποιούν. Οι περιπτώσεις αυτές είναι οι εξής:

[1] Όνειρα: Είναι το περιστατικό το οποίο σχετίζεται με εφευρέτες οι οποίοι δεν έχουν σκοπό να δώσουν λύση σε ένα πρόβλημα αλλά κάνουν προσπάθειες να ικανοποιήσουν μια εσωτερική τους ανάγκη για συνεχή έρευνα και μελέτη.

[2] Επίλυση προβλήματος: Είναι το περιστατικό στο οποίο ο επιχειρηματίας έχει μαρκάρει ένα χάσμα στην αγορά και αποπειράται να το καλύψει με τη σκιαγράφιση και τη θεμελίωση ενός καινούργιου προϊόντος.

[3] Μεταφορά τεχνολογίας: Εδώ, ο επιχειρηματίας αποπειράται, εκμεταλλεόμενος της υφιστάμενη τεχνολογία, να δημιουργήσει καινούργια προϊόντα ή να αναβαθμίσει τα ήδη υπάρχοντα.

[4] Δημιουργία επιχείρησης: Στην περίπτωση αυτή ο επιχειρηματίας διευθύνει υφιστάμενους πόρους για να παράξει προϊόντα τα οποία έχουν ανάγκη οι καταναλωτές.

Με βάση την προαναφερθείσα ταξινόμηση, επιχειρήσεις έχουν την δυνατότητα να γεννηθούν στις τρεις τελευταίες περιπτώσεις. Αυτό που διαφοροποιεί τις περιπτώσεις αυτές είναι η γνώση ή όχι του προβλήματος και της λύσης του. Μόνο στην τελευταία περίπτωση έχουμε γνωστή ανάγκη της αγοράς και γνωστούς πόρους για να την εξυπηρετήσουμε. Η γνώση αυτή μας μειώνει την αβεβαιότητα και τον επιχειρηματικό κίνδυνο. Αυτό ακριβώς είναι το «Δίλημμα της Επιχειρηματικής Ευκαιρίας», όπως το ορίζει ο Πετράκης (2008), ισχυριζόμενος πως η απόκριση στο δίλημμα συνδέεται με το επίπεδο κινδύνου το οποίο είναι πρόθυμος να επιληφθεί ο εκάστοτε επιχειρηματίας, είτε στη φάση του σχεδιασμού της επένδυσης είτε σε στην φάση της εκτέλεσης και της υλοποίησής της».

Σε σχέση με την συνολική διαδικασία της εξεύρεσης της επιχειρηματικής ευκαιρίας, δυνάμεθα να την οριοθετήσουμε ως το συνταϊριασμα της αφομοίωσης μιας καταναλωτικής

ανάγκης και της ομόχρονης εκτίμησης ανεκμετάλλευτων πόρων. Ο συνδυασμός αυτός κατευθύνει στην κινητοποίηση του επίοντος επιχειρηματία ο οποίος όχι απλά βρίσκει αλλά και καταληκτικά εξελίσσει μια επιχειρηματική ευκαιρία. Οι συντελεστές εκείνοι οι οποίοι μπορούν να επιδράσουν στον τρόπο με τον οποίο αναγνωρίζονται και προοδεύουν οι ευκαιρίες είναι:

- [1] το επίπεδο ετοιμότητας και αντενέργειας του επιχειρηματία στη καινούργια πληροφορία.
- [2] η ενημέρωση και οι γνώσεις τις οποίες φέρουν συγκεκριμένοι επιχειρηματίες και το γεγονός ότι δεν τις έχουν οι υπόλοιποι την ίδια χρονική στιγμή.
- [3] η συμπτωματική ανεύρεση αλλά και η ανεύρεση η οποία πηγάζει από ηθελημένη μελέτη και επιχειρηματικά δίκτυα, και
- [4] τα προσωπικά χαρακτηριστικά, τα οποία αποτελούν η στάση ενώπιον παραγόντων όπως είναι ο κίνδυνος, η αισιοδοξία, το συναίσθημα του εσωτερικού ελέγχου και η δημιουργικότητα.

Η επιχειρηματικότητα είναι ένας τομέας, η μελέτη του οποίου έχει επιχειρηθεί από πολλές οπτικές γωνίες κατά καιρούς. Κάποιες από αυτές είναι οι ανθρωποκεντρικές προσεγγίσεις οι οποίες μελετούν τα βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία της προσωπικότητας των επιχειρηματιών που ενισχύουν την επιχειρηματικότητα, οι οικονομικές προσεγγίσεις οι οποίες εξετάζουν το οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι επιχειρήσεις, οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τους κοινωνικούς παράγοντες, κ.α. Στην παρούσα παράγραφο θα ασχοληθούμε τις οικονομικές προσεγγίσεις.

Οι υποστηρικτές οι οποίοι τείνουν να προσεγγίσουν τον τομέα της επιχειρηματικότητας από διαφορετική οπτική γωνία, επικεντρώνοντας την επιμέλεια τους στους περιβαλλοντικούς συντελεστές που την κατευθύνουν και ισχυρίζονται ότι το εξωτερικό περιβάλλον μπορεί να κατευθύνει το άτομο και να το οδηγήσει ή να το παρεμποδίσει από την ανάληψη επιχειρηματικών κινήσεων. Ταυτόχρονα, καθώς αποδέχονται πως οι πεποιθήσεις των ανθρώπων επιδρούν σε παράγοντες όπως είναι η ανακάλυψη, η εκτίμηση και η εξέταση των επιχειρηματικών ευκαιριών, ωστόσο ισχυρίζονται ότι αυτό συγκροτεί μία αντενέργεια στα όρια ενός ερεθίσματος το οποίο πηγάζει από το περιβάλλον μέσα στο οποίο ο επιχειρηματίας έχει αναπτύξει τις δραστηριότητες της επιχείρησής του (Shane, 2003).

Με βάση τους οπαδούς αυτής της θεωρίας, το περιβάλλον αποτελεί εκείνο τον παράγοντα ο οποίος προσφέρει τα ερεθίσματα στο άτομο και το κατευθύνει στην επιχειρηματικότητα και στην ανεύρεση επιχειρηματικών ευκαιριών. Επιπροσθέτως, υφίστανται τέσσερα γνωρίσματα τα οποία κατευθύνουν στη δημιουργία επιχειρήσεων και συνδέονται με το περιβάλλον και αυτά είναι α) η διαθεσιμότητα πόρων, β) η εμφάνιση έμπειρων επιχειρηματιών γ) η ύπαρξη ειδικού προσωπικού και δ) η πρόσβαση σε προμηθευτές, πελάτες.

Φυσικά, οι οικονομικές εξετάσεις της επιχειρηματικότητας αντιτάσσοντας την επιρροή του περιβάλλοντος στην ερμηνεία της, προξενήσαν δηλωτικές αντενέργειες. Η θεμελιώδης κριτική η οποία ασκείται σχετίζεται με το ότι δεν ερμηνεύουν, ικανοποιητικώς, διότι συγκεκριμένα άτομα εξελίσσονται ως επιχειρηματίες και άλλα όχι, αφού στο ίδιο οικονομικό περιβάλλον δεν γίνεται όλοι να βρουν και να αξιοποιήσουν επαρκώς επιχειρηματικές ευκαιρίες οι οποίες εμφανίζονται με επακόλουθο να μην εξελίσσονται όλοι ως επιχειρηματίες.

Επακόλουθο αυτού του σχολιασμού ήταν καθορισμένοι υποστηρικτές της να αποδεχθούν τη συμμετοχή και επόμενων συντελεστών στη διαδικασία θεμελίωσης μιας επιχείρησης. Μέρος της βιβλιογραφίας αυτής άπτεται στην προσπάθεια αφομοίωσης της αλληλοσυσχέτισης ανάμεσα στους ενδογενείς και τους εξωγενείς συντελεστές, προσφέροντας βαρύτητα, αφενός σε εξωγενείς συντελεστές και, αφετέρου, σε προσωπικά γνωρίσματα και ατομικά στοιχεία του επιχειρηματία σε συνεχή αλληλεπίδραση με το εξωγενές περιβάλλον.

3.4. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΝΤΙΣΤΑΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Στην παρούσα παράγραφο αρχικά θα περιγράψουμε την έρευνα που έχει πραγματοποιήσει το ICAP Group αναφορικά με τις 200 περισσότερο κερδοφόρες επιχειρήσεις οι οποίες αντιστάθηκαν στην οικονομική κρίση. Το ICAP Group πραγματοποιεί αυτή την μελέτη σε ετήσια βάση. Θα παρουσιάσουμε τα στοιχεία που έχουν δημοσιοποιηθεί αναφορικά με το έτος 2013, ενώ σημαντική κρίνεται και η σύγκριση αυτών με τα αντίστοιχα των προηγούμενων ετών. Η κατάταξη πραγματοποιήθηκε με δεδομένους τους δημοσιευμένους ισολογισμούς για τη χρήση του 2013, ενώ το κύριο κριτήριο για την

ταξινόμηση των επικερδών επιχειρήσεων ήταν τα κέρδη EBITDA (Earnings Before Interest, Tax, Depreciation and Amortization), Τα κέρδη EBITDA αποτελούν εκείνα τα κέρδη της επιχείρησης που πηγάζουν από τις λειτουργικές της δραστηριότητες νωρίτερα από την επιρροή των χρηματοοικονομικών και έκτακτων εσόδων-εξόδων, όπως επίσης και των αποσβέσεων επί των παγίων στοιχείων.

Με δεδομένο το τελικό αποτέλεσμα του 2013, από το σύνολο των 500 επιχειρήσεων, ποσοστό 83% παρουσίασε κέρδη (415), και οι υπόλοιπες παρουσίασαν ζημιά. Οι 500 επιχειρήσεις της λίστας αθροιστικά παρουσίασαν δηλωτική μεγέθυνση των ιδίων κεφαλαίων τους κατά € 20,5 δισ. το 2013/12. Από τα ποσά αυτά, τα € 15,4 δισ. (75,1%) πηγάζουν από την αύξηση των ιδίων κεφαλαίων των δύο τραπεζών (Alpha Bank ΑΕ και Πειραιώς Τράπεζα ΑΕ). Τέλος, πτώση σε ποσοστό 4,5% παρουσιάζει ο κύκλος εργασιών τους. Τα προαναφερθέντα μεγέθη παρουσιάζονται και στον πίνακα που ακολουθεί στην συνέχεια.

Πίνακας 3. Μεταβολές Βασικών Μεγεθών των 500 Πλέον Κερδοφόρων Εταιρειών (ποσά σε χιλ. €)

Μεγέθη Εταιρειών	2013	2012	Μεταβολή %
Σύνολο κύκλου εργασιών	82.358.860	86.216.384	-4,5
Σύνολο κερδών EBITDA	13.253.495	6.002.089	120,8
Σύνολο κερδών προ φόρων	7.615.639	-772.146	-
Σύνολο ιδίων κεφαλαίων	63.333.567	42.858.689	47,8

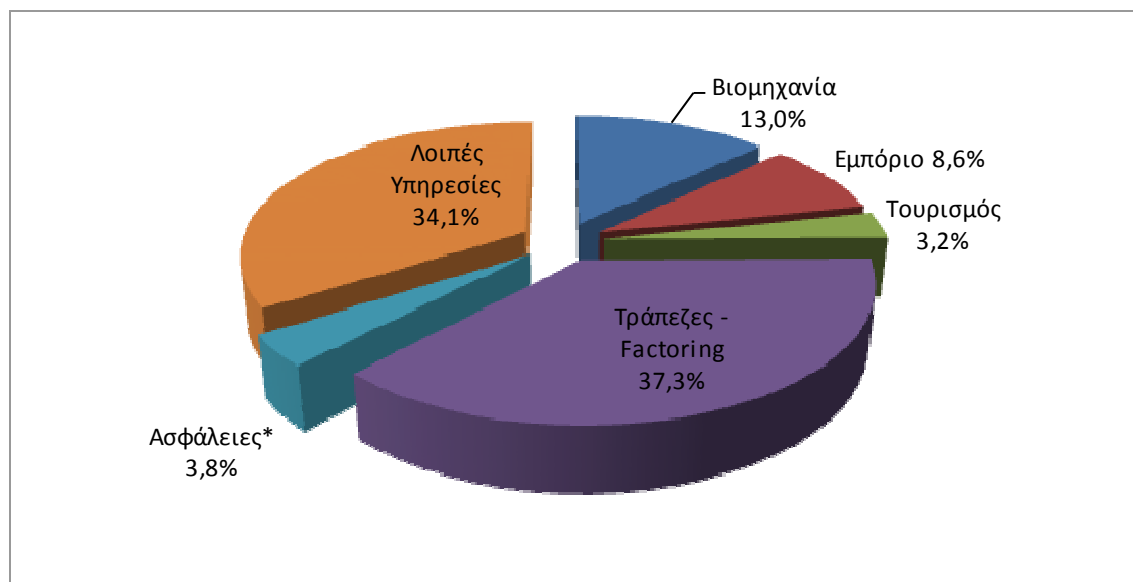
Πηγή: ICAP Group, 2013

Σε σχέση τώρα με το βασικό κριτήριο της ταξινόμησης την κερδοφορία, ο κλάδος των Τραπεζών-Εταιρειών Factoring ανήλθε στην κορυφή. Ο ίδιος κλάδος επίσης αναδείχθηκε άριστος σε σχέση με την συνεισφορά του στο σύνολο των κερδών προ φόρου, με μερίδιο της τάξης του 63,2%. Υπογραμμίζεται πως από κοινού τα δύο τραπεζικά ιδρύματα της Alpha Bank ΑΕ και της Πειραιώς Τράπεζα ΑΕ κατάκτησαν το 82% και στα κέρδη EBITDA αλλά και στα κέρδη προ φόρου του εν λόγω κλάδου. Τα στοιχεία αυτά φαίνονται και στον πίνακα αλλά και τα διαγράμματα τα οποία ακολουθούν:

Πίνακας 4. Τομεακή Κατανομή Εταιρειών - Βασικών Μεγεθών των 500 Πλέον Κερδοφόρων Εταιρειών (2013)

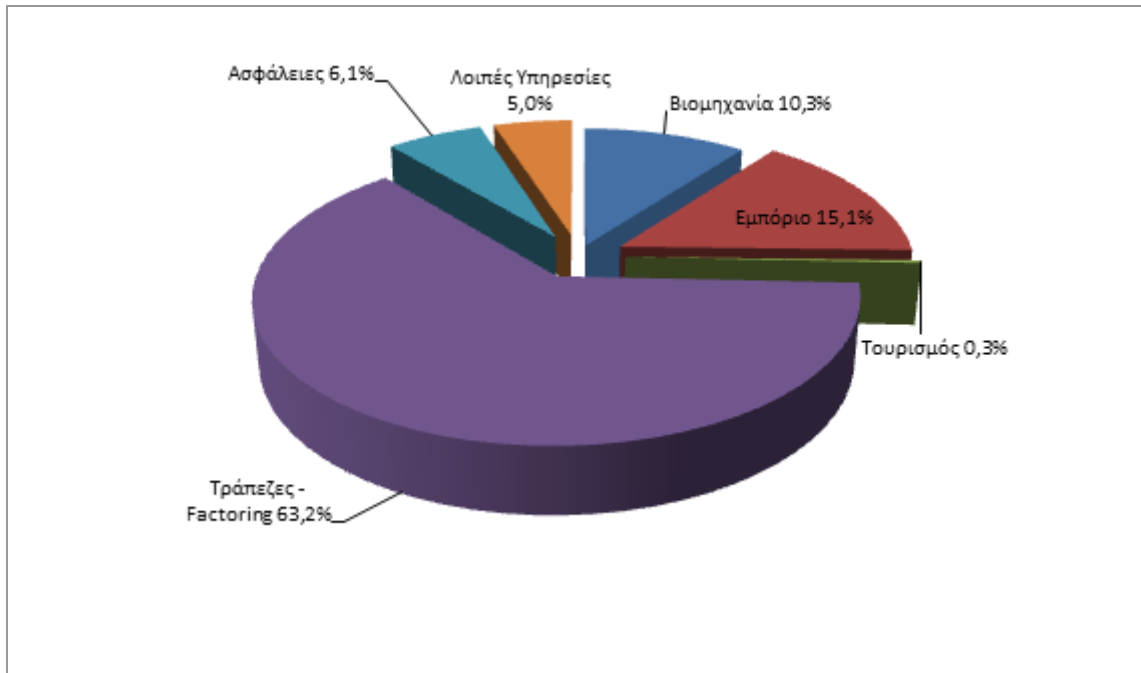
Τομέας	Πλήθος Εταιρειών	Κέρδη EBITDA (σε χιλ. €)	Κέρδη προ φόρου (σε χιλ. €)	Κύκλος Εργασιών (σε χιλ. €)
Βιομηχανία	164	1.729.417	787.604	20.875.667
Εμπόριο	108	1.142.242	1.147.677	21.537.798
Τουρισμός	52	421.726	24.151	1.488.903
Τράπεζες- Factoring	6	4.948.583*	4.812.749	7.575.618
Ασφάλειες	28	499.291*	467.632	4.278.237
Λοιπές Υπηρεσίες	142	4.512.236	375.826	26.602.637
ΣΥΝΟΛΟ	500	13.253.495	7.615.639	82.358.860

Πηγή: ICAP Group, 2013

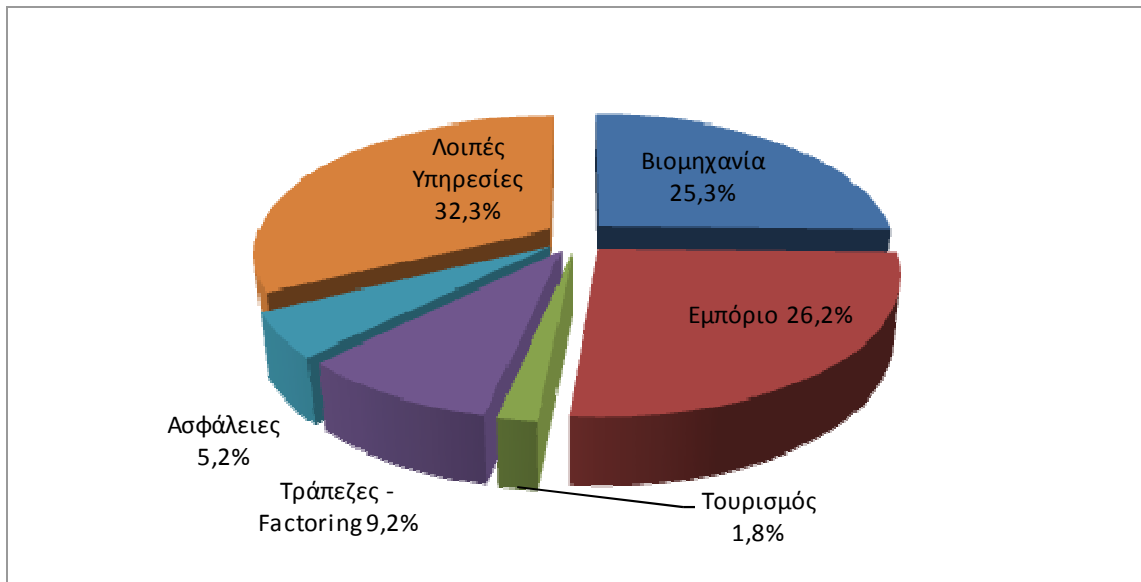
Εικόνα 11. Τομεακή Κατανομή Βάσει Κερδών EBITDA – 2013

Πηγή: ICAP Group, 2013

Εικόνα 12. Τομεακή Κατανομή Βάσει Κερδών προ Φόρου - 2013

Πηγή: ICAP Group, 2013

Εικόνα 13. Τομεακή Κατανομή Βάσει Κύκλου Εργασιών – 2013

Πηγή: ICAP Group, 2013

Σχετικά με τη συμμετοχή των επί μέρους τομέων στη «σύνθεση» της πρώτης εικοσάδας εταιρειών, το 2013 συμμετείχαν 12 εταιρείες του τομέα «Λοιπών Υπηρεσιών», μια της Βιομηχανίας, τρεις Εμπορικές εταιρείες, τρεις Τράπεζες και μία εταιρεία του κλάδου των Ασφαλειών. Κορυφαία κερδοφόρα εταιρεία για το 2013 ανεδείχθη η ALPHA BANK ΑΕ, η οποία κατέλαβε την κορυφή και ακολουθεί στη 2η θέση η ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΕ, τα κέρδη των οποίων αντιπροσωπεύουν οφέλη που προέκυψαν από την αρνητική υπεραξία των εξαγορών τους. Νεοεισερχόμενες εταιρείες στο TOP 20 είναι επίσης η ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΕ (κλάδος Αεροπορικών Μεταφορών) και η ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΑΦΟΡΟΛΟΓΗΤΩΝ ΕΙΔΩΝ ΑΕ (κλάδος Εμπορίου Διαφόρων Ειδών).

Τέλος στον πίνακα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε την λίστα με τους κορυφαίους 20 ομίλους.

Πίνακας 5. Οι Top 20 όμιλοι με τη μεγαλύτερη αριθμητική αύξηση κερδών EBITDA 2013-2012

Θέση στην κατάταξη									
A/A	2013	2012	2011	Όμιλος	Απόλυτη Μεταβολή EBITDA 2013-2012	2013 Κέρδη EBITDA	2012 Κέρδη EBITDA	2013 Κύκλος Εργασιών	2012 Κύκλος Εργασιών
1	1			ALPHA BANK A.E. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	3.558.216	2.313.190	-1.245.026	3.512.375	3.303.458
2	2			ΠΕΙΡΑΙΩΣ, ΤΡΑΠΕΖΑ, Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	2.955.153	1.898.793	-1.056.360	3.568.624	2.927.530
3	38			ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	1.789.000	47.000	-1.742.000	5.520.000	6.230.000
4	98			ΓΕΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	141.975	7.782	-134.193	100.615	130.655
5	34			ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΜΥΝΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ Α.Β.Ε.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	88.527	53.444	-35.083	56.707	29.097
6	5	6	11	OLYMPIA DEVELOPMENT A.E. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	66.978	357.033	290.055	1.069.463	964.244
7	6	14	13	ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	66.204	233.574	167.370	1.409.293	1.459.407
8	30			ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	62.689	56.534	-6.155	232.849	247.126
9	15	26	19	ΓΕΚ ΤΕΡΝΑ Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	57.143	126.994	69.851	729.838	673.334
10	89			MARFIN INVESTMENT GROUP Α.Ε. ΣΥΜΜΕΤΟΧΩΝ ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	55.496	10.207	-45.289	1.302.691	1.474.506
11	29	81	50	ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΑ - ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	48.784	60.501	11.717	80641	30.906
12	22	33	55	PROTERGIA Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	41.633	89.723	48.090	369.116	361.614
13	31	63		FORTHNET Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	38.251	55.895	17.644	376.147	401.313
14	139		47	INTRACOM Α.Ε. ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΩΝ ΛΥΣΕΩΝ 'INTRACOM TELECOM' ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	25.637	5.364	-20.273	159.711	181.118
15	39	56		ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ο.Σ.Ε.) Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	24.610	45.196	20.586	45.463	40.567
16	107			INTERNATIONAL LIFE Α.Ε. ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ ΖΩΗΣ ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	24.499	7.324	-17.175	78.299	76.547
17	134			INTERNATIONAL HOLDING Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	23.579	5.651	-17.928	77.669	76.093
18	65			ΜΙΝΩΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ Α.Ν.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	23.289	16.076	-7.213	161.571	152.826
19	52			ΜΗΧΑΝΙΚΗ Α.Ε. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	20.125	21.988	1.863	14.897	29.185
20	17	21		ΕΘΝΙΚΗ, Η, Α.Ε.Ε.Γ.Α. ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ	19.430	111.891	92.461	715.387	865.353

Πηγή: ICAP Group, 2013

Στην συνέχεια θα δούμε παραδείγματα επιχειρήσεων που αντιστάθηκαν στην οικονομική κρίση, μέσα από την παρουσίαση βασικών οικονομικών τους στοιχείων.

3.4.1. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ

Τα ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ ιδρύθηκαν το 1998 και αποτελούν έναν από τους κορυφαίους Ομίλους στον τομέα της ενέργειας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, με δραστηριότητες σε 7 χώρες. Οι μετοχές τους διαπραγματεύονται στο Χρηματιστήριο Αθηνών (ATHEX: ELPE) και στο Χρηματιστήριο του Λονδίνου (LSE: HLPD).

Στο τέλος του 2012 ο Όμιλος αντιμετώπισε μεγάλες προκλήσεις και ταυτόχρονα αυξημένο λειτουργικό κόστος (υψηλότερο κόστος δανεισμού, αυξημένο κόστος τροφοδοσίας αργών πετρελαίων), λόγω της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα καθώς και λόγω της σχετικής πολιτικής αστάθειας, και κυρίως κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου του δεύτερου τριμήνου του έτους και τελευταίο τρίμηνο πριν την απελευθέρωση της δόσης από την τρίμερή ομάδα των Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.

Παρόλο που οι προκλήσεις αυτές αντιμετωπίστηκαν κατά τα έτη 2013 και 2014, με μικρότερη όμως επίδραση σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, σημάδια βελτίωσης παρουσιάστηκαν σε συγκεκριμένες περιοχές, όπως το μακροοικονομικό περιβάλλον, το κόστος δανεισμού και το κόστος τροφοδοσίας αργών πετρελαίων.

Μετά από έξι χρόνια συνεχούς ύφεσης, το ΑΕΠ αυξήθηκε για πρώτη φορά το 2014 κατά +0,8%. Παράλληλα με την αύξηση του ΑΕΠ, η εγχώρια ζήτηση πετρελαιοειδών αυξήθηκε για πρώτη φορά από το 2009, κυρίως λόγω του πετρελαίου θέρμανσης. Η ζήτηση καυσίμων κίνησης παρέμεινε το 2014 στο ίδιο επίπεδο με το 2013, καθώς η μείωση που παρατηρήθηκε το πρώτο εξάμηνο του έτους αντισταθμίστηκε κατά το δεύτερο εξάμηνο, οδηγούμενη από την αύξηση του τουρισμού και την βελτίωση της οικονομικής δραστηριότητας. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2014, το Ελληνικό Δημόσιο, οι ελληνικές τράπεζες και ένας σημαντικός αριθμός μεγάλων εταιρειών, συμπεριλαμβανομένων και των Ελληνικών Πετρελαίων, άντλησαν κεφάλαια από διεθνείς χρηματαγορές, βελτιώνοντας την ρευστότητα στην οικονομία και μειώνοντας το κόστος δανεισμού.

Στον πίνακα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τα βασικά οικονομικά στοιχεία τα οποία αποκαλύπτουν την πορεία του ομίλου, κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης (από τα 2009 και μετά).

Πίνακας 6.Οικονομικά Στοιχεία, Ελληνικά Πετρέλαια, 2009-2014

Οικονομικά Στοιχεία / Έτος	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Κύκλος Εργασιών (Πωλήσεις)	6.756.666	8.476.805	9.307.582	10.468.870	9.674.324	9.478.444
Κέρδη προ Φόρων	242.414	298.713	163.429	114.498	338.126	484.895

Πηγή: Ελληνικά Πετρέλαια, 2014

3.4.2. ΙΚΕΑ

Το ΙΚΕΑ είναι επιχείρηση με μεγάλα καταστήματα επίπλων, έχει σουηδική προέλευση, η έδρα της είναι στην Ολλανδία αλλά διατηρεί σουηδική ταυτότητα. Η αλυσίδα έχει 313 καταστήματα σε 38 χώρες, πολλά στην Ευρώπη, τα υπόλοιπα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, τον Καναδά, την Ασία και την Αυστραλία.

Απέναντι στη οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2009, το έτος 2012 ήταν το μοναδικό έτος το οποίο ο όμιλος παρουσίασε για πρώτη φορά ζημιογόνα αποτελέσματα. Η επιχείρηση και το έτος 2013 υλοποίησε την πολιτική της ενδυνάμωσης των δεσμών της με τους καταναλωτές, επιχειρώντας τη μεγιστοποίηση των προσφερόμενων υπηρεσιών πριν και μετά την πώληση και διασφαλίζοντας τη βέλτιστη δυνατή ποιότητα των εμπορευμάτων αναφορικά με την τιμή πώλησης. Η Διοίκηση της Εταιρείας, παρά τις εξαιρετικά δύσκολες οικονομικές συνθήκες οι οποίες διαμορφώθηκαν από το μακροοικονομικό περιβάλλον, με σκοπό την επέκταση των μεριδίων αγοράς και την βούληση της να τελέσει προσιτά τα προϊόντα ΙΚΕΑ σε διαρκώς αυξανόμενο αριθμό καταναλωτών, προχώρησε εντός του έτους 2013 στην ίδρυση και λειτουργία τριών (3) νέων Κέντρων Παραγγελιών ΙΚΕΑ (Pick up point) που λειτούργησαν στις πόλεις Πάτρα (Αύγουστος 2013), Χανιά (Σεπτέμβριος 2013)

και Ηράκλειο (Οκτώβριος 2013). Κρατώντας συνετή και στοχευμένη πολιτική ανάπτυξης, με βασικούς άξονες της προσπάθειας της, την ασφάλεια της ρευστότητας για τη χρηματοδότηση των επενδύσεων της, τον εποικοδομητικό έλεγχο των λειτουργικών δαπανών της, την αξιοποίηση των συνεργιών εντός του Ομίλου FOURLIS η Εταιρεία, πέτυχε σε μία πτωτική αγορά, να αυξήσει τα μερίδια αγοράς και να καλυτερεύσει τα αποτελέσματά της αναφορικά με το προηγούμενο έτος 2012, ενώ η βελτίωση συνεχίστηκε και το έτος 2014. Τα σχετικά οικονομικά στοιχεία φαίνονται στον πίνακα που ακολουθεί, όπου μπορούμε την πτώση το 2012, και την άνοδο το 2013.

Πίνακας 7.Οικονομικά Στοιχεία, ΙΚΕΑ, 2010-2014

Οικονομικά Στοιχεία / Έτος	2010	2011	2012	2013	2014
Κύκλος Εργασιών (Πωλήσεις)	302.914.000	261.968.000	215.527.000	192.646.000	203.761.000
Κέρδη προ Φόρων	9.542.000	8.838.000	384.000	2.969.000	3.199.000

Πηγή: ΙΚΕΑ, 2014

3.4.3. Jumbo

Η Jumbo είναι μία αμιγώς Ελληνική εταιρεία όπου η κύρια δραστηριότητα της είναι η λιανική πώληση παιχνιδιών, βρεφικών ειδών, εποχικών ειδών, ειδών διακόσμησης και ειδών βιβλιοχαρτοπωλείου. Μέσα στα 27 χρόνια λειτουργίας της, η Εταιρεία εξελίχθηκε σε μία από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις λιανικής πώλησης με 66 καταστήματα: 53 στην Ελλάδα, 4 στην Κύπρο, 8 στη Βουλγαρία και 2 στη Ρουμανία ενώ διαθέτει και το ηλεκτρονικό κατάστημα e-jumbo.

Στον πίνακα που ακολουθεί βλέπουμε τα βασικά οικονομικά στοιχεία της επιχείρησης για τα έτη 2010 – 2014.

Πίνακας 8.Οικονομικά Στοιχεία, JUMBO, 2010-2014

Οικονομικά Στοιχεία / Έτος	2010	2011	2012	2013	2014
Κύκλος Εργασιών (Πωλήσεις)	459.174.793	461.845.569	494.288.503	502.184.921	541.847.153
Κέρδη προ Φόρων	110.322.844	102.066.425	117.021.585	121.901.629	127.122.817

Πηγή: JUMBO, 2014

Ο κύκλος εργασιών του Ομίλου έφθασε τα 541,85 εκατ. ευρώ, εμφανίζοντας αύξηση της τάξης του 7,90% σε σχέση με την προηγούμενη χρήση 2012/2013 που ήταν 502,18 εκατ. ευρώ και μάλιστα σε μία δύσκολη περίοδο για το ελληνικό λιανεμπόριο. Ο Όμιλος σε μία από τις πιο δύσκολες περιόδους για το ελληνικό λιανεμπόριο συνεχίζει την υλοποίηση του επενδυτικού του σχεδίου για την αύξηση των καταστημάτων του στον Ελλαδικό χώρο. Παρά το γεγονός ότι η καταναλωτική δαπάνη πέφτει διαρκώς τα τελευταία χρόνια λόγω της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης, η πτώση αυτή απορροφάται από την δημιουργία νέων καταστημάτων.

Κατά τα τελευταία πέντε έτη και με ιδιαίτερη έμφαση το τελευταίο χρονικό διάστημα, η παγκόσμια και εσωτερική πρωτοφανής οικονομική κρίση και ύφεση έχουν προκαλέσει σημαντικά προβλήματα τόσο στα δημόσια οικονομικά όσο και στην ιδιωτική οικονομία της χώρας μας δημιουργώντας τον κίνδυνο πτώχευσης κάποιου προμηθευτή της Εταιρείας. Στην περίπτωση αυτή η Εταιρεία αντιμετωπίζει τον κίνδυνο απώλειας προκαταβολών που έχουν δοθεί για την αγορά προϊόντων. Η Εταιρεία προκειμένου να προστατευτεί από τον ανωτέρω κίνδυνο έχει συνάψει συνεργασία με σημαντικό αριθμό προμηθευτών όπου κανένας δεν κατέχει σημαντικό ποσοστό επί των συνολικών προκαταβολών.

3.4.4. Όμιλος Επιχειρήσεων Μυτιληναίος

Ο Όμιλος ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ κατέχει ηγετική θέση στην Ελλάδα στους τομείς των έργων EPC, της Μεταλλουργίας & Μεταλλείων και της Ενέργειας και, ενώ παράλληλα διαθέτει σημαντική διεθνή δραστηριότητα. Ο Όμιλος ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΟΣ, από την ίδρυση του, το 1990, γνωρίζει εντυπωσιακή ανάπτυξη, με αποτέλεσμα σήμερα να θεωρείται ένας από τους ηγετικούς βιομηχανικούς ομίλους της χώρας μας με σημαντική διεθνή δραστηριότητα.

Στον πίνακα που ακολουθεί βλέπουμε τα βασικά οικονομικά στοιχεία της επιχείρησης για τα έτη 2010 – 2013, τα οποία απεικονίζουν την σημαντική του πορεία όλα αυτά τα έτη.

Πίνακας 9.Οικονομικά Στοιχεία, Μυτιληναίος, 2010-2013

Οικονομικά Στοιχεία / Έτος	2010	2011	2012	2013	2014
Κύκλος Εργασιών (Πωλήσεις)	1.149.852	1.010.772	1.582.963	1.450.758	-
Κέρδη προ Φόρων	131.008	143.634	161.754	166.642	-

Πηγή: Μυτιληναίος, 2014

Μέσα στο δύσκολο οικονομικό περιβάλλον ο όμιλος Μυτιληναίος κατάφερε χάρη στη μακροπρόθεσμη στρατηγική, όχι απλώς να παρουσιάσει θετικά αποτελέσματα, αλλά και να προχωρήσει σε νέες επενδύσεις και επιχειρηματικές κινήσεις, οι οποίες εκτός των άλλων συμβάλλουν στη στήριξη της ελληνικής οικονομίας στο σύνολό της. Όπως παρατηρούμε και από τον παραπάνω πίνακα ο κύκλος εργασιών της επιχείρησης παρουσίασε διαδοχικές αυξήσεις τα έτη 2010-2012, παρουσιάζοντας μικρή πτώση το 2013.

3.5. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ, ΙΣΠΑΝΙΑ ΚΑΙ ΙΡΛΑΝΔΙΑ – ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η οικονομική κρίση που επηρέασε ολόκληρο τον κόσμο κατά τα τελευταία χρόνια προκάλεσε σημαντική αύξηση του αριθμού των ανθρώπων που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας. Ευρωπαϊκές χώρες εκτός της Ελλάδας οι οποίες βίωσαν έντονα τα φαινόμενα αυτά είναι οι Πορτογαλία, Ισπανία και η Ιρλανδία οι οποίες υπέστησαν τις συνέπειες αυτής της κρίσης σε όλο το μήκος των τελευταίων ετών, η οποία προκάλεσε σημαντική αύξηση του αριθμού των ανέργων και τον αριθμό των ατόμων στο πλαίσιο της προσπάθειάς δημιουργίας της πρώτης τους επιχείρησης και, ως εκ τούτου, αυξήθηκε ο αριθμός των ανθρώπων που πέρασαν σε κατάσταση φτώχης.

Η Πορτογαλία είναι μία από τις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), η οποία εντάχθηκε το 1986, μαζί με την Ισπανία. Μετά την είσοδό της στην ΕΕ, η Πορτογαλία γνώρισε μια περίοδο οικονομικής ανάπτυξης, με την επέκταση του εξωτερικού εμπορίου να βασίζεται σε χαμηλούς μισθούς, ιδιαίτερα στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας και της γεωργίας, καθώς και στη βελτίωση των υποδομών της, λόγω της χρηματοδότησης από την ΕΕ προς τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες μέλη της ΕΕ. Ωστόσο, η διεύρυνση της ΕΕ σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης με χαμηλότερο κόστος εργασίας, προκάλεσε τεράστιες δυσκολίες προσαρμογής (IMF, 2012).

Δεκατρία χρόνια μετά την ένταξη στην ΕΕ, η Πορτογαλία εισήχθει στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και, μαζί με τη σταθερότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας που επιβάλλονται από την ΟΝΕ, πέτυχε τη μείωση του πληθωρισμού και των επιτοκίων. Στην ίδια ευθεία με την παγκόσμια οικονομική κρίση, η πορτογαλική οικονομία παρουσίασε στασιμότητα το 2008 και μειώθηκε περισσότερο από 2% το 2009. Η πορτογαλική οικονομία δεν τα πήγε καλά κατά τη διάρκεια του 2010 και η αναμενόμενη ανάκαμψη για το 2011 είναι πολύ χαμηλή. Οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν αισθητές στην Ελλάδα και στην Ιρλανδία και προκάλεσαν υψηλές επιπτώσεις στην ανεργία της χώρας (IMF, 2012).

Η Πορτογαλία θεωρείται σήμερα μια από τις πιο αδύναμες οικονομίες της ΕΕ, που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα με την Ελλάδα, την Ιρλανδία και την Ισπανία. Η πορτογαλική κυβέρνηση προσπάθησε να μειώσει το έλλειμμα της οικονομίας μέσω της μείωσης του μισθού των δημοσίων υπαλλήλων και άλλων φορέων του δημόσιου τομέα, περιορίζοντας την πρόσληψη ατόμων και μειώνοντας ορισμένες συνταξιοδοτικές παροχές (Kiiver & Hijman, 2010).

Όσο αφορά την απότομη στροφή στην οικονομική κατάσταση της Ιρλανδίας τα τελευταία χρόνια, πολλοί συμφώνησαν πως είναι ίσως η πιο δραματική από οποιαδήποτε χώρα στη ζώνη του ευρώ. Μέχρι το 2007, η Ιρλανδία θεωρήθηκε από πολλούς ως κορυφαία χώρα με βάση τα οικονομικά της επιτεύγματα. Μια μακρά περίοδο υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης και χαμηλών επιπέδων ανεργίας είχε συνδυαστεί με τα πλεονάσματα του προϋπολογισμού. Η χώρα φαινόταν να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε οικονομική επιβράδυνση, δεδομένου ότι είχε δείκτη ακαθάριστου χρέους προς το ΑΕΠ το 2007 στο 25% και επίσης διέθετε ένα κυρίαρχο ταμείο αξίας περίπου € 5.000 κεφαλαιακό πλούτο. Ωστόσο, η επακόλουθη κατάρρευση - που περιλαμβάνει την κατάρρευση της αγοράς ακινήτων, την διόγκωση της ανεργίας και μια πλήρη κλίμακα τραπεζικής κρίσης - αποδείχθηκε πολύ δύσκολη για την Ιρλανδική κυβέρνηση ώστε να μπορέσει να τη διαχειριστεί μόνη της (European Commission, 2013).

Το 2010 λοιπόν η Ιρλανδία συμφώνησε σε ένα πρόγραμμα προσαρμογής με την ΕΕ και το ΔΝΤ. Σήμερα, η Ιρλανδία είναι έτοιμη να βγει από το πρόγραμμα αυτό και παρά το γεγονός πως οι οικονομικές συνθήκες παραμένουν άσχημες, τα ποσοστά των ατόμων που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας και η ανεργία είναι αυξημένα, η χώρα και πάλι αναφέρεται συχνά ως παράδειγμα για άλλες χώρες που βρίσκονται σε σοβαρές οικονομικές δυσκολίες. Μετά την έξοδο διάσωσης, η ιρλανδική οικονομία άρχισε να μεγεθύνεται και πάλι, στον τομέα των κατασκευών σημειώνοντας ανάκαμψη το 2014, ως αποτέλεσμα, η ιρλανδική οικονομία αναπτύχθηκε κατά 4,8% το 2014, και θεωρήθηκε η ταχύτερα αναπτυσσόμενη οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση (European Commission, 2013).

Όσο αφορά την Ισπανία, κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια η χώρα γνώρισε μια περίοδο ταχείας ανάπτυξης που ακολουθήθηκε από μια πολύ βαθιά κρίση. Μέχρι το 2007, ονομάστηκε «το ισπανικό οικονομικό θαύμα» και το 2011 έγινε η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας στην ΕΕ, μεταξύ πολλών άλλων πολύ σοβαρών προβλημάτων. Η οικονομική κρίση έχει επιφέρει σοβαρά προβλήματα για την οικονομία και την κοινωνία της

χώρας τα οποία αποδεικνύεται ότι είναι μάλλον δυσεπίλυτα. Η Ισπανία έχει γίνει ένα πολύ σημαντικό μέρος της ευρωπαϊκής περιφέρειας και το πρόβλημα της με το χρέος, ιδιαίτερα το εξωτερικό χρέος, προβάλλεται ως ένα βασικό στοιχείο για τη σημερινή πολιτική. Όλη αυτή η διαδικασία έχει αναπτυχθεί γύρω την ένταξη της Ισπανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ευρωζώνη (Ortega & Penalosa, 2012).

Η περίοδος από το 2008-2011 χαρακτηρίζεται από ύφεση, υψηλό ποσοστό ανεργίας και στασιμότητα. Κατά συνέπεια, η εμπιστοσύνη των διεθνών επενδυτών στις χρηματοπιστωτικές αγορές στην ισπανική οικονομία έχει «ταρακουνηθεί». Από τη μία πλευρά, η ισπανική κυβέρνηση έχει τεθεί υπό πίεση για την εφαρμογή μέτρων που αποσκοπούν στην αποκατάσταση της αξιοπιστίας τους. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να ανταποκριθεί στις εσωτερικές πιέσεις κατά τα μέτρα της μεταρρύθμισης. Η κατάσταση είναι δύσκολη και δεν υπόσχεται ταχεία έξοδο από την κρίση (Ortega & Penalosa, 2012).

Στην συνέχεια θα αναφερθούμε στην επιχειρηματικότητα καθενός εκ των 3 αυτών χωρών. Η επιχειρηματικότητα στην Πορτογαλία είναι μακράν ο καλύτερος τομέας της οικονομίας της χώρας, στην οποία είχε καλές επιδόσεις αναλογικά με τις επιδόσεις αντίστοιχων χωρών της ΕΕ. Όλοι οι δείκτες που είναι σχετικοί με την επιχειρηματικότητα είναι είτε κοντά ή πιο πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ, και οι περισσότεροι έχουν βελτιωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Στοιχεία όπως για παράδειγμα, ότι το 21% των εργαζόμενων ατόμων στην χώρα είναι αυτοαπασχολούμενοι, και ένα ποσοστό 23% των ενηλίκων ατόμων έχουν την δική τους επιχείρηση ή είναι στο ξεκίνημα αυτής, αποκαλύπτουν μια αρκετά καλή επιχειρηματική δράση στην Πορτογαλία το 2012. Αυτό που είναι ακόμη καλύτερο είναι το γεγονός ότι η ποιότητα αυτής της δραστηριότητας είναι υψηλή: η πλειοψηφία των Πορτογάλων επιχειρηματιών (54%) δηλώνουν ότι ξεκίνησαν την επιχείρηση επειδή αντιλήφθηκαν την ευκαιρία στην αγορά. Η Πορτογαλία θεωρείται πως έχει θετική επιχειρηματική κουλτούρα γεγονός που σημαίνει πως οι επιχειρηματίες εκεί εκτιμώνται και θαυμάζονται περισσότερο στην Πορτογαλία από ό, τι σε άλλες χώρες της ΕΕ. Επίσης θεωρείται γενικά ότι τα προγράμματα εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα είναι αποτελεσματικά, και βοηθούν τους νέους να αναπτύξουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα (SBA, 2013).

Από την πλευρά της πολιτικής, η πορτογαλική κυβέρνηση έχει δημιουργήσει το Conselho Nacional para o Empreendedorismo e Inovação (Εθνικό Συμβούλιο για την Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία), ένα συμβουλευτικό σώμα υπό την προεδρία του

Πρωθυπουργού με πρωταγωνιστικό ρόλο, το οποίο καθορίζει τις βασικές κατευθυντήριες γραμμές των εθνικών πολιτικών για την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία, σε συντονισμό με το Εθνικό Συμβούλιο Επιστήμης και Τεχνολογίας της χώρας.

Το Εθνικό Συμβούλιο για την Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία, με προϋπολογισμό 16 εκατομμύρια ευρώ περιέχει ένα συντονισμένο σύνολο μέτρων για την προώθηση της ανάπτυξης των επιχειρηματικών σχεδίων νέων ατόμων. Δίδονται μηνιαίες επιχορηγήσεις για περιόδους 4-12 μηνών, ενώ υπάρχει και η πρόσβαση σε ένα δίκτυο με συμβουλευτικές υπηρεσίες και τεχνικές το οποίο παρέχει βοήθεια για την ανάπτυξη του επιχειρηματικού σχεδίου των νέων επιχειρηματιών . Παρομοίως, το πρόγραμμα Vale Empreendedorismo (Επιχειρηματικότητα Voucher), που ξεκίνησε το Νοέμβριο του 2012, προσφέρει υπηρεσίες χρηματοδότησης για καινούργιες επιχειρήσεις και επίσης παρέχει και αυτό συμβουλευτικές υπηρεσίες, όπως συμβουλές για την προετοιμασία των επιχειρηματικών σχεδίων, μάρκετινγκ και γνώσεις αναφορικά με τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (SBA, 2013).

Η Ιρλανδία επίσης εν έτη 2013 προσφέρει ένα ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον για επιχειρηματίες, το οποίο υποστηρίζεται από την επιχειρηματική κουλτούρα. Η ένταση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, όπως μετρήθηκε από το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων ήταν 16% ή από το ποσοστό των ενηλίκων που είτε κατέχουν μια επιχείρηση είτε στο στάδιο εκκίνησης της είναι 30%, αποκαλύπτουν μια καλή κατάσταση στην επιχειρηματική δραστηριότητα της χώρας. Οι περισσότεροι Ιρλανδοί ιδιοκτήτες επιχειρήσεων (57%) δηλώνουν ότι έχουν ξεκινήσει μια επιχείρηση επειδή έχουν αντιληφθεί μια ευκαιρία στην αγορά (SBA, 2013).

Η προτίμηση για αυτοαπασχόληση των Ιρλανδών και η σκοπιμότητα να γίνουν αυτοαπασχολούμενοι είναι στο ίδιο επίπεδο με το μέσο όρο της ΕΕ. Αντίθετα, η επιχειρηματική πρόθεση (όπως μετράται από το ποσοστό του ενήλικου πληθυσμού με σαφή σχέδια για την ξεκινήσει μια επιχείρηση μέσα στα επόμενα τρία χρόνια) ήταν 5% το 2012, πολύ κάτω από το μέσο όρο του 12% της ΕΕ. Αυτό μπορεί να αντανakλά εξαιρετικές ανησυχίες για το μακροοικονομικό περιβάλλον της χώρας, παρόλο που η οικονομία της φαίνεται να κινείται στην σωστή κατεύθυνση, με την κρίση των στεγαστικών δανείων και γενικότερα του τραπεζικού τομέα. Η Ιρλανδία έχει τώρα ένα ευρέως ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον για τις νεοσύστατες εταιρείες. Σχέδιο δράσης της κυβέρνησης για την απασχόληση έχει σχεδιαστεί για την περαιτέρω βελτίωση του επιχειρηματικού

περιβάλλοντος για την επιχειρηματικότητα, με σκοπό την παροχή χρηματοδοτήσεων για εκκίνηση νέας επιχείρησης, κίνητρα χρηματοδότησης για την έναρξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας, συστήματα μικροχρηματοδοτήσεων και άλλα (SBA, 2013).

Όσο αφορά την Ισπανία η χώρα το 2012 συνέχισε να βελτιώνει τη βαθμολογία της στην κατάταξη της, στην επιχειρηματικότητα, αλλά παραμένει κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Από τη μία πλευρά, η ένταση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, όπως μετριέται από το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων (16%) ή το ποσοστό των ενηλίκων που είτε έχουν τις δικές τους επιχειρήσεις, είτε είναι στην εκκίνηση αυτών (27%) είναι και οι δύο πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ. Από την άλλη πλευρά, οι επιχειρηματικές προσπάθειες των Ισπανών θεωρείται πως υπολείπονται ποιότητας δεδομένου ότι η πλειονότητα των ισπανικών επιχειρηματιών έχουν ωθηθεί στην επιχειρηματικότητα ως ανάγκη για εργασία και αυτοσυντήρηση, καθώς ελάχιστο είναι το ποσοστό που δηλώνει ότι ξεκίνησε μια καινούργια επιχείρηση επειδή εντόπισε μια ευκαιρία στην αγορά εργασίας. Στην πραγματικότητα, οι περισσότεροι Ισπανοί προτιμούν θέσεις εργασίας μισθωτών, όπως βεβαιώνεται από τον χαμηλότερο μέσο όρο της επιχειρηματικής πρόθεσης και της προτίμησης στην αυτοαπασχόληση το 2012 στην ΕΕ (SBA, 2013).

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα ωστόσο της χώρας δείχνουν πως έχουν θετικά αποτελέσματα στην καλλιέργεια των νέων ατόμων στην ανάπτυξη των επιχειρηματικών αξιών της ανεξαρτησίας, της αυτό-εμπιστοσύνης, της λήψης αποφάσεων σε καταστάσεις κινδύνων. Από την πλευρά της πολιτικής, το σχέδιο για τη στήριξη επιχειρηματικότητας εγκρίθηκε το Φεβρουάριο του 2013 (βασιλικό νομοθετικό διάταγμα 4/2013: Υποστηρικτικά Μέτρα για τους επιχειρηματίες και την ενθάρρυνση της ανάπτυξης και δημιουργία θέσεων εργασίας) και ένας νέος νόμος για τη στήριξη των επιχειρηματιών και την διεθνοποίηση τους εγκρίθηκε επίσης το 2013 (APLEI).

Στην συνέχεια θα δούμε συγκεντρωτικά συγκριτικά στοιχεία που αφορούν τις χώρες της Ισπανίας, της Πορτογαλίας, της Ιρλανδίας και της Ελλάδας, αναφορικά με την επιχειρηματικότητα. Αρχικά στον πίνακα που ακολουθεί βλέπουμε τις επιδόσεις των χωρών στο πλαίσιο της SBA, για την περίοδο 2008-2014.

Πίνακας 10. Επιδόσεις Ελλάδας, Ιρλανδίας, Πορτογαλίας, Ισπανίας στο πλαίσιο της SBA

Χώρα		Ελλάδα	Ιρλανδία	Πορτογαλία	Ισπανία
Επιδόσεις	Επιχειρηματικότητα	Χαμηλή Επίδοση, Επιδείνωση	Υψηλή Επίδοση, Επιδείνωση	Υψηλή Επίδοση, Πρόοδος	Χαμηλή Επίδοση, Πρόοδος
	Ανταπόκριση Δημόσιας Διοίκησης	Χαμηλή Επίδοση, Πρόοδος	Υψηλή Επίδοση, Πρόοδος	Υψηλή Επίδοση, Πρόοδος	Χαμηλή Επίδοση, Πρόοδος
	Πρόσβαση στη Χρηματοδότηση	Χαμηλή Επίδοση, Πρόοδος	Υψηλή Επίδοση, Πρόοδος	Χαμηλή Επίδοση, Πρόοδος	Χαμηλή Επίδοση, Επιδείνωση
	Δεξιότητες και Καινοτομία	Χαμηλή Επίδοση, Πρόοδος	Υψηλή Επίδοση, Πρόοδος	-	Χαμηλή Επίδοση, Πρόοδος

Πηγή: SBA, 2014

Βάσει του παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι τις καλύτερες επιδόσεις φέρει η Ιρλανδία, καθώς παρουσιάζει υψηλή επίδοση σε όλους τους τομείς, αλλά και συνάμα πρόοδο στην χρονική περίοδο 2008-2014, εκτός από τον συνολικό τομέα της επιχειρηματικότητας, στον οποίο παρουσίασε επιδείνωση. Όσο αφορά τον τομέα της ανταπόκρισης της δημόσιας διοίκησης σε θέματα επιχειρηματικότητας η Ελλάδα και η Ισπανία παρουσιάζουν χαμηλή επίδοση, αλλά και πρόοδο. Αντίθετα η Ιρλανδία και η Πορτογαλία παρουσιάζουν υψηλή επίδοση. Αναφορικά με την πρόσβαση στην χρηματοδότηση η επίδοση των χωρών είναι χαμηλή εκτός από την Ιρλανδία. Τέλος στο θέμα των δεξιοτήτων και της καινοτομίας η Ελλάδα και η Ισπανία παρουσιάζουν χαμηλή επίδοση, η Ιρλανδία υψηλή επίδοση, ενώ η Πορτογαλία δεν εντάσσεται σε κάποια κατηγορία, καθώς φέρει χαρακτηριστικά από όλες, όποτε θα λέγαμε ότι βρίσκεται σε μια μέση κατάσταση.

Στην συνέχεια στον πίνακα που ακολουθεί θα δούμε την σύγκριση των διάφορων χαρακτηριστικών της επιχειρηματικότητας, στις 4 χώρες σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ, ώστε στην συνέχεια να μεταβούμε στις απαραίτητες συγκρίσεις μεταξύ τους.

Πίνακας 11. Χαρακτηριστικά Επιχειρηματικότητας Ελλάδας, Ιρλανδίας, Πορτογαλίας, Ισπανίας στο πλαίσιο της SB

Χαρακτηριστικά Επιχειρηματικότητας	Ελλάδα (%)	Ιρλανδία (%)	Πορτογαλία (%)	Ισπανία (%)	Μέσος Όρος ΕΕ (%)
Αρχικό στάδιο επιχειρηματικής δραστηριότητας	5,5	9,2	8,2	5,2	8
Αρχικό στάδιο επιχειρηματικής δραστηριότητας για τον γυναικείο πληθυσμό	3	6	6	4	6
Ποσοστό ιδιοκτησίας καθιερωμένων επιχειρήσεων	12,6	7,5	7,7	8,4	6,4
Επιχειρηματική δραστηριότητα που ωθείται από τις παρουσιαζόμενες ευκαιρίες	35,8	43,8	50,7	33,2	47
Προθέσεις επιχειρηματικότητας	8,8	12,6	13,2	8,4	13,5
Βαθμός στον οποίο η σχολική εκπαίδευση συνέβαλε στην ανάπτυξη επιχειρηματικής νοοτροπίας	49	45	75	57	50
Η επιχειρηματικότητα ως επιθυμητή επιλογή σταδιοδρομίας	60,1	49,6	67	54,3	56,9
Υψηλό κύρος που αποδίδεται σε επιτυχή επιχειρηματικότητα	65,1	81,2	71	52,3	65,5
Προσοχή που αποδίδουν τα μέσα ενημέρωσης στην επιχειρηματικότητα	32,4	59,9	53	45,6	49

Πηγή: SBA, 2014

Το προφίλ της Ελλάδας όσον αφορά την πολιτική SBA παραμένει ανεπαρκές. Δεν υπάρχει ούτε ένα πεδίο στο οποίο η επίδοσή της να είναι καλύτερη από τον μέσο όρο της ΕΕ. Μένει πολύ πίσω από τον μέσο όρο σε τρεις τομείς -τη δεύτερη ευκαιρία, την πρόσβαση στη χρηματοδότηση και τη διεθνοποίηση. Αντίθετα η Ιρλανδία παρουσιάζει ένα πολύ θετικό προφίλ SBA, με όλους τους τομείς να είναι πάνω από τον μέσο όρο. Αυτό υποδηλώνει πως η χώρα προσφέρει ένα φιλικό επιχειρηματικό περιβάλλον, που υποστηρίζεται από αποτελεσματική διοίκηση, η οποία ανταποκρίνεται στις ανάγκες των επιχειρήσεων, ενώ

επίσης έχει καινοτόμα και επιχειρηματική κουλτούρα. Σχετικά κοντά στις ίδιες επιδόσεις με την Ιρλανδία βρίσκεται και η Πορτογαλία με κάποιες εξαιρέσεις. Γενικά η Πορτογαλία κινείται περισσότερο στους μέσους όρους της ΕΕ, ενώ έχει αρκετά καλές επιδόσεις στην επιχειρηματικότητα. Συγκεκριμένα η πορτογαλική οικονομία χαρακτηρίζεται από έντονη και υψηλής ποιότητας επιχειρηματική δραστηριότητα η οποία υποστηρίζεται από μια εξαιρετικά θετική επιχειρηματική κουλτούρα. Ωστόσο, και εκεί, όπως και στην Ελλάδα, υπάρχει περιορισμένη πρόσβαση στην χρηματοδότηση και τις δημόσιες συμβάσεις, γεγονός που αποτελεί ένα σημαντικό εμπόδιο στην ανάπτυξη των μικρών επιχειρήσεων. Τέλος το προφίλ της Ισπανίας υστερεί σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ, όπως και η Ελλάδα, στους περισσότερους τομείς, με αξιοσημείωτη εξαίρεση την δεύτερη ευκαιρία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα είναι γεγονός ήδη από το 2008. Η οικονομική αυτή κατάσταση επενεργεί άμεσα στην ελληνική οικονομία, προβάλλοντας τις χρόνιες και διαρθρωτικές αδυναμίες της και ταυτόχρονα τις βραχυχρόνιες επιπτώσεις, με τον τρόπο που αυτές ενσωματώνονται στα στοιχεία εκτέλεσης του προϋπολογισμού. Ένας τομέας της οικονομίας ο οποίος έχει πληγεί σημαντικά είναι αυτός της επιχειρηματικότητας και των συνιστωσών της. Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να καταγράψει τον βαθμό στον οποίο η οικονομική κρίση επηρέασε την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, μέσα από την ανασκόπηση της διεθνούς και εθνικής βιβλιογραφίας.

Ευρέως αποδεκτός ορισμός για την έννοια της επιχειρηματικότητας δεν υπάρχει. Πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί έχουν κατά καιρούς δοθεί από πληθώρα συγγραφέων εδώ και πάνω από έναν αιώνα. Στην παρούσα εργασία προσπαθήσαμε να καταγράψουμε όσο το δυνατό περισσότερους από αυτούς. Στην πραγματικότητα αυτό συμβαίνει γιατί κάθε μελέτη, ερευνάει το ζήτημα της επιχειρηματικότητας από διαφορετική οπτική γωνία, και συνεπώς έχουν γίνει προσεγγίσεις της έννοιας της μέσα από την επιστήμη των οικονομικών, της κοινωνιολογίας κ.α. Με απλά λόγια σημαίνει το ξεκίνημα μιας νέας επιχείρησης. Η οικονομική έρευνα που ασχολείται με την επιχειρηματικότητα επικεντρώνεται κυρίως στην οικονομική σημασία και αξία της επιχειρηματικότητας, εξηγώντας την απόφαση των ατόμων να εισέλθουν σε αυτή ή τουλάχιστον να την επιδιώξουν.

Εξίσου σημαντική συζήτηση και μελέτη έχει πραγματοποιηθεί πάνω στην έννοιά του επιχειρηματία, και έτσι κατά καιρούς έχουν προταθεί πολλά υποδείγματα ατόμων που θα μπορούσαν να περιγράψουν την έννοια αυτή. Γενικά μελετώνται τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει ένα άτομο ώστε να θεωρηθεί επιτυχημένος και ικανός επιχειρηματίας. Η έννοια είναι πολύ δύσκολο να προσδιοριστεί επακριβώς. Οι ορισμοί που έχουν προταθεί είναι επηρεασμένοι από τη λογική και την μεθοδολογία του εκάστοτε επιστημονικού τομέα εντός του οποίου πραγματοποιείται η ανάλυση (κυρίως στα πλαίσια της οικονομικής επιστήμης, της ψυχολογίας της προσωπικότητας και της στρατηγικής διοίκησης. Παρά το γεγονός ότι έχουν διατυπωθεί αρκετές κοινές απόψεις για τον ορισμό του επιχειρηματία εντούτοις μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ένα κοινό θεωρητικό πλαίσιο ικανό να τις συνθέσει.

Το IOBE διεξάγει από το 2003 την ετήσια έρευνα για την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, αξιοποιώντας ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα 2000 ερωτώμενων ατόμων ηλικίας 18-64 ετών, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος του Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας (Global Entrepreneurship Monitor, GEM). Η σχετική έκθεση για την περίοδο 2012-2013, εκτός από τους βασικούς δείκτες επιχειρηματικότητας αναλύει τις αντιλήψεις και τα κίνητρα για την επιχειρηματική δραστηριότητα, τα δημογραφικά και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Επιπλέον, τα συσσωρευμένα στοιχεία σε ετήσια βάση από το 2003 έως και το 2012 δίνουν τη δυνατότητα να διερευνηθεί σε ένα δυναμικό πλαίσιο ανάλυσης η εξέλιξη των βασικών δεικτών επιχειρηματικότητας πριν και μετά την έναρξη της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Τα σημαντικότερα ευρήματα της έρευνας αυτής παρουσιάσαμε στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έκθεσης, στην Ελλάδα, το ποσοστό του πληθυσμού που βρισκόταν σε φάση εκκίνησης επιχειρηματικής δραστηριότητας το 2012 ήταν 6,5%. Το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά χαμηλότερο από το 8% που είχε καταγραφεί το προηγούμενο έτος για την επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων. Στην Ελλάδα πάνω από ένα τρίτο (36,32%) των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων προέρχονταν το 2012 από το ηλικιακό κλιμάκιο 25-34 ετών. Αναφορικά με τον δείκτη καθιερωμένης επιχειρηματικότητας η Ελλάδα παρουσιάζει την υψηλότερη επίδοση μεταξύ των χωρών καινοτομίας (12,3%). Ωστόσο, είναι σαφώς χαμηλότερο το ποσοστό σε σχέση με το 2011 (15,8%). Το εντυπωσιακό λοιπόν στοιχείο εδώ είναι ότι παρόλο που το 2012 ήταν το χειρότερο έτος της ύφεσης 11 στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων και την ανεργία, η δομή της ελληνικής οικονομίας ως βασιζόμενη στη μικρή επιχείρηση δεν μεταβάλλεται. Μολονότι λοιπόν η κρίση έχει πλήξει δραστηκότερα τις ΜΜΕ στην Ελλάδα, η διάρθρωση της οικονομίας δεν έχει επηρεαστεί, καθώς η κυριαρχία τους στην ελληνική οικονομία φαίνεται ότι έχει υποχωρήσει μόλις οριακά. Η χώρα μας ήταν λοιπόν και παραμένει οικονομία μικροεπιχειρηματιών.

Η νέα επιχειρηματικότητα συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη όχι τόσο μέσω του πλήθους των νέων εγχειρημάτων που θέτει σε λειτουργία, όσο κυρίως μέσω των ποιοτικών τους χαρακτηριστικών. Σε αυτό το πλαίσιο, μεγαλύτερη σημασία έχει η καινοτομικότητα, η

εξωστρέφεια και οι προοπτικές δημιουργίας απασχόλησης των νέων εγχειρημάτων, παρά ο αριθμός τους. Σχετικά με τις προοπτικές δημιουργίας απασχόλησης, από το σύνολο του δείγματος κατά την έρευνα πληθυσμού το 2012, το υψηλότερο ποσοστό των ατόμων ηλικίας 18 έως 64 ετών δήλωναν ότι δεν προσδοκούν να δημιουργήσουν πάνω από τέσσερις νέες θέσεις απασχόλησης σε βάθος πενταετίας, ενώ μόλις το 0,67% προσδοκούσαν να δημιουργήσουν μεταξύ 5 και 19 νέες θέσεις. Αυτό σημαίνει ότι η νέα επιχειρηματικότητα στη χώρα μας εξακολουθεί να αναπαράγει τη βασική δομή της ελληνικής οικονομίας: μια οικονομία που βασίζεται στην ύπαρξη και λειτουργία πολύ μικρών επιχειρήσεων οι περισσότερες εκ των οποίων δεν αναπτύσσονται και ως εκ τούτου δεν δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας.

Σχετικά με την ανάλυση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος με βάση τις απόψεις των εμπειρογνομόνων ένα βασικό εύρημα της παρούσας έκθεσης είναι πως η απόσταση ανάμεσα στις εκτιμήσεις των Ελλήνων εμπειρογνομόνων σε σχέση με τις εκτιμήσεις των εμπειρογνομόνων σε άλλες χώρες καινοτομίας είναι σημαντική σε 3 κυρίως διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος: α) στο γενικότερο πλαίσιο εθνικών πολιτικών και προτεραιοτήτων, β) στα κυβερνητικά προγράμματα για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και γ) και στη χρηματοδοτική στήριξη νέων επιχειρήσεων. Με δεδομένη τη δημοσιονομική στενότητα των τελευταίων ετών, αυτά τα ευρήματα δεν προκαλούν έκπληξη.

Οι παράγοντες οι οποίοι ανακόπτουν την πορεία μιας χώρας προς την επιχειρηματικότητα είναι βρίσκονται συνήθως στο εσωτερικό οικονομικό περιβάλλον της χώρας, και έχουν να κάνουν με ζητήματα διακοπής ή αναστολής λειτουργίας των επιχειρήσεων λόγω της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης, οι μειωμένες ευκαιρίες απασχόλησης, η έλλειψη κερδοφορίας και χρηματοδότησης. Ωστόσο πιστεύουμε πως η συστηματική μεταχείριση και αντιμετώπιση όλων των παραπάνω παραγόντων που αποτελούν εμπόδια στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την καθλώνουν σε στάσιμο σημείο μπορούν να απελευθερώσουν τις δημιουργικές δυνάμεις κάθε χώρας και να συγκροτήσουν μόνιμη και ασφαλή διέξοδο από την οικονομική κρίση που η κάθε μια βιώνει σε διαφορετικό βαθμό καθώς και εγγύηση μακρόπνοης ανάπτυξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- [1] Αβραμίκου Α. (2001), Ευέλικτες Μορφές Απασχόλησης και Ανισότητες τον εργασιακό χώρο, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα
- [2] Αλιμπραντίμη – Μαράτι Λ. (2008), Παλιά και Νέα Επαγγέλματα
- [3] Βαλανάκης Γ., Καζάκος Π., Μαραβέγιας Ν., (2013), Η έξοδος από την κρίση, Εφαρμοσμένες εναλλακτικές προτάσεις, Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- [4] Ελληνική Τραπεζική Ένωση, «Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2011 και 2012», Διαθέσιμο από <http://www.hba.gr/Index.asp?Menu=14>, Τελευταία Προσπέλαση στις 5/12/2014
- [5] Ιωαννίδης Σ. και Γιωτόπουλος Ι. (2014), Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 2012-13: ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ;, Ίδρυμα Κοινωνικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), Διαθέσιμο από <http://sev4enterprise.org.gr/wp-content/uploads/2014/05/EKTHESEIS-4.pdf>
- ΚΑΙ ΟΛΕΣ ΟΙ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΙΟΒΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΤΗ 2008 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ.
- [6] Thornton G. (2013), Ελληνικές επιχειρήσεις & οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης ανά κλάδο: χρηματοοικονομική παρουσίαση περιόδου 2008-2012
- [7] Πετράκης, Π.Ε., (2008), Η Επιχειρηματικότητα. Εκδότης: Π.Ε.Πετράκης, Αθήνα
- [8] Πιτέλης Χ. (2013), Αναπτυξιακή βιομηχανική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα, 1993-2012: αρχή και τέλος, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- [9] Ροσγοβά Γ. (2009), Γυναικεία Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, Μη δημοσιευμένη Διπλωματική Εργασία
- [10] Σωτηριάδου Α. (2005), Ευκαιρίες και Ανισότητες στην επιλογή επαγγέλματος κατά φύλο. Η εφαρμογή της απασχόλησης των γυναικών στις ΜΜΕ – Τηλεόραση,

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής , Διδακτορική Διατριβή

- [11] Greene F. και Storey D. (2011), *Επιχειρηματικότητα για Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις*, Εκδόσεις Κριτική

ΞΕΝΗ

- [1] Ardichvili A., Cardoso R., & Ray S.. (2003), "A Theory of Entrepreneurial Opportunity, Identification and Development". *Journal of Business Venturing*. Vol.18. pp. 105-123
- [2] Boyd. N. and Vozikis, G. (1994). The Influence of self-efficacy on the development of entrepreneurial intentions and actions. *Entrepreneurship, Theory and Practice*, 18(4), 63-77.
- [3] Brinkman, E. (2000), Research about success- and fail factors of starters, Masterthesis, RUG.
- [4] Busenitz, L. W. & Barney, J. B. (1997). Differences between entrepreneurs and managers in large organizations: Biases and Heuristics in strategic decision making. *Journal of Business Venturing*, 12: 9-30.
- [5] Business innovation policies: selected country comparisons / Organisation for Economic Cooperation and Development -- Paris: OECD, c2011
- [6] Cantillon, R. (1755), *Essai sur la nature du commerce en general* (English version, with other material by Henry Higgs, 1931. Cambridge, London: Macmillan. ed. London: Fetcher Gyler.
- [7] Caves, R., (1971), International corporations: The industrial economics of foreign investment, *Economica* 38, Feb., 1-27.
- [8] Chaston, I (2010). *Entrepreneurial management in small firms*. (pp. 53–72). London: Sage Publications.
- [9] Davidsson, P., Delmar, F. and Wiklund, J. (2006). Entrepreneurship as Growth; Growth as Entrepreneurship, in: P. Davidsson, F. Delmar and J. Wiklund (Eds), *Entrepreneurship and the Growth of Firms*, Edward Elgar Publisher, Cheltenham, UK, pp. 21-38.

- [10] Drucker, P. (1985), *Innovation and Entrepreneurship*. New York: Harper Business
- [11] Domaç, I. & Ferri, G. (1999). Did the East Asian crisis disproportionately hit small business in Korea?, *Economic Notes*, 28(3),
- [12] Dunning, J.H. (1981). *International Production and the Multinational Enterprise*, George Allen & Unwin, London, UK. 403-429.
- [13] Erol, M., Apak, S., Atmaca, M. & Öztürk, S. (2011): Management measures to be taken for the enterprises in difficulty during times of global crisis: An empirical study. Published by Elsevier, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 24, pp.16–32.
- [14] European Commission (2013). *Economic Adjustment Programme for Ireland Winter 2012 Review*. *European Economy Occasional Papers* 131
- [15] Ewing M. (2005), Kauffman Foundation. *Understanding Entrepreneurship: A Research and Policy Report*. Kansas City: Ewing Marion Kauffman Foundation, http://research.kauffman.org/cwp/jsp/redirect.jsp?&resourceId=Research/Resource/Report_070.htm
- [16] *Financing SMEs and entrepreneurs 2012: an OECD scoreboard* / Organisation for Economic Cooperation and Development -- Paris: OECD, 2012 -- 194
- [17] Friedman M. - Schwartz J. A, (1963): *A monetary history of the United States, 1867-1960*, Princeton University Press
- [18] Gartner, W. B. (1988). Who is an Entrepreneur? Is the Wrong Question, *American Journal of Small Business*, 12(1), 11-32.
- [19] Gupta P.D., Gupta S., Krishnaswami S. (2013), Firm growth and its determinants, *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 2:15
- [20] Hymer, S.H. (1976). *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*, MIT Press, Boston, MA.
- [21] IMF, (2013), «The Interaction of Monetary and Macprudential Policies» (Washington:International Monetary Fund)

- [22] IMF, (2013a), «European Union: Publication of Financial Sector Assessment Program», Documentation—Technical Note on Macroprudential Oversight and the Role of ESRB,” (Washington:International Monetary Fund).
- [23] IMF, (2013b), «The Interaction of Monetary and Macroprudential Policies” (Washington:International Monetary Fund)
- [24] IMF, (2014), «Greece, Fifth Review Under The Extended Arrangement Under The Extended Fund Facility, And Request For Waiver Of Nonobservance Of Performance Criterion And Rephasing Of Access; Staff Report; Press Release; And Statement By The Executive Director For Greece», Διαθέσιμο από <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14151.pdf>
- [25] Jennings, D. F. (1994). Multiple Perspectives of Entrepreneurship. Ohio: South Western Publishing.
- [26] Johanson, J. and Vahlne, J.-E. (1977). The Internationalization Process of the Firm: A Model of Knowledge Development and Increasing Foreign Market Commitments, *Journal of International Business Studies*, 8(1), 23-32.
- [27] Johanson, J. and Vahlne, J.-E. (1990). The Mechanism of Internationalization, *International Marketing Review*, 7(4), 11-24.
- [28] Kaufmann, D. (2010), Can corruption adversely affect public finances in industrialized countries?, The Brookings Institution
- [29] Kiiver, H.; Hijman, R. (2010) Population and social conditions, Eurostat.
- [30] Kirzner, I.M. (1979). Perception, Opportunity and Profit: Studies in the Theory of Entrepreneurship, University of Chicago Press, Chicago, IL.
- [31] Kuratko, DF (2009). Entrepreneurship, theory, process and practice. (pp. 1–22). Nashville: South Western Publication.
- [32] Latham, S. (2009) 'Contrasting Strategic Response to Economic Recession in Start-Up versus Established Software Firms',*Journal of Small Business Management*, 47,2,180-201

- [33] Levie, J, & Lichtenstein, B (2010). A terminal assessment of stages theory: introducing a dynamic states approach to entrepreneurship. *Entrepreneurship: Theory & Practice*, 34(2), 317–350.
- [34] Lorunka, C, Kessler, A, Frank, H, Lueger, M (2011). Conditions for growth in one-person startups: a longitudinal study spanning eight years. *Psicothema*, 23(3), 446–452.
- [35] Lu, J.W. and Beamish, P.W. (2001). The Internationalization and Performance of SMEs, *Strategic Management Journal*, 22(6/7), 565-586.
- [36] Lu, J.W. and Beamish, P.W. (2006). Partnering Strategies and Performance of SMEs' International Joint Ventures, *Journal of Business Venturing*, 21(4), 461-486.
- [37] McClelland, D. C. (1961). *The Achieving Society*. Princetown, N.J.: Van Nostrand.
- [38] Mishkin, S.F., (1996), "Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective", National Bureau of Economic Research. Working Paper 5600
- [39] Minsky H. P., (1972): *Financial stability revisited: the economics of disaster*. Board of Governors of the Federal Reserve System, Vol. 3, pp. 95-136
- [40] Mitchell, R. K., Smith, J. B., Morse, E. A., Seawright, H. W., Perero, A. M., & McKenzie, B. (2002). Are entrepreneurial cognition universal? Assessing entrepreneurial cognition across cultures. *Entrepreneurship: Theory & Practice*, Summer: 9-32.
- [41] Mulhern, A. (1996). Venezuelan small businesses and the economic crisis: reflections from Europe. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 2(2), 69-81.
- [42] Muthaih, K, & Venkatesh, S (2012). A study on the barriers affecting the growth of small and medium enterprises in India. *International Journal of Research in Computer Application Management*, 02(1), 77–81.
- [43] Nandram, S.S. & Samson, K.J. (2000), *Succes vol Ondernemen: Eerder een Kwestie van Karakter dan Kennis*, onderzoeksrapportage in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en de Nederlandse Vereniging van Participatiemaatschappijen, Universiteit Nijenrode, Breukelen.
- [44] Nyström, H. (1979), *Creativity and innovation*, Chichester, UK: John Wiley & Sons.

- [45] Ohlin, B. (1933). *Interregional and International Trade*. Cambridge, MA: Harvard University Press. First fullscale statementof theHeckscher-Ohlin theoryin English by one of its two originators
- [46] *Open for business: migrant entrepreneurship in OECD countries* / Organization for Economic Cooperation and Development -- Paris: OECD, 2010
- [47] Ortega E., Penalosa J., (2012), *The Spanish economic Crisis Key Factors and Growth Challenges in the euro Area*, Documentos Ocasionales N.º 1201, Spain
- [48] Oviatt, B.M. and McDougall, P.P. (1994). *Toward a Theory of International New Ventures*, *Journal of International Business Studies*, 25(1), 45-64.
- [49] Oviatt, B.M. and McDougall, P.P. (1995). *Global Start-Ups: Entrepreneurs on a Worldwide Stage*, *Academy of Management Executive*, 9(2), 30-44.
- [50] Oviatt, B.M. and McDougall, P.P. (1999). *A Framework for Understanding Accelerated International Entrepreneurship*, in: A.M. Rugman and R.W. Wright
- [51] Oviatt, B.M. and McDougall, P.P. (2005). *Defining International Entrepreneurship and Modeling the Speed of Internationalization*, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(5), 537-553.
- [52] Parker, S.C. (2004). *The Economics of Self-Employment and Entrepreneurship*, Cambridge University Press, Cambridge, UK
- [53] Pearce, J.A., Kramer, T.R. and Robbins, K.D. (1997). *Effects of managers entrepreneurial behaviour on subordinates*, *Journal of Business Venturing*, 12: 147-160.
- [54] Raghavan, A. (2009):*The Economic Downturn: Coping Strategies and the Way Forward*, VIKALPA, Vol. 34, No 3, pp. 67-7
- [55] Reynolds, P., Hay M. and Camp M. (1999), *Global Entrepreneurship Monitor: 1999 Executive Report*. Kansas City, MO: Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership
- [56] Ricardo, D. (1817). *On the Principles of Political Economy and Taxation*, John Murray, London.
- [57] Rosenthal, U., Charles, M., Hart, P. (1989): *Coping with crises: The management of disasters, riots, and terrorism*, C.C. Thomas, Springfield, IL.

- [58] Sexton, D. L. & Bowman, N. (1984). Entrepreneurship education: suggestions for increasing effectiveness. *Journal of Small Business Management*, 22(2): 18-25.
- [59] Shane, S. and Venkataraman, S. (2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research, *Academy of Management Review*, 25(1), 217–226.
- [60] Sharpe, W.F. (1963): A Simplified Model for Portfolio Analysis, *Management Science*, Vol. 9, No. 2, pp.277-293
- [61] Shane, S. and Venkataraman, S. (2000). The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research, *Academy of Management Review*, 25(1), 217–226.
- [62] Smith, A. (1776). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations [WN]. In *The Glasgow edition of the works and correspondence of Adam Smith*, Vol. 2, eds. R. H. Campbell, and A. S. Skinner. Oxford: Oxford University Press
- [63] Stoof, A., Martens, R.L., & van Merriënboer, J.J.G. (2000), What is competence? A constructivist approach as a way out of confusion, Paper presented at the Onderwijs Research Dagen (ORD), Leiden, The Netherlands.
- [64] Timmons, J.A. (1989), *The Entrepreneurial Mind*, Andover, Mass., Brick House Publishing
- [65] United Nations Development Programme (2004), *Commission on the Private Sector and Development. Unleashing Entrepreneurship: Making Business Work for the Poor*. New York: United Nations Development Programme, 2004. <http://www.undp.org/cpsd/indexF.html>
- [66] U.S. Department of State (2006). “Entrepreneurship and Small Business.” *eJournal USA: Economic Perspectives*, Volume 11, Number 1., <http://usinfo.state.gov/journals/ites/0106/ijee/ijee0106.htm>
- [67] Ulrich, S., Rogovsky, N. & Lamotte, D. (2009):Promoting Responsible and Sustainable Enterprise-Level Practices at Times of Crisis: A Guide for Policy-Makers 105 and Social Partners, by International Labour Organization, available at:http://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_108420/lang--en/index.htm Last Viewed 3/12/2014

- [68] Verin, H. (1982). Entrepreneurs, entreprises, histoire d'une idée. Paris: University of Paris.
- [69] Vernon, R., (1971), Sovereignty at bay: The multinational spread of U.S. enterprises (Basic Books Inc., New York).
- [70] Webster, A. E. (1977). Entrepreneurs and Ventures: An Attempt of Classification and Clarification. Academy of Management Review. 2: 54-61.
- [71] Wennekers, A.R.M. (2006), Entrepreneurship at country level, Economic and non-economic determinants, dissertation, ERIM, Rotterdam.
- [72] Williamson, O. E., (1975), Markets and hierarchies (Free Press, New York).
- [73] Zoltan J. (2006), "How is Entrepreneurship Good for Economic Growth?" Innovations, MIT Press Journal : pp.97-107.
<http://www.mitpressjournals.org/doi/pdf/10.1162/itgg.2006.1.1.97>

Ηλεκτρονική

- [1] Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου, 2013, Διαθέσιμο από <http://www.esee.gr/>
- [2] Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Διαθέσιμο από <http://www.iobe.gr/>
- [3] Small Business Administration, Διαθέσιμο από <https://www.sba.gov/>
- [4] Ημερησία.gr, Διαθέσιμο από <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=28469177>
- [5] <http://www.acci.gr/acci/LinkClick.aspx?fileticket=6UjGQPr2N1I%3D&tabid=383&mid=177&language=el-GR>
- [6] ΙΜΕ- ΓΣΕΒΕΕ, (2014), Τάσεις οικονομικού κλίματος στις μικρές επιχειρήσεις, Διαθέσιμο από

http://www.imegsevee.gr/images/ereunes/ioulios_2014/parousiasi_ereuna_aug2014.pdf

- [7] IMF, (2012), Portugal's Economic Crisis: Diagnostics and Remedies, Διαθέσιμο από <https://www.imf.org/external/country/PRT/rr/2012/121212.pdf>
- [8] SBA (Small Business Administration), (2014), Ενημερωτικό Δελτίο SBA 2014, Επιχειρήσεις και Βιομηχανία Ελλάδα, Διαθέσιμο από http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2014/greece_el.pdf
- [9] SBA Fact Sheet (2013), Enterprise and Industry Spain, Διαθέσιμο από http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2013/spain_en.pdf
- [10] SBA Fact Sheet (2013), Enterprise and Industry Portugal, Διαθέσιμο από http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2013/portugal_en.pdf
- [11] SBA Fact Sheet (2013), Enterprise and Industry Ireland, Διαθέσιμο από http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2013/ireland_en.pdf
- [12] Σύνδεσμος Επιχειρηματιών Γυναικών Ελλάδας (ΣΕΓΓΕ), (2010), Analysis Of The Main Needs And Obstacles Women Face When Starting A Business Venture In Greece, Διαθέσιμο από http://www.femens.gr/Portals/0/paradotea/Analysis%20of%20the%20main%20needs%20and%20obstacles_FEMENS.pdf
- [13] ICAP Group (2014), Business Leaders in Greece 2013, Διαθέσιμο από http://www.icap.gr/Documents/e-book_BLiG2014/index.html
- [14] World Trade Report (WTO), (2008), Globalization and Trade, Διαθέσιμο από https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/wtr08-2b_e.pdf
- [15] Όμιλος Μυτιληναίος, Οικονομικά Αποτελέσματα, (2014), Διαθέσιμο από <http://www.mytilineos.gr/el-gr/financial-results/download-files>

- [16] Jumbo, (2014), Διαθέσιμο από <http://www.jumbo.gr/el/enimerosi-ependiton-oikonomikes-katastaseis-omilou-mitrikis>
- [17] Ελληνικά Πετρέλαια, (2014), Διαθέσιμο από <http://www.helpe.gr/investor-relations/quarterly-results/annual-and-interim-financial-reports/>
- [18] ΙΚΕΑ, (2014), Διαθέσιμο από <http://www.ikea.gr/kedro-tupou/oikonomikes-katastaseis/>